

Państwowy Instytut Naukowy
Instytut Śląski w Opolu

**PROGNOZA LUDNOŚCI
DLA WOJEWÓDZTWA OPOLSKIEGO DO 2050 ROKU.
WNIOSKI W KONTEKŚCIE PROWADZENIA POLITYKI REGIONALNEJ ORAZ WSPARCIA
ODNOWY DEMOGRAFICZNEJ WOJEWÓDZTWA OPOLSKIEGO**

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

*Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego
oraz środków budżetu województwa opolskiego*

Opole, maj 2015

**PROGNOZA LUDNOŚCI
DLA WOJEWÓDZTWA OPOLSKIEGO DO 2050 ROKU.
WNIOSKI W KONTEKŚCIE PROWADZENIA POLITYKI REGIONALNEJ ORAZ WSPARCIA
ODNOWY DEMOGRAFICZNEJ WOJEWÓDZTWA OPOLSKIEGO**

Ekspertyza w ramach projektu pn.
Opolskie Obserwatorium Terytorialne.
Wzmocnienie systemu monitorowania polityk publicznych
(Poddziałanie 5.2.1.POKL)

AUTORZY

Robert Rauziński
Kazimierz Szczygielski

WSPÓŁPRACA

Danuta Berlińska
Joanna Dybowska
Brygida Solga

WSPARCIE STATYSTYCZNE

Katarzyna Widera

Spis treści

Spis tabel	4
Spis rycin	6
Uwagi metodologiczne	7
Wprowadzenie	10
Rozdział I	
Ocena założeń przewidywanych trendów zmian w przebiegu procesów demograficznych (płodności i umieralności) dla województwa opolskiego przyjętych w „Prognozie ludności na lata 2014-2050”	11
Rozdział II	
2.1. Ocena założeń przewidywanych trendów zmian w zakresie kierunków i rozmiarów ruchów migracyjnych definitywnych dla województwa opolskiego przyjętych w „Prognozie ludności na lata 2014-2050”	18
2.2. Ocena wpływu nierejestrowanej emigracji stałej z województwa opolskiego na wyniki prognozy.....	22
Rozdział III	
Przedstawienie wyników „Prognozy ludności na lata 2014-2050” dla województwa opolskiego (ogółem, wg grup wieku – w tym grupy edukacyjne, płci, miejsca zamieszkania – miasto/wieś) na tle Polski ogółem.....	33
3.1. Prognoza liczby ludności województwa opolskiego.....	33
3.2. Prognoza liczby ludności województwa opolskiego według grup edukacyjnych w kontekście krajowym.....	37
3.3. Prognoza ludności województwa opolskiego według płci na tle krajowym.....	39
3.4. Prognoza liczby kobiet w wieku rozrodczym i struktury tej grupy z uwagi na zmienny poziom płodności w podziale miasto/wieś.....	41
3.5. Prognoza liczby ludności w województwie opolskim według ekonomicznych grup wieku.....	43
Rozdział IV	
Przedstawienie wyników „Prognozy ludności na lata 2014-2050” dla województwa opolskiego wg grup wieku - w tym grupy edukacyjne (ogółem, wg powiatów, miejsca zamieszkania – miasto/wieś).....	46
Rozdział V	
Konsekwencje procesów demograficznych w aspekcie starzenia się społeczności regionalnej z uwzględnieniem zróżnicowania etnicznego.....	52
Rozdział VI	
Konsekwencje procesów demograficznych dla opolskiego rynku pracy ze szczególnym uwzględnieniem sytuacji osób młodych.....	60
Rozdział VII	
Konsekwencje procesów demograficznych dla systemu edukacyjnego województwa opolskiego.....	68
Rozdział VIII	
Wnioski w kontekście polityki regionalnej oraz wsparcia odnowy demograficznej województwa opolskiego.....	70
8.1. Wnioski ogólne.....	70
8.2. Wnioski w obszarze polityki regionalnej.....	72
8.3. Zalecenia w kontekście prowadzenia polityki regionalnej oraz wsparcia odnowy demograficznej województwa opolskiego.....	73
Bibliografia	75
Aneks	79

Spis tabel

Tab.1. Prognozowany współczynnik dzietności (TFR) w Polsce w latach 2014-2070 według czterech wariantów.....	11
Tab. 2. Natężenie urodzeń w Polsce i w województwie opolskim w latach 2010-2013.....	13
Tab.3. Prognozowany współczynnik dzietności (TFR) w miastach i na wsi w Polsce w latach 2014-2070 według czterech wariantów.....	14
Tab. 4. Ruch naturalny ludności na 1000 ludności.....	16
Tab. 5. Natężenie zgonów w Polsce i w województwie opolskim w latach 2010-2013.....	17
Tab. 6. Przeciętne dalsze trwanie życia (e_0) w Polsce i w województwie opolskim w 2013 roku.....	17
Tab. 7. Współczynnik salda migracji ogółem na 1000 mieszkańców w latach 2002–2013.....	19
Tab. 8. Współczynnik salda migracji i emigracji na 1000 mieszkańców w 2010 roku i 2013 roku.....	19
Tab. 9. Trzy warianty dla emigracji na pobyt stały i trzy warianty dla imigracji dla Polski w prognozie GUS.....	20
Tab. 10. Saldo migracji zagranicznych na pobyt stały w świetle prognozy w latach 2013-2050.....	21
Tab. 11. Saldo migracji wewnętrznych na pobyt stały w świetle prognozy w latach 2013-2050.....	21
Tab. 12. Elementy ruchu ludności w województwie opolskim w latach 1999-2013.....	24
Tab.13. Stan różnych kategorii ludności województwa opolskiego.....	27
Tab. 14. Liczba ludności według badania aktywności ekonomicznej w województwie opolskim w latach 2006-2014 (w tys.).....	28
Tab. 15. Korekta przyrostu rzeczywistego i liczba ludności rezydującej w województwie opolskim w latach 2002 – 2011.....	29
Tab. 16. Liczba ludności ogółem (w tys.).....	33
Tab. 17. Ubytek liczby ludności w poszczególnych przedziałach czasowych w Polsce i województwie opolskim w stosunku do stanu ludności w 2015 roku (w %).....	33
Tab. 18. Zmiany liczby ludności w pięcioletnich przedziałach czasowych w Polsce i województwie opolskim.....	34
Tab. 19. Dynamika zmian liczby ludności w biologicznych grupach wieku (2015=100).....	35
Tab. 20. Liczebność ekonomicznych grup wieku (w tys.) i wskaźnik obciążenia demograficznego w Polsce i województwie opolskim w wybranych latach (z uwzględnieniem zmian wieku emerytalnego).....	36
Tab. 21. Zmiany liczby ludności w układzie miasto-wieś w Polsce (2015 = 100).....	37
Tab. 22. Zmiany liczby ludności w układzie miasto-wieś w województwie opolskim (2015 = 100).....	37
Tab.23. Dynamika zmian liczby ludności w edukacyjnych grupach wieku w Polsce i województwie opolskim w latach 2015-2050 (2015 = 100).....	38
Tab. 24. Prognoza ludności według edukacyjnych grup wieku (w tys.).....	39
Tab. 25. Prognoza zmian liczby mężczyzn i kobiet w województwie opolskim. Wskaźnik feminizacji.....	39
Tab. 26. Wskaźniki feminizacji w Polsce i w województwie opolskim w układzie miasto-wieś w wybranych latach 2013-2050.....	41
Tab. 27. Dynamika zmian liczby kobiet w wieku rozrodczym w Polsce i województwie opolskim do 2050 roku (2015=100).....	41
Tab. 28. Liczba kobiet w wieku rozrodczym (15-49 lat) w Polsce i województwie opolskim w latach 2013-2050 (w tys.).....	42
Tab. 29. Struktura wieku kobiet w wieku rozrodczym (15-49 lat) w Polsce i województwie opolskim w układzie miasto-wieś w latach 2013-2050.....	43
Tab. 30. Dynamika zmian ludności w ekonomicznych grupach wieku w Polsce i województwie opolskim (2015=100). Wariant ze zmianami emerytalnymi	43
Tab. 31. Dynamika zmian liczby ludności w ekonomicznych grupach wieku w Polsce i województwie opolskim do 2050 roku (2015=100).....	44

Tab. 32. Liczba ludności wg ekonomicznych grup wieku z uwzględnieniem zmian w wieku emerytalnym (w tys.).....	45
Tab. 33. Prognoza zmian liczby ludności w powiatach województwa opolskiego w latach 2015 – 2050.....	48
Tab. 34. Prognozowany przyrost naturalny w powiatach województwa opolskiego w latach 2015 – 2050.....	49
Tab. 35. Prognoza ubytku liczby ludności według edukacyjnych i ekonomicznych grup wieku w powiatach województwa opolskiego w latach 2013-2050 (w %).....	50
Tab. 36. Prognozowane zmiany udziałów ekonomicznych grup wieku w strukturze ludności w powiatach województwa opolskiego w latach 2013 – 2050 (w %).....	51
Tab. 37. Wskaźnik adekwatności - wysokość emerytur w stosunku do średniego wynagrodzenia.....	55
Tab. 38. Wskaźnik obciążenia demograficznego w 2013 roku według powiatów.....	63
Tab. 39. Aktywność ekonomiczna ludności w wieku 15 lat i więcej w województwie opolskim na tle kraju.....	64
Tab. 40. Prognoza podaży pracy w powiatach województwa opolskiego w latach 2013 – 2025.....	66
Tab. 41. Projekty realizowane lub w trakcie realizacji w ramach RPO i PO IG w latach 2008-2015.....	67
Tab. 42. Prognoza demograficzna województwa opolskiego w latach 2014 – 2020 – 2025 – 2050. Podstawowe dane.....	79
Tab. 43. Prognoza spadku ludności województwa opolskiego w latach 2016 – 2050 (w %).....	79
Tab. 44. Prognoza liczby ludności według edukacyjnych i ekonomicznych grup wieku w województwie opolskim w latach 2013-2050.....	80
Tab. 45. Prognozowany udział grup wieku w strukturze ludności ogółem w latach 2013 – 2050 (w %).....	80
Tab. 46. Prognozowany ruch naturalny w województwie opolskim w latach 2015 – 2050.....	81
Tab. 47. Prognoza zmian liczby ludności według edukacyjnych i ekonomicznych grup wieku w województwie opolskim w latach 2016 – 2050.....	81

Spis rycin

Ryc. 1. Współczynniki płodności kobiet w Polsce i w województwie opolskim w 2005 roku (urodzenia żywe na 1000 kobiet w określonym wieku).....	12
Ryc. 2. Współczynniki płodności kobiet w Polsce i w województwie opolskim w 2013 roku (urodzenia żywe na 1000 kobiet w określonym wieku).....	13
Ryc. 3. Współczynnik dzietności w Polsce w latach 2000-2013 oraz prognoza na lata 2014-2070 według czterech wariantów.....	14
Ryc. 4. Przekrojowy współczynnik dzietności w miastach i na wsi w Polsce w latach 1990-2013.....	15
Ryc. 5. Różnica pomiędzy liczbą ludności województwa opolskiego opublikowaną przez GUS i wynikającą z obliczeń dla lat 1975 – 2011.....	26
Ryc. 6. Model trendu wielomianowego liczby ludności województwa opolskiego wraz z prognozą do 2030 roku na tle danych empirycznych.....	26
Ryc. 7. Liczba ludności rezydującej województwa opolskiego w latach 2002-2011 i wyznaczona na jej podstawie funkcja trendu liniowego wraz z prognozą do 2030 roku.....	30
Ryc. 8. Prognozowana liczba ludności województwa opolskiego: faktycznej (GUS), rezydującej (FTR) oraz skorygowanej o nierejestrowaną migrację na stałym obszarze województwa (FTSO).....	30
Ryc. 9. Prognozowane stany liczby ludności w poszczególnych latach w Polsce i w województwie opolskim (2015=100).....	34
Ryc. 10. Prognoza spadku liczby ludności w latach 2013-2050 roku w powiatach w województwie opolskim.....	47
Ryc. 11. Transfer finansowy dochodów pracowników do Polski z zagranicy w latach 2003-2013 (w mln \$).....	56
Ryc.12. Transfer finansowy dochodów pracowników do Polski z wybranych krajów w latach 2010-2014.....	56
Ryc. 13. Odsetek ludności niemieckiej w poszczególnych miejscowościach (wg NSP 2002).....	59
Ryc. 14. Prognoza czynników wzrostu gospodarczego dla Polski do 2060 roku.....	60
Ryc. 15. Charakterystyka aspektów społeczno-gospodarczych w województwie opolskim w latach 2003-2013.....	61
Ryc. 16. Struktura bezrobotnych zarejestrowanych wg wieku (stan w dniu 31 grudnia).....	63
Ryc. 17. Prognozowana stopa bezrobocia w Polsce i UE do 2060 roku.....	65

UWAGI METODOLOGICZNE

Prognoza ludności na lata 2014-2050¹, została opracowana przez Główny Urząd Statystyczny (GUS) i opublikowana w październiku 2014 roku. Jako punkt wyjścia przyjmuje stan ludności w dniu 31 grudnia 2013 roku.

Podstawą ustalenia wyjściowego stanu ludności dla tej prognozy są wyniki Narodowego Spisu Powszechnego z 2011 roku (NSP 2011).

W spisie zostały wyodrębnione dwie podstawowe kategorie ludności²:

- ludność faktycznie zamieszkała,
- rezydenci (ludność rezydująca).

Ludność faktycznie zamieszkała (ludność faktyczna) - obejmuje:

- osoby mieszkające stale - obejmuje osoby, które zadeklarowały w czasie spisu, że dana gmina jest ich stałym miejscem zamieszkania (bez względu na to czy są tam zameldowane na pobyt stały czy nie) oraz w momencie spisu: były obecne, były nieobecne, ale ich nieobecność trwała krócej niż 3 miesiące oraz były nieobecne w momencie spisu przez okres dłuższy niż 3 miesiące, ale ich nieobecność wynikała z powodu: przebywania w zakładzie karnym lub śledczym oraz pobytu za granicą,
 - przebywające czasowo przez okres powyżej 3 miesięcy - obejmuje osoby, które mieszkają na stałe w innej gminie, natomiast w miejscu spisania przebywają czasowo z następujących powodów: nauka, praca, warunki rodzinne lub mieszkaniowe, leczenie lub rehabilitacja, przebywanie w domu opieki. Do kategorii ludności faktycznej nie są zaliczane osoby przybyłe z zagranicy na pobyt czasowy, tj. te, które nie posiadają stałego pobytu w Polsce (pozwolenia na osiedlenie się).

Ludność rezydująca (rezydenci) obejmuje:

- stałych mieszkańców, z wyjątkiem osób przebywających poza miejscem zamieszkania przez okres co najmniej 12 miesięcy - bez względu na ich miejsce przebywania (w kraju czy za granicą - wyjątek stanowią polscy dyplomaci na placówkach oraz żołnierze stacjonujący na zagranicznych misjach wojskowych),
 - osoby mieszkające czasowo przez okres co najmniej 12 miesięcy, przybyłe z innego miejsca w kraju lub z zagranicy (cudzoziemcy bez stałego pobytu w Polsce). Jako kryterium przemieszczania się ludności przy wyodrębnianiu kategorii rezydentów przyjmuje się: naukę, pracę, warunki rodzinne i mieszkaniowe, leczenie i rehabilitację, pobyt w domu opieki.

Ważny jest przy tym fakt, że dane pochodzące z NSP 2011 i opublikowane w opracowaniu pt. *Ludność. Stan i struktura demograficzno-społeczna. Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011*³, dotyczą **kategorii ludności faktycznie zamieszkałej**.

¹ Prognoza ludności na lata 2014-2050, GUS, Warszawa 2014

http://stat.gov.pl/download/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5469/1/5/1/prognoza_ludnosci_na_lata2014_-_2050.pdf

² Ludność. Stan i struktura demograficzno-społeczna. Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011, GUS, Warszawa 2013

http://stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/LUD_ludnosc_stan_str_dem_spo_NSP2011.pdf

³ Ludność. Stan i struktura demograficzno-społeczna. Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011, GUS, Warszawa 2013

http://stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/LUD_ludnosc_stan_str_dem_spo_NSP2011.pdf

Rozróżnienie powyższe ma kluczowe znaczenie dla oceny sytuacji demograficznej w województwie opolskim, w którym w momencie krytycznym spisu (2011):

- stan ludności faktycznej wynosił 1 016,2 tys. osób,
- stan ludności rezydującej mógł wynosić 908,0 tys. osób⁴.

Wprawdzie 20 kwietnia 2015 roku na stronie internetowej GUS zamieszczone zostały dane dotyczące szacowanej na dzień 31 grudnia liczby ludności rezydującej w latach 2009-2013, ale należy podkreślić, że do chwili zakończenia opracowywania niniejszej ekspertyzy nie zostały opublikowane ostateczne wyniki spisu powszechnego z 2011 roku dotyczące stanu ludności rezydującej w momencie krytycznym spisu w przekroju województw. Wobec tego ta część ekspertyzy, która dotyczy wpływu nierejestrowanej migracji na wyniki najnowszej prognozy zawiera obliczenia przyjmujące stan ludności, który w ocenie autorów ekspertyzy bardziej odpowiada rzeczywistej liczbie osób przebywających na terenie województwa opolskiego niż podana ostatnio liczba rezydentów, czyli liczbę 908 tys. osób.

Zgodnie z przyjętym założeniem co do liczby ludności rezydującej i liczbą ludności faktycznej wykazaną w spisie powszechnym, autorzy ekspertyzy oceniają na podstawie zarejestrowanych w ewidencji bieżącej elementów ruchu ludności, że na koniec 2013 roku:

- stan ludności faktycznej wynosił 1 004,4 tys. osób,
- stan ludności rezydującej wynosił ok. 896, tys. osób

W związku z tym można mówić o różnicy między ludnością faktycznie zamieszkałą a rezydującą w województwie opolskim wynoszącą ponad 10%. Jest to różnica znacząca i musi być brana pod uwagę przy ocenie uwarunkowań demograficznych rozwoju tego regionu jako całości oraz w układach przestrzennych.

W przygotowanej ekspertyzie odniesiono się do wyników opracowanej przez GUS prognozy demograficznej dla województwa opolskiego do 2050 roku na tle prognozowanych zmian demograficznych w tym samym horyzoncie czasowym dla całego kraju. Ustosunkowano się również do wyników prognozy stanu ludności z uwzględnieniem wewnętrznego zróżnicowania przestrzennego regionu tj. układu powiatów i miasta na prawie powiatu. Prognoza powiatowa jest spójna z obowiązującą od 1 października 2014 roku prognozą dla województw na lata 2014-2050. Wyniki dla województwa są zbieżne z sumą stanów ludności w poszczególnych powiatach w województwie, a niewielkie różnice wynikają z zaokrągleń.

Wyniki prognozy GUS zostały przeanalizowane w odniesieniu do ludności w następujących edukacyjnych i ekonomicznych grupach wieku:

- 0-2 lata - wiek żłobkowy,
- 3-6 lat - wiek przedszkolny,
- 7-12 lat - wiek szkoły podstawowej,
- 13-15 lat - wiek szkoły gimnazjalnej,
- 16-18 lat - wiek szkoły średniej,
- 19-24 lata - wiek szkoły wyższej,
- 0-17 lat – wiek przedprodukcyjny
- 18-60/65 lat - wiek produkcyjny,
- 60+/65+ lat - wiek poprodukcyjny,
- 80+ lat - wiek senioralny.

⁴ Wyniki Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2011. Podstawowe informacje o sytuacji demograficzno-społecznej ludności Polski oraz zasobach mieszkaniowych, GUS Warszawa marzec 2012, s. 7 i 26. Zob. też wyjaśnienia na s. 31-32 niniejszej ekspertyzy.

Dla ujednoczenia faz analizy zmienności procesów ludnościowych w regionie opolskim na tle Polski przyjęto rok 2015 jako punkt wyjścia oraz następujące cezury czasowe:

- okres 2015-2020 jako bieżący okres programowania, a także granica czasowa *Strategii Europa 2020*,
- okres 2015-2025 jako granica programowania perspektywicznego,
- okres 2015-2030 jako granica *Długookresowej Strategii Rozwoju Kraju. Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności*,
- okres 2015-2050 jako granica czasowa omawianej prognozy GUS.

W ekspertyzie mogą występować nieznaczne odstępstwa od przyjętej zasady analizy danych demograficznych zgodnie z przyjętymi ramami czasowymi. Sytuacja ta wynika z celowości porównywania danych prognostycznych z danymi rzeczywistymi w roku poprzedzającym okres prognozy lub analizowania jedynie danych dotyczących okresu prognozowanego.

W części ekspertyzy dotyczącej oceny wpływu nierejestrowanej emigracji na wyniki prognozy dla województwa opolskiego wykorzystano metodę konfrontacji danych spisów powszechnych z 2002 roku i 2011 roku z danymi ewidencji bieżącej w celu wyznaczenia nierejestrowanego salda migracji. Obliczenie nierejestrowanego w ewidencji bieżącej salda migracji pozwoliło na jego korektę oraz korektę przyrostu rzeczywistego i w efekcie liczby mieszkańców województwa opolskiego w latach 2002-2011. Skorygowane stany ludności województwa opolskiego były podstawą wyznaczenia funkcji trendu najlepiej opisującej dotychczasowy przebieg zmian i pozwalającej na wybiegającą w przyszłość projekcję. **Projekcja możliwych przyszłych stanów skorygowanej liczby mieszkańców województwa opolskiego i porównanie otrzymanych wielkości z wynikami prognozy GUS operującej kategorią ludności faktycznej pozwalają na ocenę skali rozbieżności w informacjach na temat liczby ludności z jaką mamy do czynienia w przypadku regionu opolskiego.**

Warto zaznaczyć, że zgodnie z Rozporządzeniem PE i Rady Nr 763/2008 to właśnie kategoria ludności rezydującej jest obowiązująca w porównaniach międzynarodowych⁵.

⁵ Wyniki wstępne Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2011, GUS, Warszawa 2011, s.6
http://stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/lud_wyniki_wstepne_NSP_2011.pdf

WPROWADZENIE

W bieżącej dekadzie opublikowano serię prognoz demograficznych o ponad perspektywicznym horyzoncie czasowym (horyzont prognozy powyżej 20 lat). Autorami tych prognoz były w skali globalnej agendy ONZ, w skali kontynentu Eurostat, w skali kraju GUS. Każda z prognoz - w odniesieniu do regionu europejskiego – przyjmuje spadek liczby ludności o zróżnicowanej skali ubytku populacji. Sytuacja taka, relatywnie nowa w perspektywie minionych 50 lat, powoduje konieczność rewizji, a przynajmniej pogłębionej refleksji, w zakresie wpływu zjawiska depopulacji i starzenia się ludności na projektowane koncepcje rozwojowe, zarówno w skali całego regionu europejskiego, ale także w skali Polski i jej poszczególnych województw.

Celem niniejszej ekspertyzy jest analiza i ocena zmian ludnościowych w regionie opolskim na tle Polski w świetle dokumentu pt. *Prognoza ludności na lata 2014-2050, opracowanego przez Główny Urząd Statystyczny (GUS)*. Przyjęto hipotezę, że prognozowane trendy zmian we wszystkich aspektach opisujących ilościowo i jakościowo populację regionu mają bardziej niekorzystny wymiar aniżeli średnio w Polsce. Myślą przewodnią dokonanej oceny zmian w strukturze demograficznej wieku i płci ludności jest powiązanie analizowanych zmian z polityką regionalną województwa opolskiego.

We współczesnych koncepcjach teoretycznych występuje wyraźna dominanta w traktowaniu czynnika ludzkiego jako zmiennej jakościowej (kapitał społeczny) przy przyjmowaniu zmiennej ilościowej (liczba ludzi) jako wartości nieziennej *ergo* mało ważnej. Ocena faktu ubytku ludności w kategoriach egzemplifikacji teorii przejścia demograficznego, poprawna z punktu widzenia modelu naukowego, nie powinna zaburzać świadomości, że mamy do czynienia z kryzysem, a właściwie z katastrofą demograficzną.

W październiku 2014 GUS opublikował nową prognozę demograficzną do 2050 r. Prognoza obejmuje wszystkie województwa, a od grudnia 2014 r. także poszczególne powiaty. W świetle uzyskanych wyników można stwierdzić bardzo znaczący spadek liczby mieszkańców Polski, w tym także ludności województwa opolskiego. Skala prognozowanego ubytku ludnościowego regionu będzie największa w kraju.

Formalna akceptacja ustaleń prognozy GUS⁶ nie zwalnia z obowiązku analizy przyjętych założeń i uzyskanych wyników, a także poddania ocenie uzyskanych wielkości. Katalog uwag metodologicznych wyprowadzić można z wyników spisu NSP 2011, gdzie precyzja ustaleń niektórych wielkości jest bardzo ostrożnie akceptowana przez samych autorów spisu (tzw. wskaźnik precyzji). Problem drugi wiąże się z użytą w prognozie kategorią ludności faktycznie zamieszkałej, zamiast zalecanej przez Eurostat kategorii ludności rezydującej. Kolejna kwestia metodologiczna wiąże się z precyzją pomiaru migracji nierejestrowanej, która ma bardzo istotne znaczenie dla pomiaru stanu rzeczywistego ludności, zwłaszcza w kontekście wspomnianych wyżej procesów rozwojowych. Przy tej okazji należy wskazać, że poziom agregacji danych - czyli w tym przypadku na poziomie powiatów - nie tylko nie spełnia zaleceń ustawy⁷ (gdzie bazowy poziom agregacji to gminy), ale w wymiarze realnym utrudnia ustalenie realnego stanu populacji. W sytuacji kiedy dane spisu nie posługują się kategorią gminy, oparcie się na ustaleniach dotyczących powiatu utrudnia ponadto porównania między spisowe.

⁶ Zgodnie z ustawą o statystyce publicznej oficjalne dokumenty GUS są wiążące dla administracji i podmiotów publicznych.

⁷ Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polski z dnia 28 kwietnia 2012 roku o ogłoszeniu jednolitego tekstu ustawy o statystyce publicznej, DZ.U z 28 maja 2012 roku, poz.591, art. 2, pkt. 13 i inne.

ROZDZIAŁ I

OCENA ZAŁOŻEŃ PRZEWIDYWANYCH TRENDÓW ZMIAN W PRZEBIEGU PROCESÓW DEMOGRAFICZNYCH (PŁODNOŚCI I UMIERALNOŚCI) DLA WOJEWÓDZTWA OPOLSKIEGO PRZYJĘTYCH W „PROGNOZIE LUDNOŚCI NA LATA 2014-2050”

Podjmując się oceny założeń przewidywanych w prognozie GUS z 2014 roku trendów zmian w przebiegu wskazanych zjawisk demograficznych w zakresie płodności i umieralności w kontekście regionalnym należy wstępnie wskazać na ustalenia zawarte w wydanym w 2009 roku raporcie pt. *Polska 2030. Wyzwania rozwojowe. Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju*, który jest kompleksowym dokumentem przygotowanym przez Zespół Doradców Strategicznych Prezesa Rady Ministrów. W katalogu głównych (ośmiu) wyzwań stojących przed Polską do 2030 roku znalazły się także kwestie demograficzne. Debata publiczna zawierająca wnioski z raportu przyspieszyła kolejne formalne opracowania obejmujące horyzont czasowy do 2030 roku, w tym *Raport „Polska 2030”. Trzecia fala nowoczesności*⁸.

Istotne w kontekście oceny założeń prognozy są sformułowane w w/w raporcie następujące oczekiwane wskaźniki demograficzne do osiągnięcia w 2030 roku (w stosunku do 2010 roku):

- wzrost współczynnika dzietności do wartości 1,7 w 2030 roku ,
- przyrost przeciętnego trwania życia mężczyzn o prawie 6 lat (80 lat w 2030 roku), zaś kobiet o 3 lata (84 lata w 2030 roku),
- dodatnie saldo migracji w końcu okresu programowania oraz wskaźnik zatrudnienia imigrantów powyżej 75 %.

Jest kwestią zaskakującą, że w ciągu 2 lat (2012-2014) tak istotnie zmieniły się - zdaniem prognostów z GUS - przesłanki warunkujące poziom dzietności w Polsce, iż w omawianej prognozie GUS z 2014 roku nie powtórzyła się propozycja takiego poziomu dzietności. W żadnym z wariantów (cztery prezentowane scenariusze) nie ma w 2030 roku poziomu 1,7. Wielkość taką przekracza współczynnik dzietności dopiero w 2035 roku w wariantcie bardzo wysokim, traktowanym w całej prognozie jako hipotetyczny punkt odniesienia. W przyjętym zgodnie z rekomendacją Rządowej Rady Ludnościowej (RRL) wariantcie średnim prognozy, najwyższy prognozowany poziom współczynnika dzietności nie sięga nawet w 2070 roku poziomu 1,6 (tab. 1). W 2050 roku - krańcowym prognozy - współczynnik ten osiągnie poziom 1,521.

Tab.1. Prognozowany współczynnik dzietności (TFR) w Polsce w latach 2014-2070 według czterech wariantów

Rok	Średni	Niski	Wysoki	Bardzo wysoki
2014	1,240	1,217	1,261	1,270
2015	1,236	1,191	1,275	1,297
2016	1,238	1,179	1,288	1,327
2017	1,252	1,190	1,303	1,359
2018	1,275	1,213	1,324	1,394
2019	1,296	1,241	1,346	1,432
2020	1,316	1,265	1,368	1,469
2025	1,384	1,314	1,445	1,601

⁸ W listopadzie 2012 roku – zgodnie z przepisami ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju z dnia 6 grudnia 2006 roku – został przyjęty dokument pt. *Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju. Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności*, Warszawa 2012.

2030	1,428	1,334	1,506	1,679
2035	1,461	1,348	1,565	1,734
2040	1,485	1,358	1,621	1,780
2045	1,504	1,367	1,666	1,819
2050	1,521	1,375	1,697	1,852
2055	1,534	1,382	1,721	1,882
2060	1,546	1,388	1,741	1,909
2065	1,556	1,394	1,757	1,933
2070	1,566	1,399	1,772	1,955

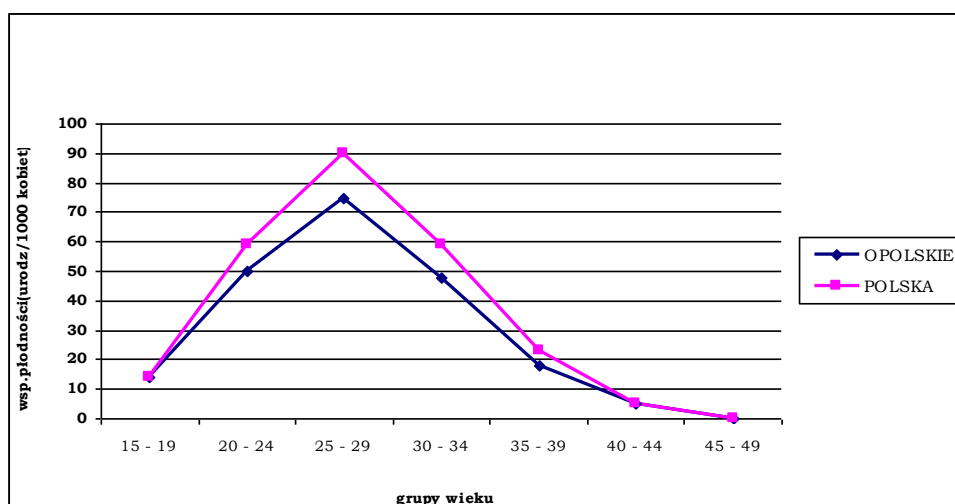
Źródło: Prognoza ludności na lata 2014-2050, GUS 2014.

Relatywnie radykalna korekta („w dół”) prognozowanych współczynników dzietności dla Polski w stosunku do założeń zawartych w raporcie pt. *Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju. Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności* jest - w opinii autorów ekspertyzy - poprawna tj. bardziej realna, ale nie niwelująca wskazania na odmienną procesów zachodzących w regionie opolskim.

Przyjęcie przez GUS wariantu średniego w prognozie ludności Polski do 2050 roku w zakresie TFR stawia region opolski w relatywnie lepszej pozycji, aniżeli przyjęcie bardziej odpowiedniego dla województwa wariantu niskiego. Wariant niski opiera się na przyjęciu do obliczeń współczynników dzietności na poziomie 1,3 i założeniu wolniejszego tempa przyrostu wielkości tego miernika w stosunku do pozostałych wariantów (średni, wysoki i - nieco abstrakcyjny - bardzo wysoki), aż do 2070 roku. Należy wskazać, że nawet wariant niski ma wyższy punkt wyjścia dla prognozy dzietności w województwie opolskim, bowiem obecnie poziom dzietności w województwie opolskim jest jeszcze niższy (1,0 - 1,05) aniżeli w wariantie niskim.

Nie należy oczekiwać istotnych zmian w natężeniu płodności w regionie opolskim. Województwo ma niższe (gorsze) cząstkowe współczynniki płodności w każdej grupie wiekowej w wymiarze krajowym, a udział grupy najbardziej płodnych kobiet (obecnie jest to grupa w wieku 25-35 lat) jest w regionie nieco niższy aniżeli średnio w kraju.

Ryc. 1. Współczynniki płodności kobiet w Polsce i w województwie opolskim w 2005 roku (urodzenia żywe na 1000 kobiet w określonym wieku)

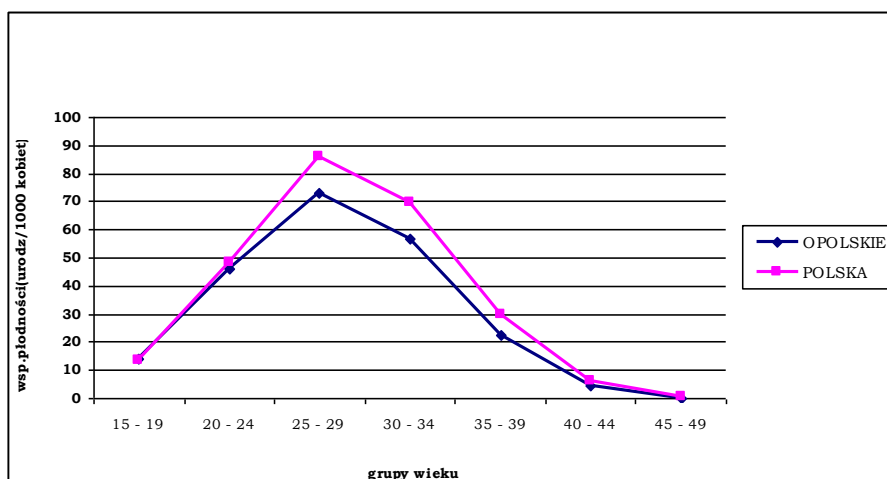

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Z punktu widzenia zróżnicowania przestrzennego obniżania poziomu urodzeń żywych należy zauważyć, że trend spadkowy w województwie opolskim był szybszy aniżeli średnio w Polsce. W okresie 1993-2002 współczynnik płodności dla kobiet obniżył się w kraju z 51,2 do 35,1 (tj. o 16,1 pkt.), natomiast w województwie opolskim, mimo już początkowo niskiego pułapu wyjściowego (50,1 w 1993 roku) współczynnik płodności w 2002 roku osiągnął wielkość 30,9 (tzn. że był o 19,2 pkt.

niższy). O zadziwiającej uniwersalności modelu niskiej liczby dzieci w województwie opolskim wydaje się świadczyć fakt, że wszystkie cząstkowe współczynniki płodności (ryc. 1 i 2) są w regionie niższe niż w całej Polsce (tab. 2)

Ryc. 2. Współczynniki płodności kobiet w Polsce i w województwie opolskim w 2013 roku (urodzenia żywe na 1000 kobiet w określonym wieku)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

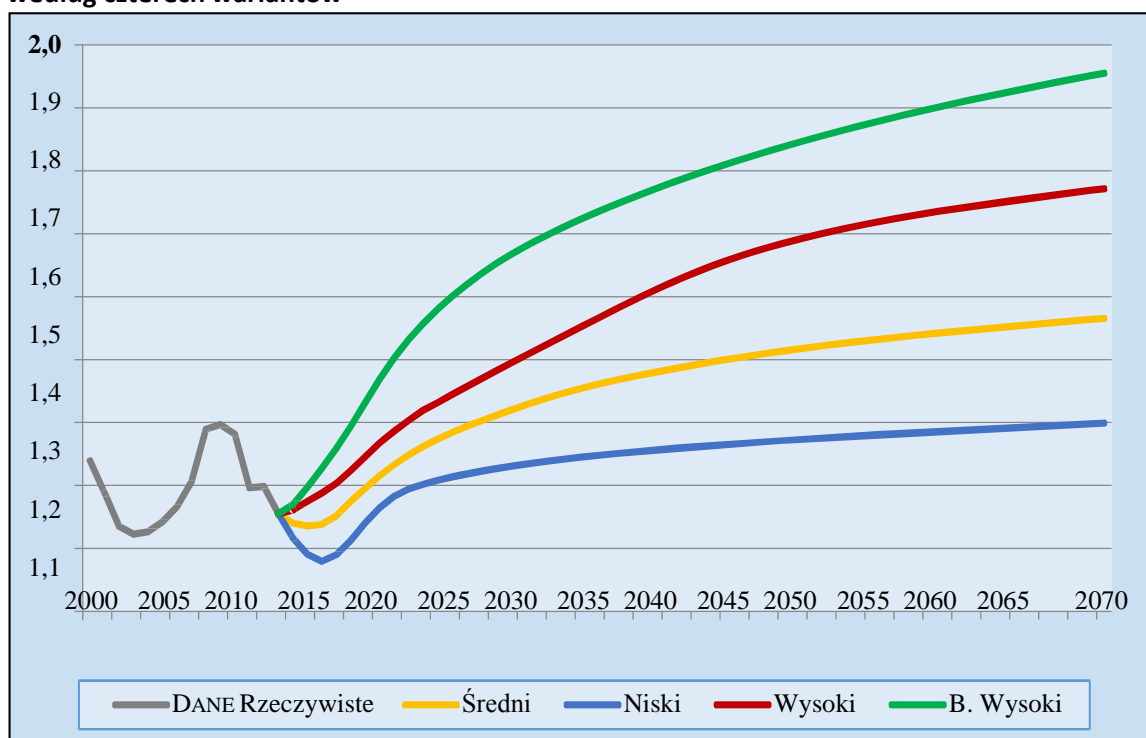
Tab. 2. Natężenie urodzeń w Polsce i w województwie opolskim w latach 2010-2013

Rok	Urodzenia na 1000 ludności*		Urodzenia na 1000 kobiet w wieku 15-49 lat**	
	Polska	województwo opolskie	Polska	województwo opolskie
2010	10,7	8,9	43	35
2011	10,1	8,6	41	34
2012	10	8,8	41	35
2013	9,6	8,2	40	33

*współczynnik rodności, **współczynnik płodności.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Ryc. 3. Współczynnik dzietności w Polsce w latach 2000-2013 oraz prognoza na lata 2014-2070 według czterech wariantów

Źródło: Prognoza ludności na lata 2014-2050, GUS 2014.

Hipotetyczna krzywa przebiegu wskaźników dzietności dla województwa opolskiego (nie ujawniona na ryc. 3) przebiega poniżej krzywej dla wariantu niskiego. Jednakże ewentualne autonomiczne wyliczenia dla regionu opolskiego automatycznie eliminują - w konsekwencji takiego zabiegu - możliwość prostego porównania z sytuacją w innych regionach.

Tab.3. Prognozowany współczynnik dzietności (TFR) w miastach i na wsi w Polsce w latach 2014-2070 według czterech wariantów

Rok	Wariant średni		Wariant niski		Wariant wysoki		Wariant bardzo wysoki	
	miasto	wieś	miasto	wieś	miasto	wieś	miasto	wieś
2011*	1,21	1,43	1,21	1,43	1,21	1,43	1,21	1,43
2012*	1,21	1,43	1,21	1,43	1,21	1,43	1,21	1,43
2013*	1,18	1,37	1,18	1,37	1,18	1,37	1,18	1,37
2014	1,15	1,36	1,14	1,33	1,18	1,39	1,19	1,40
2015	1,15	1,35	1,11	1,31	1,19	1,40	1,21	1,42
2016	1,15	1,36	1,10	1,30	1,20	1,41	1,25	1,45
2017	1,16	1,36	1,11	1,31	1,22	1,43	1,28	1,48
2018	1,19	1,38	1,13	1,33	1,24	1,45	1,32	1,51
2019	1,21	1,40	1,16	1,36	1,26	1,47	1,36	1,54
2020	1,23	1,41	1,19	1,37	1,29	1,48	1,40	1,57
2025	1,31	1,46	1,25	1,41	1,38	1,54	1,55	1,68
2030	1,37	1,50	1,27	1,42	1,45	1,58	1,63	1,74
2035	1,41	1,52	1,28	1,43	1,52	1,63	1,69	1,79
2040	1,44	1,54	1,29	1,44	1,58	1,67	1,74	1,83
2045	1,47	1,55	1,30	1,45	1,63	1,71	1,78	1,86
2050	1,49	1,56	1,31	1,45	1,66	1,73	1,82	1,89
2055	1,51	1,56	1,31	1,45	1,66	1,73	1,82	1,89

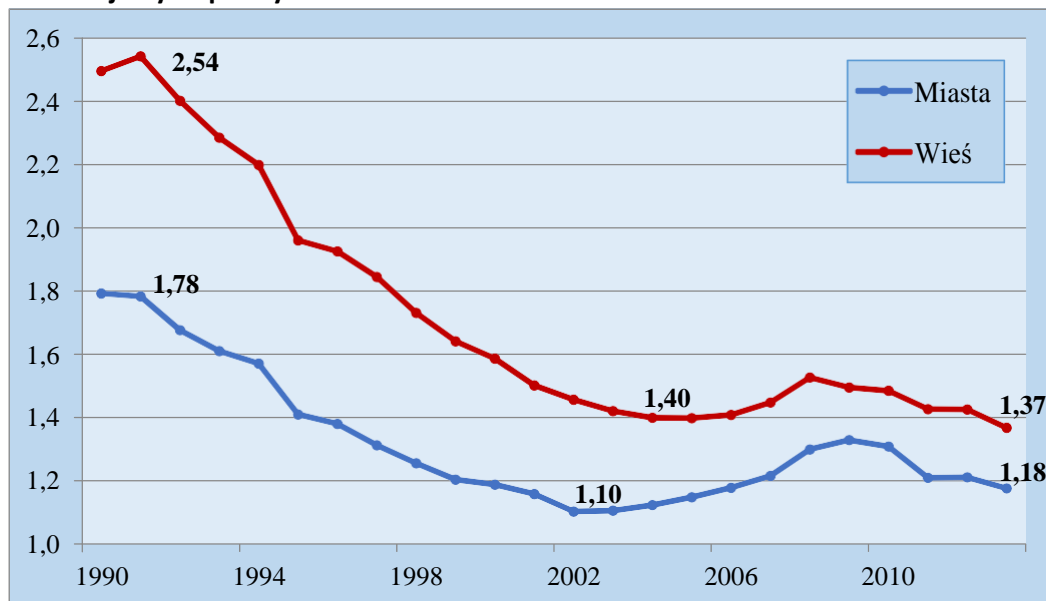
2060	1,52	1,57	1,31	1,46	1,69	1,75	1,85	1,91
2065	1,54	1,58	1,32	1,46	1,71	1,77	1,88	1,94
2070	1,55	1,58	1,32	1,46	1,73	1,78	1,91	1,96

* Dane rzeczywiste.

Źródło: Prognoza ludności na lata 2014-2050, GUS 2014.

Kolejnym aspektem różnicującym wskazania prognozy GUS od sytuacji regionu opolskiego są przebiegi krzywych współczynników dzietności w układzie miasto-wieś.

Ryc. 4. Przekrojowy współczynnik dzietności w miastach i na wsi w Polsce w latach 1990-2013

Źródło: Prognoza ludności na lata 2014-2050, GUS 2014.

Tradycyjnie wieś była i pozostaje (słabnącym) rezerwuarem zasobów pracy, uszczuplanym procesami migracyjnymi ze wsi do miast lub na obszary wokół miast. W województwie opolskim wieś to w znacznej mierze obszary zamieszkałe przez mniejszość niemiecką i ludność śląską. Zachodzące od wielu lat procesy migracyjne (zwł. migracje zagraniczne) powodują, że liczebność, ale także jakościowe aspekty tych grup różnią się od średnich wartości dla populacji generalnej (np. niższy udział osób w wieku 0-9 lat, a także relatywnie niski poziom wykształcenia formalnego z przewagą zasadniczego zawodowego).

Splot wymienionych uwarunkowań (pomijając poziom migracji, która stanowi zupełnie autonomiczne - w porównaniu z resztą Polski - zjawisko demograficzne) pozwala na potwierdzenie wyżej postawionej hipotezy, że afiliacja województwa opolskiego do przebiegu zjawisk demograficznych opisanych (wyliczonych) w wariancie średnim jest korzystna dla prezentacji regionu w ramach polityki regionalnej. Oznacza to, że obliczone wielkości są dla województwa opolskiego lepsze aniżeli dzieje się to w rzeczywistości. Ponieważ jednak zarówno prognoza GUS, jak i opinia autorów ekspertyzy oparta jest o stany prawdopodobne (prognoza ostrzegawcza), wydaje się, że nie ma potrzeby radykalnej rewizji ustaleń GUS. Nie przekreśla to jednak potrzeby intensywnych, szczegółowych prac nad procesami ludnościowymi w województwie opolskim. Dla polityki regionalnej w regionie depopulacyjnym poziom agregacji na poziomie gmin jest zbyt ogólny.

W tak ułożonym kontekście poziom umieralności oscylujący wokół średniej krajowej nie stanowi obecnie istotniejszego komponentu w ocenie sytuacji demograficznej województwa, tj. jest mniej ważny niż urodzenia. Różnice w poziomie umieralności w relacji Polska –województwo opolskie można ustalić posługując się wskaźnikiem zgonów na 1000 mieszkańców. Dla ustalenia poziomu przyrostu naturalnego wykazano także poziom urodzeń w wybranych latach dla Polski ogółem i dla województwa ogółem.

Tab. 4. Ruch naturalny ludności na 1000 ludności

Wyszczególnienie	Ogółem		
	urodzenia	zgony	przyrost naturalny
2013*			
Polska	9,6	10,1	-0,5
woj. opolskie	8,2	10,2	-2,0
2014			
Polska	9,4	10,0	-0,6
woj. opolskie	7,9	10,2	-2,3
2015			
Polska	9,2	10,1	-0,9
woj. opolskie	7,8	10,4	-2,6
2020			
Polska	8,9	10,4	-1,5
woj. opolskie	7,3	10,9	-3,6
2025			
Polska	8,2	10,5	-2,3
woj. opolskie	6,8	11,3	-4,5
2030			
Polska	7,7	10,9	-3,3
woj. opolskie	6,3	11,8	-5,5
2035			
Polska	7,5	11,7	-4,2
woj. opolskie	6,2	12,7	-6,5
2040			
Polska	7,7	12,3	-4,7
woj. opolskie	6,2	13,6	-7,3
2045			
Polska	7,7	12,7	-4,9
woj. opolskie	6,3	14,2	-7,9
2050			
Polska	7,5	12,6	-5,1
woj. opolskie	6,1	14,4	-8,2

* - dane rzeczywiste

Źródło: Prognoza ludności na lata 2014-2050, GUS 2014.

W tabeli 4 można zaobserwować dwie oczekiwane tendencje: rosnąca powoli przewaga wielkości współczynników zgonów dla regionu opolskiego nad średnią dla Polski oraz stale wysoką przewagę współczynników urodzeń, ale w wersji odwróconej, tj. przewagi Polski nad regionem opolskim. Przebieg tych zjawisk pozwala na postawienie hipotezy o relatywnie mniejszej wadze poziomu zgonów aniżeli poziomu urodzeń na ostateczny rozmiar przyrostu naturalnego w województwie opolskim (np. w 2020 roku różnica w poziomie zgonów wyniesie 0,5 pkt., tj. Polska - 10,4 zgonów na 1000 ludności, woj. opolskie - 10,9 zgonów; natomiast poziom urodzeń w tym samym roku różni się o 1,6 pkt, tj. urodzenia w Polsce to 8,9 na 1000 ludności, natomiast w regionie opolskim - 7,3 na 1000 ludności).

Dane zawarte w tab. 5 i w tab. 6 wskazują na to, że w latach poprzedzających okres prognozy natężenie zgonów ogółem w województwie opolskim było zbliżone do wartości charakteryzujących Polskę, natężenie zgonów niemowląt nie wykazywało jednoznacznej tendencji malejącej (wahanie wartości powyżej i poniżej wielkości dla całego kraju), a parametr trwania życia był nieco korzystniejszy dla mężczyzn żyjących w województwie opolskim niż dla Polski ogółem, przeciwnie niż dla kobiet i w efekcie różnica długości trwania życia dla kobiet i dla mężczyzn w województwie była nieco mniejsza niż dla całego kraju.

Tab. 5. Natężenie zgonów w Polsce i w województwie opolskim w latach 2010-2013

Rok	Zgony na 1000 ludności		Zgony niemowląt na 1000 urodzeń	
	Polska	województwo opolskie	Polska	województwo opolskie
2010	9,8	9,6	5	5,2
2011	9,7	9,6	4,7	3,8
2012	10	10,1	4,6	6,2
2013	10,1	10,2	4,6	4,3

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Tab. 6. Przeciętne dalsze trwanie życia (e_0)* w Polsce i w województwie opolskim w 2013 roku

Obszar	Mężczyźni (e_{M0})	Kobiety (e_{K0})	Różnica $e_{K0} - e_{M0}$
Polska	73,1	81,1	8
Województwo opolskie	73,5	80,9	7,4

* - przeciętna liczba lat dalszego życia dla noworodka

e_{M0} - oczekiwana liczba lat do przeżycia dla noworodka płci męskiej

e_{K0} - oczekiwana liczba lat do przeżycia dla noworodka płci żeńskiej

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

ROZDZIAŁ II

2.1. OCENA ZAŁOŻEŃ PRZEWIDYWANYCH TRENDÓW ZMIAN W ZAKRESIE KIERUNKÓW I ROZMIARÓW RUCHÓW MIGRACYJNYCH DEFINITYWNYCH DLA WOJEWÓDZTWA OPOLSKIEGO PRZYJĘTYCH W „PROGNOZIE LUDNOŚCI NA LATA 2014-2050”

Migracje są jednym z trzech (obok płodności i umieralności) procesów demograficznych wpływających na stan ludności. Jednocześnie są procesem, który najtrudniej poddaje się ujęciom teoretycznym, dostarcza też sporo kłopotów z prawidłową rejestracją faktu zmiany miejsca pobytu (zob. rozdział 2.2). Jeśli chodzi o migracje to są one tym elementem ruchu ludności, który nawet w relatywnie krótkim czasie może podlegać znacznym wahaniom z powodu czynników o charakterze społecznym, ekonomicznym czy politycznym, trudnym do przewidzenia zwłaszcza w długim horyzoncie czasu. Trzeba przy tym pamiętać, że prawidłowa rejestracja podstawowych zdarzeń demograficznych (urodzenie, zgon, przyjazd/wyjazd migranta) ma zasadnicze znaczenie z punktu widzenia bilansowania zmian stanu ludności i tym samym ma wpływ na jakość informacji o liczbie ludności zamieszkującej określone terytorium.

Województwo opolskie jest przykładem regionu migracyjnego, gdyż od momentu powołania go do istnienia jako samodzielnej jednostki administracyjnej, saldo migracji miało duży udział w bilansie liczby ludności. W każdorazowych granicach administracyjnych województwa opolskiego saldo migracji ogółem przybierało wartości ujemne przede wszystkim z powodu intensywnych wyjazdów za granicę, stan ten utrzymuje się do chwili obecnej. W ostatnich latach poprzedzających okres, dla którego przygotowana została najnowsza prognoza GUS, widoczne jest utrzymywanie się największej intensywności odpływu migracyjnego z województwa opolskiego, w tym odpływu za granicę (tab. 7 i tab. 8). Od 2010 r., czyli w czasie bezpośrednio poprzedzającym okres prognozy, zarysowuje się niekorzystna tendencja pogłębiania ujemnego salda, zarówno w migracjach wewnętrznych, jak i zagranicznych (zob. też rozdział 2.2), co powoduje coraz większe ujemne saldo migracji ogółem.

Tab. 7. Współczynnik salda migracji ogółem na 1000 mieszkańców w latach 2002 – 2013

Województwo	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Polska	-0,5	-0,4	-0,2	-0,3	-0,9	-0,5	-0,4	0 (-)	-0,1	-0,1	-0,2	-0,5
dolnośląskie	-0,7	-0,8	-0,5	-0,6	-1,3	-0,5	-0,4	0,3	0,5	0,4	0,3	0,0
kujawsko-pomorskie	-0,7	-0,7	-0,7	-1,0	-1,7	-1,1	-0,8	-0,7	-0,8	-0,8	-1,0	-1,3
lubelskie	-1,8	-2,1	-2,0	-2,2	-3,0	-2,6	-2,0	-1,9	-2,3	-2,4	-2,4	-2,6
lubuskie	-1,0	-0,6	-0,4	-0,6	-1,6	-1,2	-0,7	-0,5	-0,5	-0,8	-0,6	-1,3
łódzkie	-0,6	-0,4	-0,6	-0,7	-1,1	-0,8	-0,7	-0,5	-0,7	-0,7	-0,7	-1,0
małopolskie	1,0	1,1	1,0	1,0	0,4	0,8	0,7	1,3	1,3	1,3	1,1	0,8
mazowieckie	2,4	2,7	2,8	2,9	3,0	2,9	2,2	2,4	2,6	2,7	2,5	2,5
opolskie	-4,3	-4,0	-3,2	-3,0	-4,6	-3,9	-3,2	-1,7	-1,7	-2,2	-2,1	-3,3
podkarpackie	-1,4	-1,2	-1,0	-1,1	-1,9	-1,5	-1,1	-0,9	-0,9	-1,0	-0,9	-1,5
podlaskie	-1,5	-1,6	-1,4	-1,6	-2,4	-2,1	-1,4	-1,4	-1,3	-1,6	-1,5	-2,1
pomorskie	0,3	0,5	0,9	0,5	-0,4	0,6	0,6	1,3	1,2	1,0	0,9	0,8
śląskie	-2,1	-2,0	-1,8	-1,9	-2,6	-2,1	-1,5	-1,0	-1,1	-1,2	-1,3	-2,0
świętokrzyskie	-1,9	-1,9	-1,8	-1,7	-2,7	-2,3	-1,8	-1,7	-2,0	-1,8	-1,7	-2,2
warmińsko-mazurskie	-2,1	-1,5	-1,8	-2,2	-3,5	-2,7	-2,2	-1,9	-1,9	-2,1	-1,8	-2,6
wielkopolskie	0,6	0,6	0,7	0,7	0,2	0,6	0,3	0,5	0,4	0,4	0,2	0,0
zachodniopomorskie	-0,8	-0,9	-0,8	-1,0	-1,1	-1,0	-0,8	-0,5	-0,6	-0,5	-0,5	-0,6

Źródło: Dane Roczników Demograficznych z lat 2003-2014.

Tab. 8. Współczynnik sald migracji i emigracji na 1000 mieszkańców w 2010 roku i 2013 roku

Województwo	2010				2013			
	Saldo migracji			Emigranci	Saldo migracji			Emigranci
	ogólne	wewnętrznej	z zagranicznej		ogólne	wewnętrznej	z zagranicznej	
Polska	-0,1	-	-0,1	0,5	-0,5	-	-0,5	0,8
dolnośląskie	0,5	0,5	-0,06	0,7	0	0,8	-0,8	1,3
kujawsko-pomorskie	-0,8	-0,7	-0,1	0,4	-1,3	-0,8	-0,5	0,7
lubelskie	-2,3	-2,3	-0,01	0,2	-2,6	-2,3	-0,3	0,5
lubuskie	-0,5	-0,5	0	0,6	-1,3	-0,7	-0,6	1,1
łódzkie	-0,7	-0,7	-0,09	0,2	-1,0	-0,8	-0,2	0,4
małopolskie	1,3	1,1	0,2	0,4	0,8	1,1	-0,3	0,7
mazowieckie	2,6	2,4	0,1	0,1	2,5	2,5	0 (-)	0,2
opolskie	-1,7	-0,7	-1,1	1,8	-3,3	-0,9	-2,4	2,9
podkarpackie	-0,9	-0,9	0 (+)	0,4	-1,5	-1,1	-0,4	0,7
podlaskie	-1,3	-1,4	0,1	0,4	-2,1	-1,7	-0,4	0,6
pomorskie	1,2	1,2	-0,04	0,6	0,8	1,4	-0,6	1,1
śląskie	-1,1	-1,1	-0,4	0,9	-2,0	-0,8	-1,2	1,6

świętokrzyskie	-2	-2	0,01	0,2	-2,2	-2,1	-0,1	0,4
warmińsko-mazurskie	-1,9	-1,9	0,01	0,5	-2,6	-1,9	-0,7	1,1
wielkopolskie	0,4	0,4	-0,1	0,3	0 (+)	0,5	-0,4	0,6
zachodnio-pomorskie	-0,6	-0,6	0,1	0,3	-0,6	-0,4	-0,2	0,6

Źródło: Opracowanie i obliczenia własne na podstawie danych Roczników Demograficznych z lat 2011 i 2014.

Odniesienia do migracji wewnętrznych i zagranicznych w prognozie GUS nie są szerokie. Jak wskazano, wynika to z ograniczonych możliwości prognozowania mobilności przestrzennej, zwłaszcza w wymiarze międzynarodowym. Migracje są procesem złożonym, w dużej części zależnym od sytuacji społeczno-gospodarczej kraju (migracje wewnętrzne) oraz państw docelowych migracji zagranicznych oraz ich polityk migracyjnych. Dlatego w odległym horyzoncie czasowym wielkość migracji jest trudna do przewidzenia. Z tych powodów w prognozie GUS podjęto próbę prognozy zmienności skali migracji (saldo migracji) wyłącznie do 2035 roku, a w dalszych latach – tj. do 2050 roku – przyjęto poziom migracji z 2035 roku. Poza tym, ze względu na fakt znanego dotychczas znacznego zróżnicowania intensywności migracji wewnętrznych i zagranicznych w województwie opolskim, założenia prognozy opracowano odrębnie dla obu tych typów migracji.

Co istotniejsze, **prognoza migracji obejmuje jedynie wyjazdy na pobyt stały**, związane z zamiarem osiedlenia się na stałe w nowym miejscu i dodatkowo takie, które zostały potwierdzone zameldowaniem na pobyt stały lub wymeldowaniem z pobytu stałego. W sytuacji, gdy dominującą od początku transformacji formą mobilności międzynarodowej Polaków jest emigracja czasowa, powyższe założenia ograniczają możliwości poznawcze skali wyjazdów zagranicznych.

Tab. 9. Trzy warianty dla emigracji na pobyt stały i trzy warianty dla imigracji dla Polski w prognozie GUS

Wariant 1	Zakłada w kolejnych latach zarówno wzrost emigracji, jak i imigracji na pobyt stały, imigracja będzie rosła do poziomu 23 tys. rocznie, emigracja do ponad 48 tys. Saldo migracji zagranicznych w całym okresie prognozy pozostaje ujemne – malejące do 2020 r., a następnie rosnące. Saldo to osiągnie w 2025 r. wartość -25 tys. W kolejnych latach do 2050 r. przyjęto wartości imigracji i emigracji na poziomie z 2025 r.
Wariant 2	Zakłada wyrównanie się poziomu życia w poszczególnych krajach i zrównoważenie się czynników „wypychających” i „przyciągających”, i osiągnięcie zerowego salda migracji zagranicznych na pobyt stały w 2035 r. Saldo takie zostanie osiągnięte w wyniku emigracji na stałym poziomie średniej z ostatnich 3 lat oraz wzrostu imigracji z ok. 14 tys. do ok. 24 tys. rocznie. W kolejnych latach (po 2035 r.) liczby imigracji i emigracji zostaną zrównane.
Wariant 3	Zakłada dodatnie saldo migracji zagranicznych na pobyt stały po 2020 r. (zgodnie z zapisami w raporcie „Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności”). Zakłada się, że saldo takie będzie wynikiem prawie dwukrotnego wzrostu imigracji oraz niewielkiego spadku emigracji w latach 2014-2035.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Prognoza ludności na lata 2014-2050*, GUS 2014.

W prognozie przyjęto wariant 2 migracji (tab. 9), z którego wynika, że Polska - na skutek zakładanego wyrównywania się poziomu życia w krajach europejskich i w efekcie zrównoważenia czynników „wypychających” i „przyciągających” - zerowe saldo migracji zagranicznych na pobyt stały osiągnie w 2035 roku. W kolejnych latach (tj. po 2035 roku) wielkość imigracji i emigracji zostałyby zrównane. Jak widać (tab.10), szczególnie niekorzystna sytuacja dotyczyć będzie województwa opolskiego, gdyż mimo zakładanego zrównoważenia salda migracji w skali całego kraju w 2035 roku, Opolszczyzna również po tym okresie dotknięta będzie znaczącą skalą odpływu migracyjnego, znacznie przekraczającą napływ z zagranicy. Jednocześnie też pozostanie regionem

odpływu wewnętrznego (tab. 11), choć w przypadku migracji krajowych skala procesu nie będzie tak znacząca.

Tab. 10. Saldo migracji zagranicznych na pobyt stały w świetle prognozy w latach 2013-2050

Województwa	2013*	2015	2020	2025	2030	2035	...	2050
Polska ogółem	-19904	-9797	-7348	-4899	-2449	0		0
dolnośląskie	-2364	-1164	-900	-637	-374	-111	...	-111
kujawsko-pomorskie	-1026	-593	-506	-418	-330	-243	...	-243
lubelskie	-673	-322	-259	-197	-135	-73	...	-73
lubuskie	-635	-309	-218	-128	-37	54	...	54
łódzkie	-574	-252	-169	-85	-2	81	...	81
małopolskie	-951	-9	303	616	929	1242	...	1242
mazowieckie	-104	392	625	859	1092	1325	...	1325
opolskie	-2439	-1903	-1800	-1697	-1594	-1491	...	-1491
podkarpackie	-829	-235	-85	66	216	366	...	366
podlaskie	-458	-184	-109	-35	40	115	...	115
pomorskie	-1377	-690	-470	-251	-31	189	...	189
śląskie	-5438	-3285	-2942	-2598	-2254	-1910	...	-1910
świętokrzyskie	-191	0	59	119	178	237	...	237
warmińsko-mazurskie	-991	-379	-258	-137	-16	105	...	105
wielkopolskie	-1479	-873	-760	-647	-534	-420	...	-420
zachodniopomorskie	-375	9	141	271	403	534	...	534

* - dane rzeczywiste

Źródło: Prognoza ludności na lata 2014-2050, GUS 2014.

Tab. 11. Saldo migracji wewnętrznych na pobyt stały w świetle prognozy w latach 2013-2050

Województwa	2013*	2015	2020	2025	2030	2035	...	2050
Polska ogółem	x	x	x	x	x	x	...	x
dolnośląskie	2364	1437	1337	1235	1157	1117	...	1117
kujawsko-pomorskie	-1619	-1335	-1242	-1147	-1074	-1038	...	-1038
lubelskie	-4954	-4536	-4220	-3897	-3650	-3526	...	-3526
lubuskie	-743	-482	-448	-414	-388	-375	...	-375
łódzkie	-2104	-1621	-1508	-1393	-1305	-1260	...	-1260
małopolskie	3775	3388	3152	2911	2726	2634	...	2634
mazowieckie	13457	12122	11276	10414	9754	9423	...	9423
opolskie	-892	-599	-557	-515	-482	-466	...	-466
podkarpackie	-2273	-1922	-1788	-1651	-1547	-1494	...	-1494
podlaskie	-2053	-1676	-1559	-1440	-1349	-1303	...	-1303
pomorskie	3240	2542	2365	2184	2045	1976	...	1976
śląskie	-3880	-3239	-3013	-2783	-2606	-2518	...	-2518
świętokrzyskie	-2618	-2251	-2094	-1934	-1811	-1750	...	-1750
warmińsko-mazurskie	-2707	-2556	-2378	-2196	-2057	-1987	...	-1987
wielkopolskie	1645	1684	1567	1447	1355	1309	...	1309
zachodniopomorskie	-665	-955	-888	-820	-768	-742	...	-742

* - dane rzeczywiste

Źródło: Prognoza ludności na lata 2014-2050, GUS 2014.

2.2. OCENA WPŁYWU NIEREJESTROWANEJ EMIGRACJI STAŁEJ Z WOJEWÓDZTWA OPOLSKIEGO NA WYNIKI PROGNOZY

Omówienie problemu nierejestrowanej emigracji i jej wpływu na wyniki najnowszej prognozy GUS dla województwa opolskiego wymaga na wstępie szerszego niż w części metodologicznej ustosunkowania się do dwóch kwestii, a mianowicie: jakości wyników ostatniego spisu powszechnego ludności Polski (NSP 2011), ustalającego stan ludności w dniu 31 marca 2011 roku (moment krytyczny spisu) oraz samej kategorii ludności⁹ wyznaczonej w trakcie spisu, a następnie bilansowanej na podstawie rejestrowanych elementów ruchu ludności w kolejnych latach po spisie powszechnym.

Jeśli chodzi o pierwszą kwestię to trzeba zauważyć, że podstawą ustalenia wyjściowego stanu ludności dla prognozy do 2050 roku są wyniki ostatniego spisu. Spis ludności Polski w 2011 roku prowadzony był nową metodą. Po raz pierwszy zastosowano metodę mieszaną pozwalającą na wykorzystanie danych zapisanych w różnych rejestrach administracyjnych w połączeniu z metodą reprezentacyjną oraz z samo spisem internetowym¹⁰. Okazuje się, że wyniki NSP 2011 wskazały na wzrost liczby ludności Polski, pomimo odnotowanego w okresie między spisowym w ewidencji ludności ubytku rzeczywistego¹¹ spowodowanego przewagą zgonów nad urodzeniami oraz ujemnym saldem stałych migracji zagranicznych. Kwestia ta stała się przedmiotem ożywionej dyskusji w gronie ekspertów rozważających jakość ostatniego spisu¹².

Drugi z wymienionych problemów dotyczy kategorii ludności, którą posługuje się GUS w statystyce ludności. Zarówno w spisie z 2002 roku, jak i w 2011 roku, opracowano i opublikowano informacje o ludności faktycznej. Ludność faktyczna objęła:

- stałych mieszkańców, z wyjątkiem osób przebywających poza miejscem zamieszkania przez okres powyżej 3 miesięcy w kraju oraz wszystkie osoby przebywające za granicą (bez względu na okres ich nieobecności),
- osoby przebywające czasowo przez okres powyżej 3 miesięcy, przybyłe z innego miejsca w kraju, nie uwzględniono natomiast przebywających czasowo w Polsce cudzoziemców¹³.

Kategoria ludności faktycznej jest również corocznie bilansowana w celu opublikowania informacji o liczbie ludności w kraju oraz poszczególnych jednostkach administracyjnych w połowie roku (podstawa obliczania współczynników demograficznych potrzebnych przy opracowywaniu projekcji zmian demograficznych) oraz na koniec roku tj. 31 grudnia, kiedy bilansowane są wszystkie

⁹ W trakcie spisu ustalana jest ludność stała i faktyczna. Dla istotnego w tej części ekspertyzy przypomnienia - ludność stała obejmuje: 1) osoby mieszkające stale (z reguły zameldowane na pobyt stały), a) osoby obecne w czasie spisu, a dokładnie w momencie krytycznym spisu, b) osoby nieobecne w momencie spisu, bez względu na miejsce przebywania i czas trwania tej nieobecności. Ludność faktyczna obejmuje: a) osoby mieszkające stale, które były obecne w momencie spisu, b) osoby mieszkające stale, które były nieobecne w momencie spisu, ale ich nieobecność trwała mniej niż 2 miesiące (NSP 2011 – 3 miesiące), c) osoby mieszkające stale, które były nieobecne w momencie spisu przez okres dłuższy niż 2 miesiące (3 miesiące w 2011 roku), ale ich nieobecność wynikała z powodu odbywania zasadniczej służby wojskowej lub innej w systemie skoszarowanym, uczestniczenia w misjach wojskowych, przebywania w zakładzie karnym lub śledczym, pobytu za granicą, d) osoby przebywające czasowo przez okres powyżej 2 miesięcy (3 miesiące w 2011 roku) obejmują osoby, które mieszkają na stałe w innym miejscu (są tam zameldowane na pobyt stały), natomiast w miejscu spisania przebywają czasowo z następujących powodów: nauka, praca, warunki rodzinne lub mieszkaniowe, leczenie lub rehabilitacja, przebywanie w domu opieki. Jako czas okresowej nieobecności lub przebywania przyjęty został czas faktyczny, a nie zamierzony. Kategoria ludności faktycznie zamieszkałej nie uwzględnia osób przybyłych z zagranicy na pobyt czasowy, tj. tych, które nie posiadają stałego pobytu (pozwolenia na osiedlenie się).

¹⁰ Szerzej zob.: D. Szałtys, R. Stępień, *Narodowy spis powszechny ludności i mieszkań w 2011 r.*, „Wiadomości Statystyczne”, 11./2011; E. Gołata, *Jakość spisów nowej generacji*, „Wiadomości Statystyczne” 5/2014.

¹¹ Szerzej zob. J. Dybowska, *Nierejestrowana migracja a stan ludności Polski*, [w:] *Procesy gospodarczego i społecznego rozwoju wobec wyzwań współczesnego świata*, red. M. Bucka, Z. Mikołajewicz, Uniwersytet Opolski, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Oddział w Opolu, Opole 2014.

¹² E. Gołata, *Spis ludności i prawda*, „Studia Demograficzne”, 1(161)/2012, s. 23-55.

¹³ *Wyniki wstępne Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2011*, GUS, Warszawa 2011, s. 2 i 6.

składniki ruchu ludności (urodzenia, zgony, zameldowania i wymeldowania z miejsca pobytu) odnotowane w ewidencji bieżącej od 1 stycznia do 31 grudnia danego roku. Dla potrzeb spisu w 2011 roku dokonano niewielkiej modyfikacji definicji tej kategorii ludności, sprowadzającej się do wydłużenia okresu czasowej nieobecności z dwóch do trzech miesięcy, po którym osoby zaliczane do stanu ludności stałej na obszarze swego stałego zameldowania są doliczane do stanu ludności faktycznej w miejscu przebywania i odejmowane od stanu ludności faktycznej w miejscu stałego zameldowania.

Należy podkreślić, że kategoria ludności faktycznej jako zbiór dla ustalonej liczby ludności jest przydatna przy obliczeniach uwzględniających migracje wewnętrzne na obszarze kraju, ale pod warunkiem dopełniania obowiązku meldunkowego przez osoby zmieniające miejsce pobytu. Z praktyki wiadomo, że obowiązek meldunku nie zawsze jest wypełniany, co oczywiście zniekształca informacje o ruchach migracyjnych i w efekcie o stanie populacji na obszarach, których przemieszczenia dotyczą¹⁴. Dodatkowo mamy do czynienia z niepełną rejestracją migracji zagranicznych. W Polsce problem ten pojawił się z chwilą liberalizacji przepisów paszportowych w latach 70. XX wieku. Łatwiejszy dostęp do paszportu w związku z wyjazdem turystycznym aniżeli zgody na oficjalną emigrację, skłaniał osoby chcące opuścić Polskę do wyjazdów pod pozorami wyjazdów turystycznych. Od tego momentu rejestrowana emigracja stała nie oddawała rzeczywistej wielkości wyjazdów, co zakłócało prawidłowe bilansowanie salda migracji zagranicznych, przyrostu rzeczywistego i w efekcie informację o liczbie ludności przebywającej w kraju. W nowych warunkach społeczno-politycznych Polski po 1989 roku zakłócenia w informacji o liczbie ludności Polski w kraju oraz w przekrojach terytorialnych, spowodowane są migracjami o charakterze czasowym. Stały się one dominującą formą migracji zagranicznych, a w bilansach wykorzystywane są jedynie dane o liczbie zameldowań i wymeldowań z pobytu stałego.

Dla województwa opolskiego problemy z prawidłową rejestracją migracji nabierają szczególnego znaczenia ze względu na największą w kraju intensywność wyjazdów za granicę i co się z tym wiąże znaczącą rolę salda migracji w bilansie zmian liczby ludności. Niekompletność informacji na temat rzeczywistej wielkości odpływu migracyjnego (łącznie w ramach migracji wewnętrznych i zagranicznych) skutkuje zawyżaniem liczby mieszkańców województwa opolskiego. Ponadto trzeba zauważyć, że znaczenie ruchów migracyjnych dla stanu ludności wzrasta w warunkach malejącego przyrostu naturalnego, a tym bardziej, gdy przyrost naturalny jest bliski zera. W tej sytuacji wielkość przepływów migracyjnych i ich kierunek (dodatnie czy ujemne saldo migracji) przesądzają o tym jak zmienia się liczba ludności na danym terenie – utrzymuje się, zmniejsza czy rośnie.

Województwo opolskie jest wyróżniającym się w kraju regionem migracyjnym, a precyzyjniej określając odpływu migracyjnego¹⁵. Od momentu powołania go do istnienia w 1950 roku saldo migracji przybierało wartości ujemne¹⁶, gdyż odpływ przewyższał napływ. Pomimo tego, że okresowo pojawiało się dodatnie saldo migracji wewnętrznych, rejestrowane saldo migracji zagranicznych stale osiągało wartości ujemne i to tak duże, że łączne saldo migracji też było ujemne¹⁷.

W województwie opolskim, tak jak i w całym kraju, obserwuje się proces obniżania płodności do poziomu nie gwarantującego już odnawialności pokoleń. Ujemny przyrost naturalny pojawił się w województwie opolskim już w 2000 roku (dla całego kraju rejestrowany był ujemny przyrost naturalny w latach 2002 – 2005 i w 2013 roku), ale **ze względu na straty migracyjne można ocenić, że liczba mieszkańców Opolszczyzny w granicach administracyjnych z lat 1975-1999 systematycznie maleje już od połowy lat 80. XX wieku.** Po raz pierwszy ujemny przyrost rzeczywisty w województwie opolskim w ówczesnych granicach administracyjnych został zarejestrowany w ewidencji bieżącej w 1979 roku, gdyż ujemne saldo migracji na poziomie 10 738 osób, zniwelowało przyrost naturalny

¹⁴ Migracje wpływają na stan obu populacji – wysyłającej i przyjmującej migranta.

¹⁵ Por. np. B. Solga, *Miejsce i znaczenie migracji zagranicznych w rozwoju regionalnym*, Politechnika Opolska, Opole 2013.

¹⁶ Każdorazowo mowa jest o województwie w obowiązujących granicach administracyjnych, które były zmieniane dwukrotnie w związku z reformą w 1975 i 1999 roku

¹⁷ Za wyjątkiem lat 1953-1955.

wynoszący 10 407 osób. Korekta¹⁸ elementów ruchu ludności uwzględniająca nierejestrowany odpływ za granicę wykazała zmniejszenie liczby mieszkańców województwa opolskiego już od połowy lat 80. XX wieku, a nie od 1994 roku jak wskazuje na to ewidencja bieżąca.

Schyłkowy okres PRL obfitował w emigracje, które odbywały się pod pozorami wyjazdów turystycznych. Osoby opuszczające wówczas kraj z oczywistych powodów nie ujawniały rzeczywistego charakteru wyjazdu, a rejestrowane i następnie uwzględniane w bilansach elementów ruchu ludności ogólne saldo migracji było zaniżone. Przeprowadzone obliczenia wykazują, że rzeczywisty odpływ migracyjny¹⁹ był znacząco wyższy niż zaewidencjonowany, a nierejestrowany odpływ migracyjny²⁰ stanowił 155% salda rejestrowanego w latach 1979-1988 i 127% w latach 1988-2002²¹. Korekta elementów ruchu ludności (niepełna ze względu na brak opracowania kategorii ludności rezydującej w spisie 2011 i odniesienie obliczanych wartości do stanu ludności faktycznej) w nowych granicach administracyjnych ujawniła nierejestrowany odpływ stanowiący 38% rejestrowanego salda²², gdyby jednak przyjęć wstępnie podaną liczbę ludności rezydującej²³ to nierejestrowany odpływ stanowił 89% salda rejestrowanego.

W obecnych granicach administracyjnych obowiązujących od 1 stycznia 1999 roku w województwie opolskim mamy do czynienia z rejestrowanym ujemnym przyrostem naturalnym (przewaga zgonów nad urodzeniami wynosząca w 2000 roku 9 osób, wzrosła do 2040 osób w 2013 roku) oraz pogłębiającym się ujemnym saldem migracji ogółem (straty migracyjne zarówno w ramach migracji wewnętrznych, jak i zagranicznych są coraz większe) (tab. 12). Tak więc ujemny przyrost naturalny łącznie z ujemnym saldem migracji działają na rzecz zmniejszania się liczby mieszkańców województwa opolskiego. Spis powszechny z 2011 roku dla województwa opolskiego potwierdził rejestrowane w ewidencji bieżącej zmniejszenie liczby ludności faktycznej, pomimo że dla całego kraju wykazano wzrost tej kategorii ludności²⁴.

Tab. 12. Elementy ruchu ludności w województwie opolskim w latach 1999-2013

Rok	Ruch naturalny			Migracje						Saldo migracji ogółem	Przyrost rzeczywisty
	urodzenia	zgony	przyrost naturalny	Wewnętrzne			Zagraniczne				
				napływ	odpływ	saldo	napływ	odpływ	saldo		
1999	9672	9483	189	12010	12032	-22	581	2742	-2161	-2183	-1994
2000	9369	9378	-9	10539	10627	-88	641	4285	-3644	-3732	-3741
2001	8927	9134	-207	9955	10202	-247	672	4190	-3518	-3765	-3972
2002	8452	9288	-836	9832	10514	-682	729	4665	-3936	-4618	-5454

¹⁸ Korekta salda migracji i przyrostu rzeczywistego jest możliwa na podstawie konfrontacji danych ewidencji bieżącej i wyników spisu powszechnego na temat osób czasowo nieobecnych w momencie krytycznym spisu, w tym z powodu wyjazdu za granicę. Szerzej na temat samej metody jak i uzyskanych wyników zob.: J. Dybowska, *Przemiany demograficzne w regionie o nasilonej migracji zagranicznej na przykładzie województwa opolskiego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2013.

¹⁹ Chodzi o łączne saldo migracji wewnętrznych i zagranicznych.

²⁰ Mowa jest o odpływie migracyjnym, gdyż ogólne saldo migracji stale przybierało wartości ujemne.

²¹ J. Dybowska, *Przemiany demograficzne...*, op. cit., s.197 i 200.

²² J. Dybowska, *Migracje a stan ludności województwa opolskiego*, w: *Spółeczeństwo Śląska Opolskiego 1945-2011-2035. Aspekty społeczne, demograficzne i rynku pracy*, Opole-Warszawa 2012.

²³ Chodzi o liczbę 908 tys. rezydentów województwa opolskiego. Zob. K. Szczygielski, *Spółeczno-gospodarcze konsekwencje prognozy demograficznej do 2035 roku – aspekt etniczny*, [w:] *Spółeczeństwo Śląska Opolskiego 1945-2011-2035. Aspekty społeczne, demograficzne i rynku pracy*, Opole-Warszawa 2012, s.76.

²⁴ Jak wskazano, jest to wzrost co najmniej dyskusyjny.

2003	8147	9449	-1302	10116	10656	-540	686	4381	-3695	-4235	-5537
2004	8204	9192	-988	10473	10894	-421	853	3829	-2976	-3397	-4385
2005	8496	9471	-975	9527	10160	-633	862	3414	-2552	-3185	-4160
2006	8460	9421	-961	11140	11977	-837	831	4792	-3961	-4798	-5759
2007	8493	9622	-1129	11824	12569	-745	1068	4385	-3317	-4062	-5191
2008	9177	9809	-632	10187	10626	-439	889	3785	-2896	-3335	-3967
2009	9280	9718	-438	10128	10744	-616	1010	2117	-1107	-1723	-2161
2010	9163	9882	-719	10428	11099	-671	726	1848	-1122	-1793	-2512
2011	8686	9719	-1033	10212	10876	-664	724	2318	-1594	-2258	-3291
2012	8939	10180	-1241	9969	10406	-437	561	2297	-1736	-2173	-3414
2013	8227	10267	-2040	10383	11275	-892	495	2934	-2439	-3331	-5371
Razem	131692	144013	-12 321	156723	164657	-7934	11328	51982	-40654	-48 588	-60 909

Źródło: Obliczenia własne na podstawie: Roczniki Statystyczne Województwa Opolskiego.

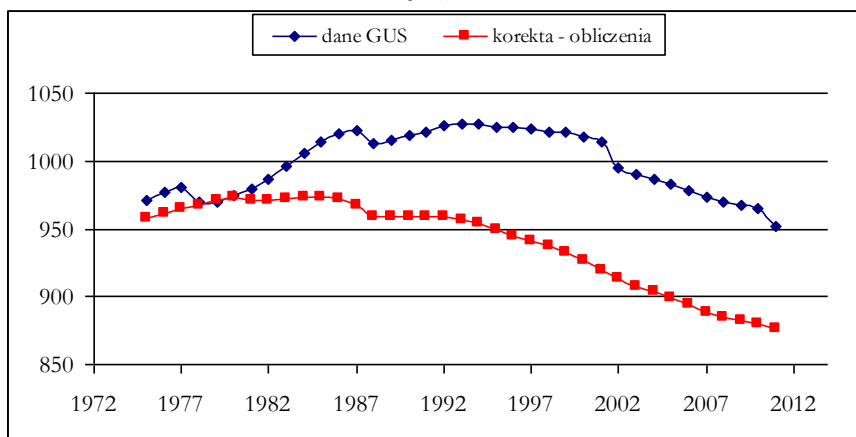
Kwestią otwartą pozostaje ustalenie liczby mieszkańców województwa opolskiego będącej bazą dla prognozy na lata 2014-2050. W najnowszej prognozie GUS przyjęto stan ludności faktycznej ustalony podczas ostatniego spisu i zbilansowany na koniec 2013 roku. Jak wskazano, **kategoria ludności faktycznej nie oddaje rzeczywistego stanu ludności w województwie opolskim**, czyli regionie o nasilonych migracjach zagranicznych, których większość nie jest ewidencjonowana (rejestruje się fakt zameldowania - wymeldowania z miejsca stałego pobytu), a tylko te wielkości uwzględniane są w bilansie elementów ruchu ludności w każdym roku. Wyjazdy czasowe brane są pod uwagę przy obliczaniu ludności faktycznej w trakcie spisu powszechnego, ale tylko w odniesieniu do migracji wewnętrznych. Osoby czasowo przebywające za granicą, niezależnie od czasu nieobecności, zaliczane są do ludności stałej na danym obszarze i tym samym do ludności faktycznej. Zatem w regionie, z którego znaczna liczba mieszkańców wyjeżdża za granicę w poszukiwaniu pracy, zaliczanie ich do ludności faktycznej wprawdzie zgodne z przyjętą definicją, nie oddaje jednak rzeczywistej liczby osób przebywających na danym terenie. Liczba ludności faktycznej wyznaczona w spisie jest następnie bilansowana na koniec każdego roku na podstawie zaewidencjonowanych faktów demograficznych – urodzeń, zgonów, zameldowań i wymeldowań z miejsca stałego pobytu (czyli obliczane jest jedynie saldo migracji stałej). Bilansowanie liczby ludności faktycznej w regionie o nasilonych migracjach zagranicznych daje w efekcie zawyżony stan ludności jeśli migracja na stałe nie jest jedyną formą migracji. Rozbieżności między liczbą ludności publikowaną w oficjalnej statystyce, a jej rzeczywistym stanem na danym terenie, są tym większe, im większy jest udział ruchów migracyjnych w ruchu ludności i im większy jest udział migracji czasowych w migracjach zagranicznych.

Dla województwa opolskiego, które od momentu utworzenia do chwili obecnej, wyróżnia się największą w kraju intensywnością migracji zagranicznych, oficjalna statystyka od wielu już lat podaje stany ludności znacznie zawyżone. Ocena stopnia rozbieżności w danych w długim okresie utrudniona jest zmianami w podziale administracyjnym kraju, o tyle istotnymi w tym przypadku, że pociągającymi za sobą zmianę jednostki, dla której gromadzone są dane statystyczne. Dla województwa opolskiego można jednak przeprowadzić obliczenia obejmujące stałą część województwa, a jest nią teren wyznaczony granicami administracyjnymi z lat 1975-1999²⁵. Zafałszowanie obrazu stanu ludności w województwie w latach 70. i 80. XX wieku powodowała emigracja na stałe odbywająca się pod pozorami wyjazdów turystycznych, a od momentu przemian ustrojowych do chwili obecnej – długotrwałe, czasowe migracje zarobkowe. Problem rozbieżności w informacji na temat liczby ludności na stałym obszarze województwa opolskiego w latach, dla których

²⁵ Wyznaczony do badań stały obszar województwa opolskiego stanowi 89,3 % terytorium regionu z 1950 roku oraz 90,7% z 1999 roku. W odniesieniu do dzisiejszego obszaru województwa, teren stały nie obejmuje powiatu oleskiego za wyjątkiem gminy Zębowice, która nieprzerwanie znajdowała się w województwie opolskim.

możliwa była korekta na podstawie danych na temat osób czasowo przebywających za granicą²⁶ ilustruje ryc. 5. Uzyskane wyniki obliczeń można bezpośrednio porównać z danymi zarejestrowanymi w ewidencji bieżącej. Trzeba zaznaczyć, że korekta dotyczy salda migracji, ale pociąga za sobą korektę przyrostu rzeczywistego i oczywiście liczby ludności ogółem.

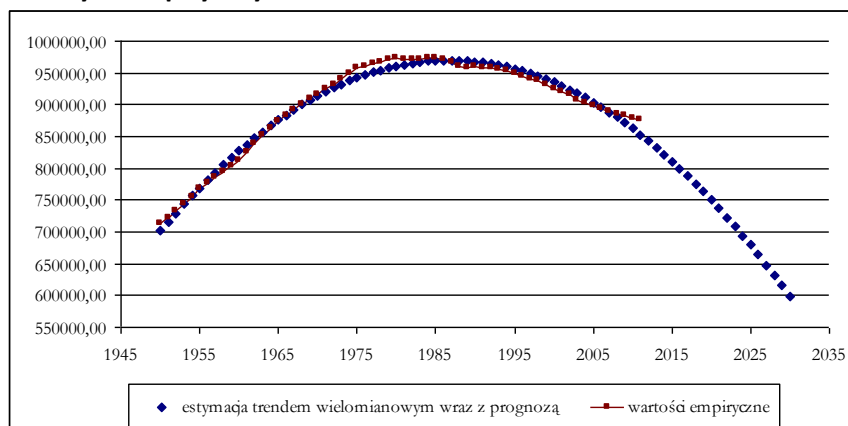
Ryc. 5. Różnica pomiędzy liczbą ludności województwa opolskiego opublikowaną przez GUS i wynikającą z obliczeń dla lat 1975 – 2011 (w tys.)

Źródło: J. Dybowska, K. Widera, *Demograficzne uwarunkowania i skutki depopulacji w województwie opolskim*, 2014 (maszynopis).

Operowanie kategorią ludności faktycznej w odniesieniu do regionu migracyjnego, powoduje nie tylko zniekształcenie na bieżąco informacji o stanie ludności, ale też obciąża większym błędem wszelkie projekcje możliwych przyszłych zmian. Ze względu na stwierdzone znaczne zawyżenie oficjalnych danych statystycznych dotyczących liczby ludności w województwie opolskim, zwłaszcza od lat 70. XX wieku, przeprowadzono obliczenia obejmujące na stałym obszarze województwa okres od 1950 do 2011 roku. Uzyskane wyniki obliczeń były podstawą poszukiwania funkcji trendu najlepiej opisującej dotychczasowy przebieg zmian, by na tej podstawie wyznaczyć również możliwe przyszłe stany ludności. Najlepszą okazała się funkcja wielomianowa (97,46% dopasowania do danych empirycznych).

Ryc. 6. Model trendu wielomianowego liczby ludności województwa opolskiego* wraz z prognozą do 2030 r. na tle danych empirycznych

* - stały obszar województwa opolskiego wyznaczony granicami z lat 1975-1999

²⁶ Chodzi o dane systemu SERP (System Ewidencji Ruchu Paszportowego) dla 1988 roku. Zob. B. Sakson, *Wpływ „niewidzialnych” migracji zagranicznych lat 80. na struktury demograficzne Polski*, SGH, Warszawa 2002 oraz NSP 2002 i NSP 2011.

Źródło: J. Dybowska, K. Widera, *Demograficzne uwarunkowania i skutki depopulacji w województwie opolskim*, 2014, (maszynopis).

Na podstawie przeprowadzonych obliczeń można stwierdzić, że populacja licząca w momencie utworzenia województwa opolskiego - na jego stałym terytorium - około 700 tys. mieszkańców, największą liczebność osiągnęła na przełomie lat 70. i 80. XX wieku, nie przekraczając najprawdopodobniej liczby 1 miliona osób²⁷. Od połowy lat 80. XX wieku mamy już do czynienia z systematycznym obniżaniem się liczby ludności. **W 2011 roku po korekcie uwzględniającej nierejestrowaną w ewidencji bieżącej emigrację zagraniczną liczba mieszkańców wyniosła ok. 870 tys. Przyjmując założenie utrzymania się dotychczasowego trendu zmian, w nadchodzących latach liczba mieszkańców na stałym obszarze województwa opolskiego może zmniejszyć się do 750 tys. w 2020 roku i do 598 tys. w 2030 roku, a więc znacznie poniżej poziomu z roku 1950.** Omówione zostały wyniki jedynie do 2030 roku jako stosunkowo nieodległego w czasie, dla którego można by przyjąć, że dotychczasowy trend zmian może się utrzymać. Z wielkości ustalonych dla stałego obszaru województwa opolskiego i przy założeniu stałego udziału liczby ludności powiatu oleskiego²⁸ w ogólnej liczbie ludności województwa opolskiego można określić liczbę mieszkańców w aktualnych granicach województwa opolskiego na podstawie wyznaczonej funkcji wielomianowej na poziomie 796 tys. w 2020 roku, 720 tys. w 2025 roku i 635 tys. w 2030 roku. Liczby te zostały przytoczone w celu porównania z wynikami prognozy GUS przygotowanej na podstawie stanu ludności faktycznej 31 grudnia 2013 roku ocenionej na 1004,4 tys. osób. Dane tabeli 13 wskazują, że mogłyby być to liczby niższe o 7,9 %, gdyby rozpatrywać ludność faktyczną bez migrantów długookresowo przebywających za granicą (tj. bez osób przebywających co najmniej 12 miesięcy poza krajem, osoby takie spełniają kryterium migranta długookresowego) albo o 10,7% jeśli rozpatrywana byłaby liczba ludności rezydującej. Dane wspomnianej tabeli ujawniają również fakt, że województwo opolskie traci mieszkańców nie tylko w ramach migracji zagranicznych, ale również bilans migracji wewnętrznych jest dla Opolszczyzny niekorzystny. Ludność rezydująca czyli po uwzględnieniu osób długotrwale nieobecnych w miejscu stałego zameldowania i długotrwale przebywających w innym miejscu niż stałego zameldowania była niższa niż liczba ludności faktycznej pomniejszona o emigrantów czasowych. Różnica między tymi kategoriami, która w 2002 roku wynosiła 3790 osób, w 2011 roku wzrosła do 27770 osób.

Tab.13. Stan różnych kategorii ludności województwa opolskiego

Kategoria ludności	20 V 2002*	31 III 2011*	31 XII 2013
Faktyczna	1 065 043	1 016 213	1 004 400
Faktyczna bez emigrantów długookresowych	975 720	935 770	923 956
Rezydująca	971 930	908 000**	896 187

* moment krytyczny spisu powszechnego

** zob. wyjaśnienia co do liczby ludności rezydującej na stronie 30-31 oraz w uwagach metodologicznych

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych spisów powszechnych i ewidencji bieżącej.

Należałoby się zastanowić nad przydatnością prognozy sporządzonej od liczby ludności, spośród której ponad 10% jest długotrwale nieobecnych już w roku wyjściowym dla prognozy.

²⁷ J. Dybowska, *Przemiany demograficzne w regionie o nasilonej migracji zagranicznej na przykładzie województwa opolskiego*, Uniwersytet Opolski, Opole 2013, tab.49, s.196 i tab.51, s.199.

²⁸ Bez mieszkańców gminy Zębowice, która zaliczona została do stałego obszaru województwa.

Na wagę problemu wskazują też wyniki Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności (BAEL) realizowanego co kwartał przez GUS (tab. 14)²⁹. Ze względu na metodologię tych badań – w wynikach nie są uwzględniane osoby przebywające za granicą 12 miesięcy i więcej (do II kwartału 2012 chodziło o czas 3 miesiące i więcej) - są one ważnym dodatkowym źródłem informacji o stanie ludności. W badaniach tych nie są ujmowane też osoby przebywające w gospodarstwach zbiorowych, ale ich udział w ogólnej liczbie ludności jest niewielki³⁰. Zatem dysponując informacją o liczbie ludności w wieku 15 lat i więcej pochodząca z badania rynku pracy można oszacować ogólną liczbę ludności. Jak wynika z badań nad aktywnością na rynku pracy możemy ocenić, że od 2010 r. ogólna liczba ludności w województwie opolskim jest już poniżej 900 tys.

Tab. 14. Liczba ludności według badania aktywności ekonomicznej w województwie opolskim w latach 2006-2014 (w tys.)

Rok	Kwartał	Ludność w wieku 15+	Ludność ogółem
2014	III	758	874,3
	II	730	842,0
	I	709	817,8
2013	IV	714	823,5
	III	707	815,5
	II	715	824,7
	I	714	823,5
2012	IV	728	840,6
	III	719	830,3
	I	774	893,8
2011	IV	766	885,5
	III	760	878,6
	II	754	871,7
	I	762	880,9
2010	IV	760	880,6
	III	770	892,2
	II	756	876,0
	I	785	909,6
2009	IV	780	902,8
	III	793	917,8
	II	790	914,4
	I	828	958,3
2008	IV	831	964,0
	III	782	907,2
	II	788	914,2
	I	816	946,6
2007	IV	811	944,1
	III	801	932,5
	II	755	878,9
	I	782	910,4
2006	IV	773	906,2
	III	763	894,5

Źródło: Obliczenia własne na podstawie: *Aktywność ekonomiczna ludności Polski*. III Kwartał 2014, GUS, Warszawa 2015.

²⁹ Są to badania systematycznie realizowane przez GUS od 1992 r. Obecnie są one zgodne z metodologią badań dotyczących siły roboczej w krajach Unii Europejskiej (LFS).

³⁰ Według NSP 2011 niecały 1% ludności w województwie opolskim przebywał w gospodarstwach zbiorowych.

Innym sposobem na weryfikację informacji o stanie ludności województwa opolskiego jest wspomniane wcześniej wyznaczenie nierejestrowanej w ewidencji bieżącej migracji by o jej wielkość skorygować zaewidencjonowany przyrost rzeczywisty i w efekcie liczbę ludności w poszczególnych latach. Pomocne przy tym są dane pochodzące ze spisu powszechnego na temat osób czasowo przebywających za granicą oraz informacja o liczbie ludności rezydującej. W odniesieniu do aktualnych granic województwa opolskiego można wykorzystać dane z dwóch ostatnich spisów na temat ludności rezydującej. Wyniki obliczeń dotyczących skorygowanego o nierejestrowaną migrację przyrostu rzeczywistego i bilansowanej w latach 2002-2011 liczby ludności rezydującej w województwie opolskim zawiera tab. 15. Biorąc pod uwagę zmniejszenie stanu ludności rezydującej możemy mówić o znacznych rozmiarach nierejestrowanego odpływu z województwa opolskiego w tych latach (26,5 tys. osób) oraz o liczbie mieszkańców rzeczywiście przebywających na terenie województwa bliższej 900 tys. aniżeli 1 mln osób.

Tab. 15. Korekta przyrostu rzeczywistego i liczba ludności rezydującej w województwie opolskim w latach 2002 – 2011

Rok	Przyrost naturalny	Saldo migracji	Przyrost rzeczywisty	Skorygowany przyrost rzeczywisty	Ludność rezydująca
2002 V	-	-	-	-	971 930*
2002 VI -XII	-488	-2694	-3182	-4897	967 033
2003	-1302	-4235	-5537	-8537	958 496
2004	-988	-3397	-4385	-7385	951 111
2005	-975	-3185	-4160	-7160	943 951
2006	-961	-4798	-5759	-8759	935 192
2007	-1129	-4062	-5191	-8191	927 001
2008	-632	-3335	-3967	-6967	920 034
2009	-438	-1723	-2161	-5161	914 873
2010	-719	-1793	-2512	-5512	909 361
2011 I - III	-180	-448	-628	-1361	908 000**
Razem 2002 VI-2011 III	-7812	-29670	-37482	-37 482 <u>-26 448</u> -63 930	-

* NSP 2002, ** NSP 2011

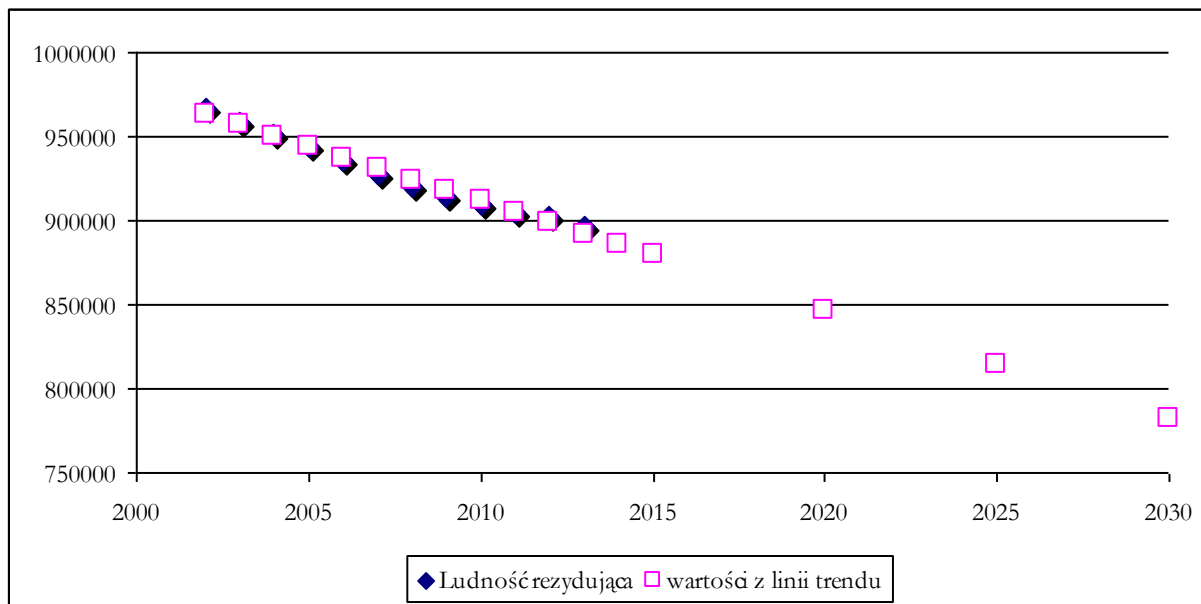
Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych ewidencji bieżącej i spisów powszechnych.

W dniu 31 XII 2013 r. liczba ludności rezydującej wynosiła zgodnie z zaewidencjonowanym ruchem ludności około 897 tys. osób, natomiast GUS jako podstawę do prognozy przyjął liczbę ludności faktycznej przekraczającą 1 milion mieszkańców (1004,4 tys. czyli ponad 107,4 tys. więcej, różnica ta stanowi 11,97% liczby ludności rezydującej albo 10,69% przyjętego stanu ludności faktycznej).

Ponieważ stan ludności faktycznej przyjęty przez GUS jako podstawa do prognozy zmian zaludnienia w latach 2014 – 2050 jest - jak starano się wykazać - znacznie zawyżony w stosunku do liczby ludności rzeczywiście przebywającej na terenie województwa opolskiego, przeprowadzono wyznaczenie funkcji trendu opisującej zmiany liczby ludności rezydującej w

województwie opolskim w aktualnych granicach³¹ między spisami powszechnymi w 2002 i 2011 r. Otrzymana funkcja trendu (98,3% dopasowania do danych empirycznych) pozwala na projekcję możliwego stanu tej kategorii ludności w przyszłości, przyjęto rok 2030 jako niezbyt odległą granicę wyznaczającą okres, w którym dotychczasowe tempo zmian może się utrzymać (ryc. 7).

Ryc. 7. Liczba ludności rezydującej województwa opolskiego w latach 2002-2011 i wyznaczona na jej podstawie funkcja trendu liniowego wraz z prognozą do 2030 roku

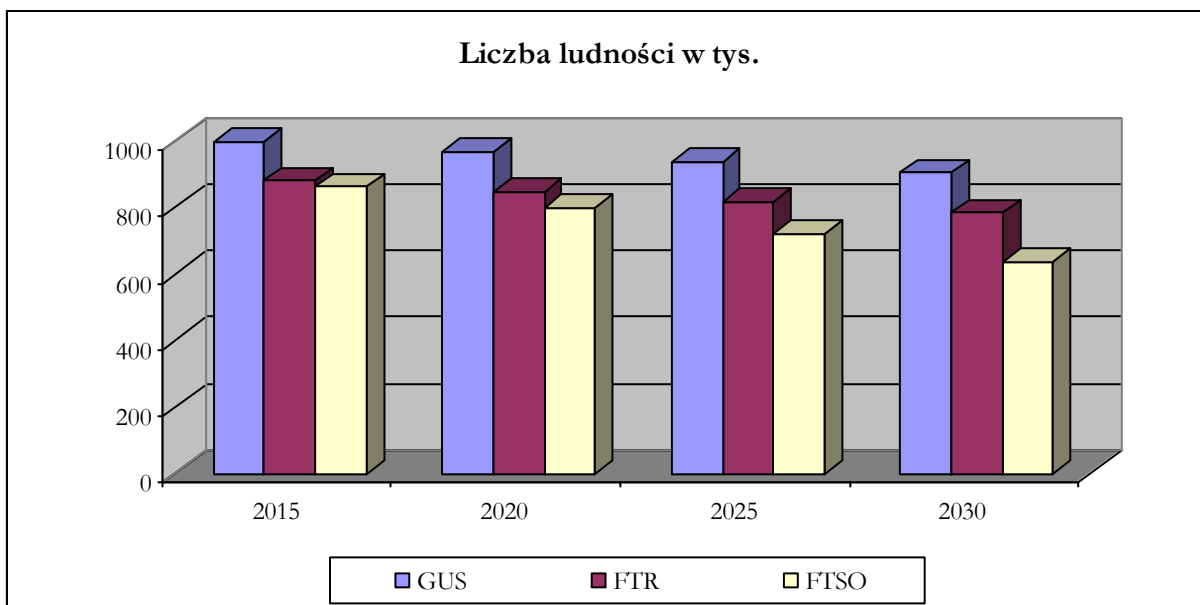

Źródło: Obliczenia własne.

Porównując wyniki prognozy GUS dla województwa opolskiego z obliczeniami przeprowadzonymi na podstawie wyznaczonych funkcji trendu w odniesieniu do liczby ludności rzeczywiście przebywającej na tym obszarze (korygowany w długim okresie stan ludności na stałym obszarze województwa czy ludność rezydująca w aktualnych granicach) można zauważyć, że GUS prognozuje znacznie wyższe stany (ryc. 8).

Ryc. 8. Prognozowana liczba ludności województwa opolskiego: faktycznej (GUS), rezydującej (FTR) oraz skorygowanej o nierejestrowaną migrację na stałym obszarze województwa (FTSO)

³¹ Tym razem funkcja trendu opiera się jedynie na 10 obserwacjach ponieważ w aktualnych granicach województwa jedynie za lata 2002 – 2011 możemy bezpośrednio porównywać dane ze spisu powszechnego i z ewidencji bieżącej.

Źródło: Prognoza ludności na lata 2014-2050, GUS 2014 oraz obliczenia własne.

Należy zauważyć, że prognozowany na 2030 rok stan ludności na poziomie 902 tys. mieszkańców został już osiągnięty ok. 2012 roku. Na podstawie funkcji trendu opisującej zmniejszanie się w latach 2002-2011 liczby ludności rezydującej możliwe jest osiągnięcie rzeczywistego stanu mieszkańców województwa opolskiego poniżej 800 tys. już w 2030 roku, a nie po 2045 roku jak prognozuje GUS dla ludności faktycznej.

W prognozowanym okresie do 2050 roku przewidywany jest najwyższy w kraju ubytek ludności o ok. 25%, spowodowany utrzymywaniem się pogłębiającego się ujemnego przyrostu naturalnego i ujemnego salda migracji, wobec tego gdyby skalę ubytku odnieść do aktualnej liczby ludności rezydującej **to perspektywy demograficzne dla województwa opolskiego są jeszcze bardziej pesymistyczne niż wynika to z prognozy dla ludności faktycznej.**

Przedstawione wyniki obliczeń na temat stanu ludności województwa opolskiego uwzględniają nierejestrowany w ewidencji bieżącej odpływ migracyjny mieszkańców województwa, nie brano natomiast pod uwagę liczby imigrantów długotrwale przebywających na Opolszczyźnie, gdyż ich liczba jak do tej pory nie miała większego znaczenia w rozpatrywanej kwestii (NSP w 2002 roku wykazał 506 długotrwałych imigrantów, a w 2011 roku 638 takich osób). Zatem zasadniczy wpływ na rozbieżności pomiędzy danymi oficjalnej statystyki a rzeczywistą liczbą ludności miały wyjazdy zagraniczne o charakterze czasowym, a więc z zasady nie rejestrowane w ewidencji bieżącej. Rozbieżności te z upływem lat powiększały się, gdyż liczba migrantów czasowo (choć niejednokrotnie długotrwale) przebywających za granicą była coraz większa. Dane systemu SERP ujawniły 57 tys. migrantów przebywających co najmniej 2 miesiące za granicą w momencie krytycznym spisu w 1988 roku, mikrosпис z 1995 roku wskazywał na 77 tys. emigrantów czasowych, spis powszechny w 2002 roku na 105,2 tys., a ostatni spis w 2011 roku na 107,9 tys. osób, ale przebywających za granicą co najmniej 3 miesiące.

Używany w tekście niniejszego rozdziału termin ludności rezydującej w województwie opolskim dla 2011 roku dotyczy (co zaznaczono w części metodologicznej ekspertyzy) przyjętej przez autorów ekspertyzy liczebności tej kategorii na poziomie 908 tys. osób i wyznaczony skorygowany przyrost rzeczywisty oraz funkcja trendu ludności rezydującej związane są z tą właśnie wielkością.

W czasie opracowywania ekspertyzy Główny Urząd Statystyczny zamieścił 20 kwietnia 2015 roku na stronie internetowej informacje o liczbie rezydentów w Polsce na dzień 31 grudnia w latach 2009-2013. Dla województwa opolskiego ta kategorii ludności w dniu 31 grudnia 2011 roku miałyby wynosić 969 541 osób. Biorąc pod uwagę dane pochodzące ze spisu powszechnego ludności w 2011 roku na temat ludności faktycznej, emigrantów i imigrantów długoterminowych oraz dane z ewidencji bieżącej na temat osób czasowo zameldowanych i wymeldowanych w tymże roku, trudno

się zgodzić by zgodnie z definicją ludności rezydującej liczebność tej kategorii ludności wynosiła podaną wielkość.

Spis powszechny z 2011 roku wykazał zmniejszenie liczby ludności faktycznej, a więc kategorii uwzględniającej wpływ migracji wewnętrznych powyżej 3 miesięcy, w stosunku do 2002 roku o 48 830 osób i był to ubytek większy niż zarejestrowany w ewidencji bieżącej (37 482 osób). Świadczy to o tym, że województwo opolskie traci mieszkańców (stałych i zameldowanych na pobyt czasowy), a nie zyskuje.

Z kolei podana ostatnio liczba ludności rezydującej w dniu 31 grudnia 2011 roku miałyby być niższa tylko o 2389 osób w stosunku do 2002 roku, co przy odnotowanym w ewidencji bieżącej ubytku rzeczywistym wymagałoby napływu nieujętych w ewidencji bieżącej długoterminowych imigrantów i migrantów w ramach migracji wewnętrznych łącznie na poziomie 35 093 osób, których mógłby uchwycić spis powszechny. Spis z 2011 roku wykazał 638 imigrantów długookresowych (niewiele więcej niż w 2002 roku – 506 osób). Osób czasowo nieobecnych w roku spisowym w miejscu stałego zameldowania przez ponad 3 miesiące było 20 704, a zameldowanych w województwie opolskim na pobyt czasowy ponad 3 miesiące w 2011 r. - 22 276. Wobec tego liczba rezydentów (przebywających/nieobecnych co najmniej 12 miesięcy) w migracjach wewnętrznych będzie w każdym przypadku mniejsza. Dla wyznaczenia stanu ludności rezydującej istotne jest jednak w tym przypadku tylko saldo liczby osób długotrwale (co najmniej 12 miesięcy) czasowo przebywających lub nieobecnych w miejscu stałego zameldowania.

Kwestionowana liczba ludności rezydującej w województwie opolskim składa się na liczbę ludności rezydującej w Polsce ocenianą przez GUS na koniec 2011 roku na poziomie 38 063 792 osób, podczas gdy wiadomo, że w momencie krytycznym spisu spośród 38 501 000 ludności faktycznej 1,564 mln osób przebywało za granicą co najmniej 12 miesięcy, a ustalona liczba imigrantów długookresowych wyniosła 27 tys. osób. Uważa się wprawdzie, że liczba imigrantów wykazana w spisie jest zaniżona, ale nawet gdyby przyjąć, że w rzeczywistości jest ona nawet 10 krotnie większa to i tak nie byłaby wystarczająca by zbilansować liczbę czasowych emigrantów. Ponadto w opublikowanych marcu 2012 roku wynikach spisu powszechnego³² podano stan ludności rezydującej w momencie krytycznym spisu (31 marca 2011 roku) na 37 244 000 osób, a na dzień 31 grudnia 2011 roku miałyby ona wynosić 38 063 792 osób.

W świetle przedstawionych zastrzeżeń oraz ze względu na wyniki badań nad aktywnością ekonomiczną mieszkańców województwa opolskiego wskazujące na to, że liczba ludności w tym regionie może być w ostatnich latach mniejsza niż 900 tys. przyjęto, że liczba 908 tys. osób dla kategorii ludności rezydującej w 2011 roku lepiej oddaje rzeczywisty stan ludności przebywającej na terenie województwa opolskiego w tym czasie aniżeli liczebność kategorii ludności faktycznej czy nawet opublikowana niedawno przez GUS (choć niepotwierdzona ostatecznym wynikiem spisu) liczba ludności rezydującej.

³² Wyniki Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2011. Podstawowe informacje o sytuacji demograficzno-społecznej ludności Polski oraz zasobach mieszkaniowych, GUS, Warszawa marzec 2012, s. 26.

ROZDZIAŁ III

PRZEDSTAWIENIE WYNIKÓW „PROGNOZY LUDNOŚCI NA LATA 2014-2050” DLA WOJEWÓDZTWA OPOLSKIEGO (OGÓŁEM, WG GRUP WIEKU – W TYM GRUPY EDUKACYJNE, PŁCI, MIEJSCA ZAMIESZKANIA – MIASTO/WIEŚ) NA TLE POLSKI OGÓŁEM

3.1. Prognoza liczby ludności województwa opolskiego

Obecna i prognozowana sytuacja demograficzna województwa opolskiego na tle Polski mierzona liczbą ludności jest i staje się coraz mniej korzystna. Region jest jednym z najmniejszych województw w Polsce, przy liczbie mieszkańców 1 004 tys. (2013) posiada 2,6 % udział w zasobach ludnościowych kraju. W 2050 r. województwo opolskie będzie miało 745 tys. osób i 2,2% udział. Nie kontestujemy tych wyników bowiem prezentowane przez GUS dane są wariantem środkowym. Ewentualne przyjęcie wariantu niskiego ustawia trendy zmian ludnościowych w regionie na gorszych pozycjach

Tab. 16. Liczba ludności ogółem (w tys.)

Obszar	2013*	2014	2015	2020	2025	2030	2035	2040	2045	2050
Polska	38 495,70	38 461,80	38 419	38 137,80	37 741,50	37 185,10	36 476,80	35 668,20	34 817,40	33 950,60
województwo opolskie	1 004,40	999,6	994,5	966,6	935,9	902,0	865,1	825,8	785,2	744,6

* - dane rzeczywiste

Źródło: Prognoza ludności na lata 2014-2050, GUS, Warszawa 2014.

Z danych prognozy wynika, że Polska będzie się wyludniać, natomiast województwo opolskie będzie dotknięte tym procesem w szczególny sposób. Należy mieć na uwadze fakt, iż rozmiary

bezwzględnego spadku liczby ludności w kraju zawierają w sobie „ubytek” całego przyrostu naturalnego z 35 lat, a dodatkowo drenują obecne zasoby.

Zastosowanie względnej miary dynamiki zmian wyrażonej odsetkiem liczby ludności w 2050 r. w stosunku do bazy wyjściowej (tj. liczby ludności w 2014 r. lub 2015 r.) wyraźnie potwierdza tezę o relatywnie szybszym na tle Polski spadku liczby ludności województwa opolskiego. W 2050 r. liczba ludności Polski stanowić ma 88,4% ludności z 2015 r. (spadek o 11,6%). Natomiast w województwie opolskim w 2050 r. liczba ludności stanowić będzie dla tego samego okresu 74,9% (ubytek – 25,1%) (tab.17).

Tab. 17. Ubytek liczby ludności w poszczególnych przedziałach czasowych w Polsce i województwie opolskim w stosunku do stanu ludności w 2015 roku (w %)

Przedziały czasowe	Polska	województwo opolskie
2015-2020	-0,7	-2,8
2015-2025	-1,8	-5,9
2015-2030	-3,2	-9,3
2015-2050	-11,6	-25,1

Źródło: *Prognoza ludności na lata 2014-2050*, GUS, Warszawa 2014.

Oprócz zdecydowanie większego tempa spadku liczby ludności w województwie opolskim w porównaniu do całej Polski należy ustalić, w których latach (okresach prognozy) skala spadku będzie największa. W tym celu, dla możliwości porównań zastosowano jednolite przedziały 5-cio letnie (tab.18).

Tab. 18. Zmiany liczby ludności w pięcioletnich przedziałach czasowych w Polsce i województwie opolskim

Przedziały czasowe	w tys. osób	
	Polska	woj. opolskie
2015-2020	-281	-28
2020-2025	-396	-31
2025-2030	-556	-34
2030-2035	-708	-37
2035-2040	-809	-39
2040-2045	-851	-41
2045-2050	-867	-41

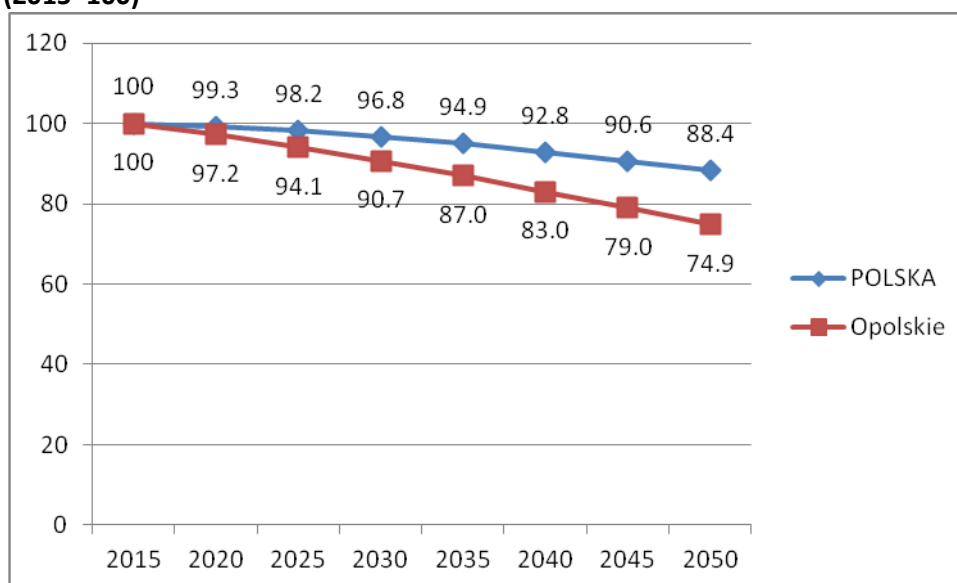
Źródło: Obliczenia własne na podstawie: *Prognoza ludności na lata 2014-2050*, GUS, Warszawa 2014.

Wskazane w tab. 18 wyniki skali i tempa spadku liczby ludności w Polsce i w regionie opolskim wykazują na dwie główne tendencje:

- skala spadku liczby ludności we wszystkich pięcioletnich okresach w Polsce jest niższa aniżeli w województwie
- tempo spadku liczby ludności ma charakter narastający.

Przy przyjęciu założenia, że każdy poprzedni okres był traktowany jako baza wyjściowa kolejnego przedziału (okres 2015-2020 stanowił 100 dla okresu następnego tj. lat 2020-2025) to należy zauważyć, iż kolejne okresy mają regularnie prognozowany większy poziom ubytku ludności. Jeżeli uznamy, że jest to poprawnie ujęta tendencja, to w okresach po 2050 r. dalszy spadek liczby mieszkańców Polski i regionu opolskiego jest nieunikniony i nie znamy (nie prognozujemy) granicy czasu tego spadku.

Ryc. 9. Prognozowane stany liczby ludności w poszczególnych latach w Polsce i w województwie opolskim (2015=100)

Źródło: Obliczenia własne na podstawie: *Prognoza ludności na lata 2014-2050*, GUS, Warszawa 2014.

Należy zwrócić uwagę na odmienny przebieg spadku ludności w województwie opolskim i w Polsce. Prognoza dla Polski przewiduje relatywnie stabilny spadek ludności w ciągu najbliższych 10 lat, i nieznacznie większy do 2030 r. W województwie opolskim dynamika spadku jest znacznie większa, a po 2030 r. już bardzo znacząca. Oznacza to, że według prognostów populacja regionu będzie z trudem „dotrzymywać kroku”, przez niespełna 15 lat, a następnie „straci kontakt z czołówką”. Dysproporcja w intensywności procesów rozwojowych regionu będzie się pogłębiać.

Uzupełnieniem oceny tendencji sumarycznej (liczba ludności ogółem) są ustalone zmiany w poszczególnych grupach wieku (tab.19).

Tab. 19. Dynamika zmian liczby ludności w biologicznych grupach wieku (2015=100)

Grupy biologiczne	2015-2020	2015-2025	2015-2030	2015-2050
Polska				
Ogółem	99,3	98,2	96,8	88,4
0-14	98,8	91,3	84,8	71,9
15-64	95,0	91,4	89,0	70,4
65+	118,5	134,9	142,4	165,0
80+	107,9	107,7	141,4	226,8
województwo opolskie				
Ogółem	97,2	94,1	90,7	74,9
0-14	94,6	84,6	76,2	56,7
15-64	93,3	87,2	81,9	57,1
65+	116,0	130,7	139,9	165,0
80+	114,6	109,8	136,6	222,0

Źródło: Obliczenia własne na podstawie: *Prognoza ludności na lata 2014-2050*, GUS, Warszawa 2014.

W sytuacji występowania istotnych różnic w skali zmian liczby ludności ogółem (na niekorzyść regionu) można stwierdzić, że przebieg tego procesu różni się w układzie poszczególnych grup biologicznych. Generalnie w województwie opolskim następuje redukcja korzystnych warunków

rozwojowych związanych z wiekiem populacji. W dwóch grupach wiekowych, tj. 0-14 lat oraz 15-64 lata, już w ciągu najbliższej dekady ich udziały w stosunku do bieżącego roku (2015) spadną o blisko 15 pp, podczas gdy w Polsce o ok. 10 pp. W latach 2015-2030 województwo opolskie utraci prawie 10% ludności ogółem, a do 2050 r. - 25 %. Jednocześnie liczba ludności w wieku 65+ w 2050 roku będzie stanowiła 165% stanu z 2015 roku, a liczba osób w wieku 80+ 222 % stanu z 2015 roku. Udział osób starszych w strukturze wieku ludności ogółem w 2050 roku wzrośnie do 32%, w tym osób zaawansowanych wiekiem przekroczy 12%. Syntetyczna ocena powyższych zmian regionalnej populacji wskazuje, że **województwo opolskie traci więcej ludności niż w kraju, ale proces starzenia się populacji będzie nieco mniej intensywny.**

Wskaźniki obciążenia demograficznego w Polsce i województwie opolskim pokazują (tab. 20), że ustalony w prognozie **trend wzrostu obciążenia demograficznego w perspektywie prawie dwóch pokoleń jest nieuchronny.** Tempo przyrostu obciążenia istotnie wzrośnie po 2030 r. Skala zmian wskaźnika obciążenia jest zróżnicowana terytorialnie.

Zjawisko zróżnicowania tempa zmian po 2030 r. oznacza, że to obecnie rodzące się pokolenie zostanie obciążone grupą w wieku przedprodukcyjnym, a zwłaszcza grupą poprodukcyjną. Rozważana wersja powrotu do poprzedniego czasu pracy tj. przejście na emeryturę w wieku 60/65 lat spowoduje, że wskaźniki obciążenia demograficznego będą bliskie stanu specyficznej równowagi, co oznacza, że na 100 osób w wieku produkcyjnym przypadłoby ok.100 osób w wieku przed- i poprodukcyjnym.

Tab. 20. Liczebność ekonomicznych grup wieku (w tys.) i wskaźnik obciążenia demograficznego* w Polsce i województwie opolskim w wybranych latach (z uwzględnieniem zmian wieku emerytalnego)

Wyszczególnienie	2015	2030	2050
Polska			
wiek przedprodukcyjny	6 876	5 931	4 963
wiek produkcyjny	24 410	22 895	19 048
wiek poprodukcyjny	7 133	8 359	9 939
wskaźnik obciążenia demograficznego	57,4	62,4	78,2
województwo opolskie			
wiek przedprodukcyjny	158	122	91
wiek produkcyjny	646	560	412
wiek poprodukcyjny	190	220	242
wskaźnik obciążenia demograficznego	53,9	61,1	80,8

* wskaźnik obciążenia demograficznego równy jest liczbie ludności w wieku przedprodukcyjnym i poprodukcyjnym w relacji do liczby ludności w wieku produkcyjnym

Źródło: *Prognoza ludności na lata 2014-2050*, GUS, Warszawa 2014.

Zróżnicowanie przestrzenne poziomu wskaźnika obciążenia demograficznego dobrze ilustruje porównanie województw opolskiego i śląskiego, a jeszcze bardziej odniesienie do wskaźnika dla Polski. W 2015 r. sytuacja strukturalna regionu opolskiego jest relatywnie korzystna tj. ma miejsce obciążenie 53,9 przy 57,0 dla województwa śląskiego. Piętnaście lat później czyli w 2030 r. sytuacja w regionie opolskim nieco się zmienia, natomiast w 2050 będzie lepsza aniżeli w województwie śląskim, ale gorsze niż w Polsce. Oznacza to, że w perspektywie lat 30., a zwłaszcza 50. XXI w. ewentualna przewaga konkurencyjna obu regionów - wynikająca z korzystniejszej struktury wieku obu subpopulacji w stosunku do Polski - zniknie.

Oznacza to, że bezwzględna liczba ludności będąca bazą do budowy szeregu czynników rozwoju regionu staje się niezłomnym problemem strategicznym. Można przyjąć, że częściową

szansą na załamanie się prognozy GUS w regionie opolskim czyli zahamowanie trendu w projektowanym modelu zmian ludnościowych będzie wdrażanie programu Specjalnej Strefy Demograficznej (SSD). Należy pamiętać, że fakt znacznej depopulacji regionu opolskiego prognozowany jest także w opracowaniach zagranicznych.

Tab. 21. Zmiany liczby ludności w układzie miasto-wieś w Polsce (2015 = 100)

Obszar	2020	2025	2030	2035	2040	2045	2050
Ogółem	99,3	98,2	96,8	94,9	92,8	90,6	88,4
Miasta	98,2	96,1	93,5	90,6	87,5	84,4	81,4
Wieś	100,9	101,5	101,8	101,6	100,9	100,0	98,9

Źródło: Obliczenia własne na podstawie: *Prognoza ludności na lata 2014-2050*, GUS, Warszawa 2014.

Prognozowany spadek liczby ludności w Polsce występuje zarówno w odniesieniu do miast, jak i obszarów wiejskich. Dynamika spadku ludności będzie przestrzennie zróżnicowana, co oznacza, że miasta będą wyludniać się szybciej niż wsie. Przy średnim spadku liczby ludności w Polsce ogółem do 2050 r. o 11,6% (licząc od 2015 roku), na obszarze miast w 2050 roku ludność będzie stanowiła 81,4% populacji z 2015 roku, natomiast wsi - 98,9%.

Należy przy tym zauważyć, że dynamika zmian liczby ludności w układzie miasto-wieś będzie odbywała się w odmiennych sekwencjach czasowych. Ludność miast będzie zmniejszać się wolniej w najbliższej dekadzie, tj. do 2025 roku, następnie osiągnie większe tempo ubytku. Z kolei na wsi w najbliższych latach będzie miała miejsce stabilizacja, w kolejnych – niewielki wzrost, dopiero w 2050 roku – spadek liczby ludności.

Na tym tle, region opolski pozostaje swoistym ewenementem. Wprawdzie będziemy obserwować występowanie tendencji zbliżonych do kraju (miasta będą wyludniać się szybciej, wieś - wolniej), ale skala tego procesu będzie bardzo znacząca (tab. 22).

Tab. 22. Zmiany liczby ludności w układzie miasto-wieś w województwie opolskim (2015 = 100)

Obszar	2020	2025	2030	2035	2040	2045	2050
ogółem	97,2	94,1	90,7	87,0	83,0	79,0	74,9
miasta	96,4	92,5	88,3	83,8	79,1	74,3	69,7
wieś	98,0	95,8	93,3	90,5	87,3	84,0	80,5

Źródło: Obliczenia własne na podstawie: *Prognoza ludności na lata 2014-2050*, GUS, Warszawa 2014.

Prognozowane zróżnicowanie ubytku ludności w województwie opolskim, znacznie większe aniżeli średnio w kraju, rodzi pytania o zachowanie potencjału rozwojowego szeregu jednostek osadniczych. Fundamentalne znaczenie ma konieczność zachowania tych walorów poszczególnych miast i wsi, które pozwolą na podtrzymanie ich funkcji ekonomicznych oraz cywilizacyjnych. W tym kontekście wyłania się szereg problemów, np. malejący rynek konsumencki, szczególnie wysoka depopulacja niektórych obszarów (np. powiat głubczycki), nadmiar podaży urządzeń infrastruktury społecznej w odniesieniu do liczby potencjalnych klientów (np. opłaty za odbiór i oczyszczanie ścieków przy znaczącym spadku liczby użytkowników sieci kanalizacyjnej), likwidacja szkół i usług publicznych. **Możliwość ubytku ludności miast rzędu 30%! i wsi o prawie 20%! w perspektywie 2050 roku uświadamia rozmiar zagrożenia dalszego rozwoju województwa opolskiego oraz skali koniecznych działań zaradczych.** Wyniki prognozy wskazują na potrzebę częściowej rewizji strategii inwestycyjnej i uznania, że problem wynikający z ubytku ludności pojawi się przede wszystkim na obszarach miast, zwłaszcza małych, a dopiero potem na terenach wiejskich. Należy oczywiście mieć świadomość ograniczonej precyzji ustaleń GUS odnoszących się do poziomu zaludnienia wsi. Zbadanie rzeczywistej liczby ludności może być obarczone wadą poznawczą wynikającą z poziomu migracji, której projekcja kończy się w prognozie na 2035 r. Najwyższy w kraju poziom migracji zagranicznych w województwie opolskim utrudnia ustalenie liczby mieszkańców poszczególnych miejscowości, co powoduje problemy z poprawną diagnozą i projekcją odpowiednich narzędzi naprawczych.

Postulujemy zatem ciągły monitoring zjawisk ludnościowych i powiązanych z zasobami ludzkimi procesów społeczno-gospodarczych.

3.2. Prognoza liczby ludności województwa opolskiego według grup edukacyjnych w kontekście krajowym

Formułowane współcześnie strategie rozwoju, w tym dokument *Europa 2020*, kładą duży nacisk na rozwój wiedzy i edukacji. Orientacja na wiedzę wydaje się oczywistą koniecznością, także z demograficznego punktu widzenia. Kurczące się zasoby pracy wymagają nasilenia działań nakierowanych na jakościowy (edukacyjny) aspekt rodzących się roczników w określonej perspektywie tworzących nowe, innowacyjne rynki rozwojowe. Abstrahując chwilowo od domniemyanych korzyści w perspektywie należy wskazać, że zachodzące już obecnie zmiany w obszarze prokreacji bardzo negatywnie wpływają i będą wpływać m.in. na potencjał rynku konsumenckiego. Jednocześnie zjawiska związane z wielkością grup edukacyjnych są i będą zróżnicowane przestrzennie w Polsce oraz w województwie opolskim.

Tab.23. Dynamika zmian liczby ludności w edukacyjnych grupach wieku w Polsce i województwie opolskim w latach 2015-2050 (2015 = 100)

Grupy wieku	2015-2020	2015-2025	2015-2030	2015-2050
Polska				
ogółem grupy edukacyjne	99,3	98,2	96,8	88,4
0-2	95,7	88,9	81,3	72,9
3-6	86,7	83,1	76,4	67,1
7-12	105,7	92,6	88,6	73,2
13-15	104,9	109	95,8	76,4
16-18	89,9	107,1	94,1	71,9
19-24	82,4	76,5	86,2	62,7
województwo opolskie				
ogółem	97,2	94,1	90,7	74,9
0-2	91,5	83,0	74,0	59,1
3-6	82,7	76,4	68,8	53,7
7-12	103,1	86,6	79,7	58,9
13-15	98,5	100	83,8	59,2
16-18	83,1	93,9	81,8	54,4
19-24	79,9	69,4	74,5	47,9

Źródło: Prognoza ludności na lata 2014-2050, GUS, Warszawa 2014.

Zróżnicowanie terytorialne w zakresie zmian struktury ludności według edukacyjnych grup wieku jest bardzo wyraźne w przypadku województwa opolskiego. W perspektywie 2015-2050 w żadnej grupie wiekowej ubytek w Polsce nie będzie większy aniżeli 40% wielkości z 2015 r. Dotyczy to całej Polski oraz np. województwa śląskiego. Mając na uwadze ogólny ubytek ludności w województwie opolskim

w wskazanym okresie, który będzie największym ubytkiem w kraju, nie można nie zauważyć faktu, że w wyróżnionych sześciu grupach edukacyjnych skala strat będzie jeszcze większa.

Zjawisko ubytku wybranych grup wiekowych będzie zauważalne już w obecnym okresie programowania (2014-2020), kiedy w świetle projekcji GUS do 2020 r. w województwie opolskim ubędzie prawie 18 % dzieci w wieku 3-6 lat, a np. w województwie śląskim - 14 %. Można zatem przyjąć, że polityczny postulat objęcia opieką przedszkolną wszystkich dzieci zostanie rozwiązany samoistnie, bez żadnych zabiegów inwestycyjnych.

Projekcja niekorzystnych zmian dotyczy także grupy wiekowej 19-24 lata (studentów). Przy założeniu wskaźnika skolaryzacji na stałym poziomie, spadek liczby osób w tym wieku już w obecnym okresie programowania (2014-2020) spowoduje ubytek rzędu ok. 20% studentów. **Projekcja na okres do 2050 roku ma wymiar katastrofalny - w województwie opolskim ubytek tej grupy będzie większy aniżeli 50% stanu obecnego.** Oznacza to, że region stanie przed ogromnym wyzwaniem sprostanania konkurencji nie tylko w odniesieniu do krajów UE, ale także wobec konkurencji w kraju.

Prognoza spadku grupy studenckiej w Polsce w 2050 roku obliczona do poziomu prawie 63% stanu obecnego powoduje, że uczelnie spoza województwa opolskiego będą miały mniejsze problemy z naborem. Wyzwanie związane z radykalnie spadającą liczebnością grupy edukacyjnej 19-24 przekłada się na realny dylemat społeczno-gospodarczy, wiążący się z pytaniem o czynniki (stymulanty) rozwoju regionu w sytuacji redukcji kapitału ludzkiego.

Tab. 24. Prognoza ludności według edukacyjnych grup wieku (w tys.)

Wiek	2013*	2014	2015	2020	2025	2030	2035	2040	2045	2050
Polska										
ogółem	38 496	38 462	38 419	38 138	37 742	37 185	36 477	35 668	34 817	33 951
0-2	1145,6	1110,4	1076,3	1030,3	956,9	874,9	835,0	829,9	821,8	784,2
3-6	1684,4	1677,6	1635,8	1418,4	1359,9	1249,6	1156,4	1121,3	1119,5	1097,3
7-12	2183,8	2219,4	2295,4	2425,9	2126,4	2033,7	1875,4	1738,7	1685,4	1680
13-15	1149,1	1124,2	1097,9	1152,2	1196,8	1052,1	1010,7	925,9	860,8	839,1
16-18	1268,8	1223,2	1178,4	1059,4	1261,8	1108,7	1037,2	978,0	894,0	846,9
19-24	3074,4	2959,3	2837,4	2338,9	2169,5	2444,8	2203,4	2061,9	1935,5	1777,9
województwo opolskie										
ogółem	1 004	1 000	995	967	936	902	865	826	785	745
0-2	25,8	24,8	23,5	21,5	19,5	17,4	16,1	15,5	14,9	13,9
3-6	37,5	37,3	36,5	30,2	27,9	25,1	22,6	21,3	20,6	19,6
7-12	51,1	51,2	52,3	53,9	45,3	41,7	37,5	33,8	31,8	30,8
13-15	28,7	27,6	26,5	26,1	26,5	22,2	20,5	18,4	16,6	15,7
16-18	12,1	30,9	29,6	24,6	27,8	24,2	21,4	19,6	17,5	16,1
19-24	79,9	75,9	72,2	57,7	50,1	53,8	47,4	42,3	38,6	34,6

* - dane rzeczywiste

Źródło: Prognoza ludności na lata 2014-2050, GUS, Warszawa 2014.

3.3. Prognoza ludności województwa opolskiego według płci na tle krajowym

Zmiany liczby ludności województwa można analizować zarówno w wersji ogółem (razem mężczyźni i kobiety), ale także w rozbiciu na poszczególne płcie. Ustalenie przebiegu zmian liczby ludności w obydwu grupach posiada głównie walor poznawczy, trudno bowiem oczekiwać występowania istotniejszych różnic w przebiegu przekształceń liczebności i struktury w ciągu dwóch pokoleń.

Prognozowany ubytek liczby ludności ogółem w Polsce oraz w województwie opolskim dotyczy zarówno liczby kobiet i mężczyzn. Czytelnym wskaźnikiem ewentualnych zmian strukturalnych w relacjach ilościowych jest wskaźnik feminizacji obliczony liczbą kobiet na 100 mężczyzn w okresie 2013-2050. Wskaźnik feminizacji w 2013 roku wyniósł w województwie opolskim 107 kobiet na 100 mężczyzn, osiągając w 2050 roku poziom 105 kobiet na 100 mężczyzn (tab. 25). Identyczne wielkości wystąpiły w prognozie dla kraju. W wymiarze relacji pomiędzy liczbą kobiet i mężczyzn oznacza to powoli malejącą przewagę liczby kobiet nad liczbą mężczyzn, która wynika z większego tempa przyrostu długości życia wśród mężczyzn.

Tab.25. Prognoza zmian liczby mężczyzn i kobiet w województwie opolskim. Wskaźnik feminizacji

Lata	Liczba mieszkańców w województwie opolskim	Liczba mężczyzn ogółem	Liczba kobiet ogółem	Liczba kobiet na 100 mężczyzn ogółem w województwie opolskim	Liczba kobiet na 100 mężczyzn ogółem w Polsce
2013*	1 004 416	485 944	518 472	107	107
2014	999 601	483 720	515 881	107	107
2015	994 501	481 342	513 159	107	107
2016	989 183	478 850	510 333	107	107
2017	983 703	476 282	507 421	107	107
2018	978 126	473 656	504 470	107	107
2019	972 423	470 969	501 454	106	107
2020	966 624	468 228	498 396	106	107
2021	960 700	465 415	495 285	106	107
2022	954 665	462 544	492 121	106	107
2023	948 520	459 611	488 909	106	107
2024	942 247	456 600	485 647	106	107
2025	935 850	453 529	482 321	106	107
2026	929 319	450 373	478 946	106	107
2027	922 674	447 161	475 513	106	107
2028	915 910	443 876	472 034	106	107
2029	909 023	440 542	468 481	106	107
2030	902 020	437 145	464 875	106	107
2031	894 889	433 693	461 196	106	107
2032	887 614	430 192	457 422	106	107
2033	880 223	426 645	453 578	106	107
2034	872 725	423 060	449 665	106	107
2035	865 144	419 460	445 684	106	107
2036	857 443	415 806	441 637	106	106
2037	849 657	412 138	437 519	106	106
2038	841 771	408 430	433 341	106	106
2039	833 831	404 721	429 110	106	106
2040	825 815	400 995	424 820	106	106
2041	817 761	397 272	420 489	106	106
2042	809 674	393 532	416 142	106	106
2043	801 549	389 813	411 736	106	106
2044	793 398	386 084	407 314	105	106
2045	785 238	382 375	402 863	105	106

2046	777 075	378 668	398 407	105	106
2047	768 920	374 980	393 940	105	105
2048	760 780	371 299	389 481	105	105
2049	752 669	367 640	385 029	105	105
2050	744 575	363 978	380 597	105	105

* - dane rzeczywiste

Źródło: *Prognoza ludności na lata 2014-2050*, GUS, Warszawa 2014.

Większe różnice występują natomiast w układzie miasto-wieś (tab. 26). Relacje liczby kobiet i mężczyzn w układzie miasto-wieś wykazują na znaną prawidłowość o „nadwyżce kobiet” w zbiorowościach miejskich i dotyczy to zarówno Polski, jak i województwa opolskiego. Relatywnie niewielka różnica występuje w odniesieniu do wsi opolskiej, gdzie wskaźnik feminizacji jest nieco większy aniżeli na całym kraju, a wynikać to może z głównie historycznej asymetrii struktury płci występującej na opolskich obszarach migracyjnych.

Znacznie większą przydatność dla analizy sytuacji regionu opolskiego w świetle prognozy GUS ma liczebność i struktura wieku kobiet należących do grupy rozrodu (15-49 lat).

Tab. 26. Wskaźniki feminizacji w Polsce i w województwie opolskim w układzie miasto-wieś w wybranych latach 2013-2050

Lata	Liczba kobiet na 100 mężczyzn w miastach		Liczba kobiet na 100 mężczyzn na wsi	
	województwo opolskie	Polska	województwo opolskie	Polska
2013*	110	111	103	101
2015	110	111	103	101
2020	110	111	103	100
2025	111	111	102	100
2030	111	111	102	100
2035	111	111	102	101
2050	109	109	101	100

* - dane rzeczywiste

Źródło: *Prognoza ludności na lata 2014-2050*, GUS, Warszawa 2014.

3.4. Prognoza liczby kobiet w wieku rozrodczym i struktury tej grupy z uwagi na zmienny poziom płodności w podziale miasto/wieś

Liczba ludności, tempo przyrostu lub ubytku populacji oraz struktura wieku kształtowane są przez szereg czynników, nie ulega jednak wątpliwości, że jednym z głównych jest liczba urodzeń. Ustalenie liczby urodzeń wiąże się z liczebnością całej populacji, ale w szczególności z liczebnością subpopulacji kobiet. Dlatego kluczowe znaczenie ma prognoza liczby kobiet w wieku rozrodczym i struktury tej grupy z uwagi na zmienny poziom płodności.

Bardziej rozwinięte analizy powinny uwzględniać trzy zmienne:

- psychospołeczne determinanty rozrodczości, które stanowią warunkowania decyzji o poczęciu,
- liczebność subpopulacji kobiet w wieku rozrodu (15-49 lata),
- wewnętrzną strukturę wiekową grupy kobiet w wieku rozrodczym (współcześnie: liczba kobiet w wieku najwyższej płodności-25-35 lat).

Relatywnie najprostszym badaniem jest ustalenie wielkości i tendencji zmian grupy kobiet w wieku 15-49 lat (tab. 27).

Tab. 27. Dynamika zmian liczby kobiet w wieku rozrodczym w Polsce i województwie opolskim do 2050 roku (2015=100)

Dynamika zmian liczby kobiet w wieku rozrodczym (15-49 lat)				
Obszar	2015-2020	2015-2025	2015-2030	2015-2050
Polska				
ogółem	96,3	92,2	85,3	63,0
miasto	95,2	90,0	81,7	57,6
wieś	98,1	95,6	90,6	71,1
województwo opolskie				
ogółem	92,8	85,9	77,2	48,9
miasto	92,3	84,8	75,0	45,9
wieś	93,3	87,0	79,5	52,0

Źródło: Prognoza ludności na lata 2014-2050, GUS, Warszawa 2014.

Zmiany liczby kobiet w wieku rozrodczym będą w najbliższym okresie (2015-2020) relatywnie niewielkie, ale o wyraźnie zarysowanych dwóch tendencjach:

- w całej Polsce i w poszczególnych regionach liczba kobiet w tym wieku będzie spadać,
- skala ubytku będzie większa w miastach aniżeli na wsi.

Sytuacja województwa opolskiego w tym zakresie będzie szczególnie niekorzystna, bowiem ubytek tej grupy kobiet będzie większy aniżeli w kraju. Tendencje te będą wyraźne w dłuższej perspektywie czasowej. **W 2050 roku grupa kobiet w wieku rozrodczym osiągnie w Polsce 63% stanu z 2015 roku, natomiast w województwie opolskim - 48,9%. Dla regionu opolskiego oznacza to stratę ponad 50% bazy wyjściowej.** Potencjalny postulat utrzymania przynajmniej obecnej pozycji województwa w Polsce w sferze liczby urodzeń wymaga zwiększonej płodności kobiet w wieku rozrodczym.

Zwiększenie dzietności powinno być symetryczne do skali ubytku grupy kobiet w wieku rozrodczym. Jeżeli weźmiemy pod uwagę fakt przesuwania się wieku kobiet wewnątrz tej grupy w kierunku starszej grupy o wyraźnie niższych współczynnikach płodności, to powyższy postulat o symetryczności urodzeń staje się fikcją. Należy przy tym zważyć, że współcześnie i w perspektywie nie występują przesłanki zwiększenia się poziomu dzietności. Przyjmowany w prognozie GUS przyrost dzietności do poziomu 1,52 (wariant średni) w 2050 roku jest - co oczywiste - określonym założeniem przyjętym przez prognostów, ale **należy wyraźnie stwierdzić, że w układzie regionalnym osiągnięcie nawet takiego poziomu nie wydaje się realne.** Obecnie prym - w negatywnym rankingu - wiedzie województwo opolskie ze współczynnikiem dzietności na poziomie 1,0-1,05, który jest jednym z najniższych na świecie.

Tab. 28. Liczba kobiet w wieku rozrodczym (15-49 lat) w Polsce i województwie opolskim w latach 2013-2050 (w tys.)

Obszar	2013*	2014	2015	2020	2025	2030	2035	2040	2045	2050
Polska										
ogółem	9317	9252,1	9191,8	8855,8	8477,3	7838,7	7086,2	6501	6059,5	5792,6
miasto	5594,4	5534,7	5481,7	5216,9	4931,6	4476,9	3963,2	3581,9	3319,0	3154,9
wieś	3722,6	3717,3	3710,1	3638,9	3545,7	3361,8	3123	2919,1	2740,4	2637,7
województwo opolskie										
ogółem	246,5	243,1	239,7	222,4	205,9	185,1	161,3	141,7	127,2	117,2

miasto	125,6	123,6	121,6	112,2	103,1	91,2	78,4	68,3	61	55,8
wieś	120,9	119,5	118,1	110,2	102,8	93,9	82,9	73,4	66,2	61,4

* - dane rzeczywiste

Źródło: Prognoza ludności na lata 2014-2050, GUS, Warszawa 2014.

Ilościowy obraz wskazujący na wielkość grupy kobiet w wieku rozrodczym (15-49 lat) jest jednoznaczny - w województwie opolskim występuje nieuchronny spadek liczby potencjalnych matek. Jest to wielkość, która praktycznie nie podlega dyskusji, podobnie jak dynamika w latach, wynika bowiem z funkcji czasu. Wszystkie potencjalne matki już żyją, nawet te które urodziły się w kwietniu 2015 roku, bowiem w 2030 roku wejdą do grupy rozrodu. Zmianę mogą przynieść urodzenia w następnych latach (2016-2035), bowiem roczniki te będą wchodzić do grupy rozrodu po 2030 roku.

Wyniki prognozy wskazują na nieuchronność zmian w sferze liczebności bazy potencjalnych matek. Jak wskazano, w 2050 roku liczba potencjalnych matek (15-49 lat) osiągnie w Polsce 63% stanu z 2015 roku, natomiast w województwie opolskim - 48,9%. Oznacza to, że osiągnięcie w regionie opolskim poziomu płodności równego średniej krajowej byłoby możliwe tylko wtedy, kiedy populacja opolskich kobiet w wieku rozrodczym będzie rodziła o blisko 15 pp. więcej niż obecna średnia krajowa (współczynnik dzietności w Polsce - 1.3). Prognozowana struktura kobiet z grupy rozrodu wskazuje, że nie ma podstaw do osiągnięcia takiej sytuacji. Odsetek kobiet w wieku 25-34 lata tj. w wieku najwyższej płodności kobiet wyniesie w Polsce w 2050 roku 28,2 %, natomiast w regionie opolskim -27,9%.

Tab. 29. Struktura wieku kobiet w wieku rozrodczym (15-49 lat) w Polsce i województwie opolskim w układzie miasto-wieś w latach 2013-2050

Wiek	ogółem				miasto				wieś			
	Lata	2013*	2020	2035	2050	2013	2020	2035	2050	2013	2020	2035
Polska												
ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
15-24	24,90	20,8	24,6	24,4	22,8	18,9	23,9	23,3	28	23,4	25,5	25,7
25-34	33,2	29,0	26,4	28,2	34,6	28,7	26,5	28,6	31,1	29,4	26,3	27,7
35-49	42,0	50,3	49,0	47,4	42,6	52,4	49,6	48,1	40,9	47,2	48,3	46,6
województwo opolskie												
ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
15-24	24,3	20,0	22,9	23,3	23,1	19,0	22,4	22,9	25,5	21	23,4	23,7
25-34	32,7	29,4	25,6	27,9	33,6	29,1	26,2	28,2	31,8	29,7	25,1	27,6
35-49	43,0	50,6	51,4	48,8	43,3	51,9	51,4	48,9	42,7	49,3	51,5	48,7

* - dane rzeczywiste

Źródło: Prognoza ludności na lata 2014-2050, GUS, Warszawa 2014.

3.5. Prognoza liczby ludności w województwie opolskim według ekonomicznych grup wieku

Równoległe do przeobrażeń struktur biologicznych populacji krajowej i regionalnej dokonują się nieuchronne zmiany w strukturze wieku, wiążącej się z zasobami pracy.

Tab. 30. Dynamika zmian ludności w ekonomicznych grupach wieku w Polsce i województwie opolskim. Wariant ze zmianami emerytalnymi (2015=100)

Grupy wieku	2015-2020	2015-2025	2015-2030	2015-2050
Polska				

ogółem	99,3	98,2	96,8	88,4
wiek przedprodukcyjny	97,9	94,5	86,3	72,2
wiek produkcyjny	97,6	94,6	93,8	78,0
wiek mobilny	93,8	85,3	77,6	61,5
wiek niemobilny	103,9	109,8	120,4	105,1
wiek poprodukcyjny	106,3	114,2	117,2	139,3
województwo opolskie				
ogółem	97,2	94,1	90,7	74,9
wiek przedprodukcyjny	93,7	87,3	77,2	57,6
wiek produkcyjny	96,0	90,7	86,7	63,8
wiek mobilny	91,8	81,4	71,6	49,0
wiek niemobilny	102,3	104,3	109,3	86,0
wiek poprodukcyjny	104,7	111,6	115,8	127,4

Źródło: Prognoza ludności na lata 2014-2050, GUS, Warszawa 2014.

Najbardziej użyteczna dla oceny szans rozwojowych regionalnej gospodarki jest wskazanie na mobilną grupę produkcyjną, z zastrzeżeniem możliwości ograniczonego np. poprzez emigrację dostępu do tego zasobu. Projekcja GUS nie jest optymistyczna – w ciągu 35 lat zasób pracy w tej grupie aktywności zawodowej zmaleje do ponad 50% stanu wyjściowego. Największe załamanie liczebności wystąpi w najbliższej dekadzie. W tej sytuacji konieczne jest podniesienie poziomu aktywności zawodowej tej grupy, zwłaszcza wśród kobiet.

Tab. 31. Dynamika zmian liczby ludności w ekonomicznych grupach wieku w Polsce i województwie opolskim do 2050 roku (2015=100)

Grupy wieku	2015-2020	2015-2025	2015-2030	2015-2050
Polska				
ogółem	99,3	98,2	96,8	88,4
0-17	97,9	94,5	86,3	72,2
18-59/64	94,9	91,2	89,5	69,1
18-44	93,8	85,3	77,6	61,5
45--59/64	96,8	101,1	110,1	81,9
60+/-65+	114,5	124,2	129,5	164,8
województwo opolskie				
ogółem	97,2	94,1	90,7	74,9
0-17	93,7	87,3	77,2	57,6
18-59/64	93,1	86,8	82,1	55,7
18-44	91,8	81,4	71,6	49,0
45--59/64	95,2	94,8	98,0	66,5
60+/-65+	112,4	122,4	128,9	149,3

Źródło: Prognoza ludności na lata 2014-2050, GUS, Warszawa 2014.

Tab. 32. Liczba ludności wg ekonomicznych grup wieku z uwzględnieniem zmian w wieku emerytalnym (w tys.)

Wiek	2013*	2014	2015	2020	2025	2030	2035	2040	2045	2050
Polska										
ogółem	38 496	38 462	38 419	38 138	37 742	37 185	36 477	35 668	34 817	33 951
wiek przedprodukcyjny	6995	6931	6876	6733	6500	5931	5568	5262	5079	4963
wiek produkcyjny	24548	24489	24410	23820	23093	22895	22569	22005	20669	19048
wiek mobilny	15338	15268	15165	14219	12942	1762	10725	10041	9657	9331
wiek niemobilny	9210	9221	9245	9601	10151	11133	11844	11964	11012	9717
wiek poprodukcyjny	9652	7042	7133	7585	8148	8359	8340	8401	9070	9939
województwo opolskie										
ogółem	1 044	1 000	995	967	936	902	865	826	785	745
wiek przedprodukcyjny	164	161	158	148	138	122	111	102	95	91
wiek produkcyjny	653	650	646	620	586	560	534	505	461	412
wiek mobilny	397	393	388	356	316	278	243	219	203	190
wiek niemobilny	256	257	258	264	269	282	290	286	258	222
wiek poprodukcyjny	187	189	190	199	212	220	220	219	229	242

* - dane rzeczywiste

Źródło: Prognoza ludności na lata 2014-2050, GUS, Warszawa 2014.

ROZDZIAŁ IV

PRZEDSTAWIENIE WYNIKÓW „PROGNOZY LUDNOŚCI NA LATA 2014-2050” DLA WOJEWÓDZTWA OPOLSKIEGO WG GRUP WIEKU, W TYM GRUPY EDUKACYJNE (OGÓŁEM, WG POWIATÓW, MIEJSCA ZAMIESZKANIA – MIASTO/WIEŚ)

Analiza i ocena prognoz demograficznych powiatów województwa opolskiego do 2050 roku wskazuje na duże ich zróżnicowanie przestrzenne z punktu widzenia zmian w rozmieszczeniu ludności, zmian w strukturze wieku i płci oraz procesów migracyjnych. **Zmiany te w sposób istotny ukształtują różne typy struktur demograficznych powiatów, gmin, miast, lokalnych rynków pracy.** Tym samym będą one miały istotny wpływ na politykę regionalną do 2050 roku.

Procesy demograficzne we wszystkich powiatach przebiegają niekorzystnie wskazując na ich wyludnienie i kryzys demograficzny (tab. 33 i 34).

Do pierwszej grupy 4 powiatów **o najwyższym ubytku rzeczywistym ludności** (powyżej 30%) zaliczamy powiaty (ryc. 10):

- głubczycki (32,4%),
- kędzierzyńsko – kozielski (31,2%),
- nyski (31,1%)
- prudnicki (30,5%).

Są to obszary wyludniające się.

Do drugiej grupy 6 powiatów **o wysokim ubytku ludności** (powyżej 20%) należy zaliczyć powiaty:

- krapkowicki (28,7%),
- kluczborski (28,4%),
- oleski (27,0%),
- strzelecki (26,7%),
- miasto Opole (24,6%),
- brzeski (21,5%).

Do trzeciej grupy 2 powiatów **o najniższym spadku ludności** zaliczamy powiaty:

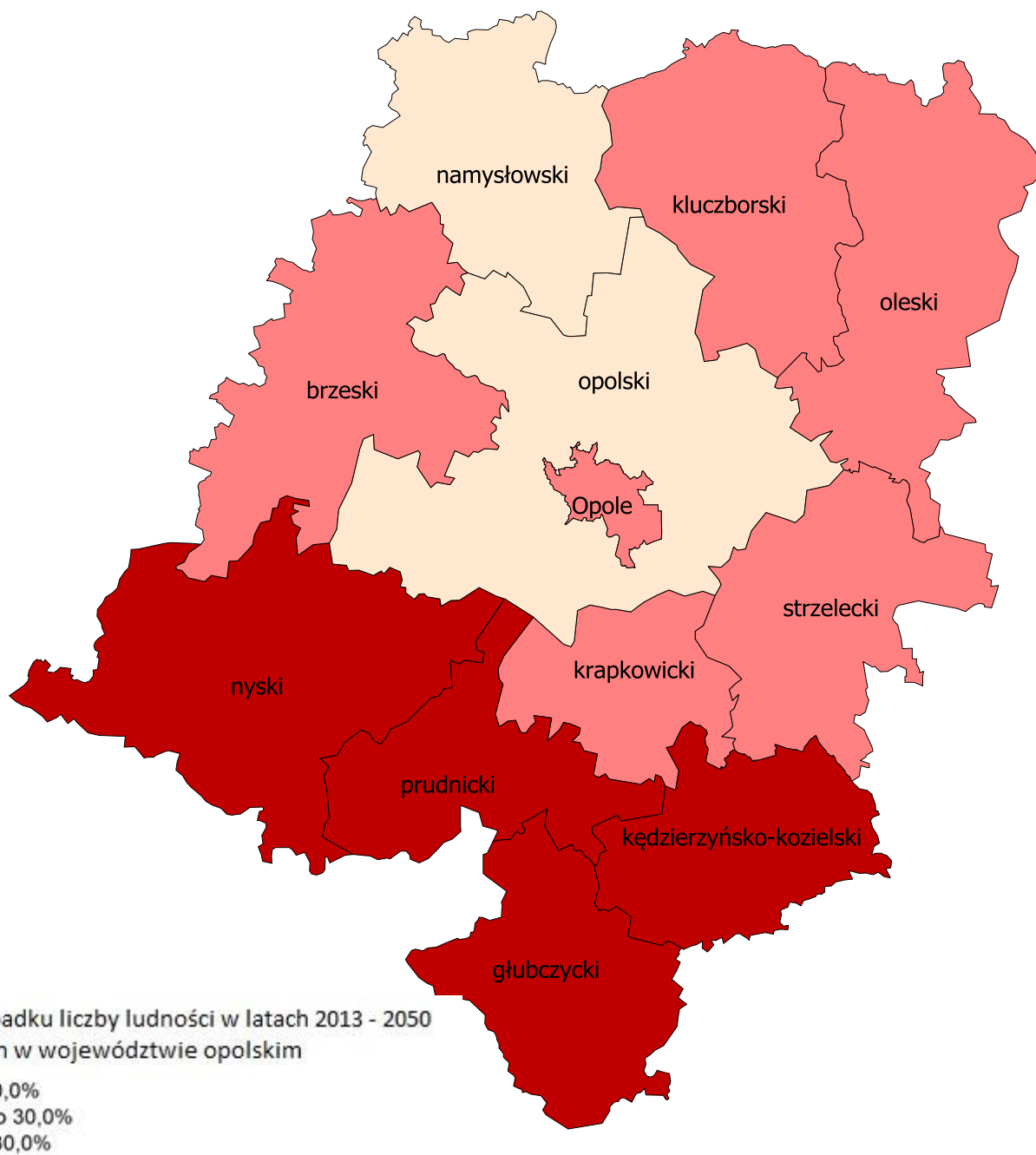
- namysłowski (19,9%),
- opolski (14,5%).

Analiza zmian ludnościowych uwzględniających grupy ekonomiczne wskazuje, że proces zmian w strukturze wieku ludności województwa opolskiego będzie w latach 2013 – 2050 charakteryzował się spadkiem udziału osób w wieku przedprodukcyjnym z 16,3% do 12,2%, produkcyjnym z 65,1% do 55,3% oraz wzrostem udziału osób w wieku poprodukcyjnym z 18,6% do 32,5%. W układzie powiatowym zmiany te będą miały zróżnicowany charakter (tab. 35 i 36). W grupie przedprodukcyjnej (0-17 lat) najwyższy spadek liczby ludności (powyżej 50 %) nastąpi w powiatach nyskim i głubczyckim, natomiast najniższy - w powiatach opolskim i aglomeracji opolskiej (poniżej 40%).

Spadek liczby ludności w wieku produkcyjnym (18-59/64 lata) na poziomie powyżej 40% wystąpi w powiatach nyskim, prudnickim, kędzierzyńsko – kozielskim i głubczyckim. Jest to spadek, który w istotny sposób zmieni sytuację na lokalnych rynkach pracy.

Proces starzenia się ludności (60+/65+ lat) obliczony przyrostem liczby ludności powyżej 50% wystąpi w powiecie opolskim i aglomeracji opolskiej.

Ryc. 10. Prognoza spadku liczby ludności w latach 2013-2050 roku w powiatach w województwie opolskim

Tab. 33. Prognoza zmian liczby ludności w powiatach województwa opolskiego w latach 2015 - 2050

Powiaty	Ogółem	Spadek liczby ludności							
	2015	2016 - 2020	2021 - 2025	2026 - 2030	2031 - 2035	2036 - 2040	2041 - 2045	2046 - 2050	2016 - 2050
województwo opolskie	994 504	-27 881	-30 771	-33 824	-36 880	-39 322	-40 576	-40 663	-249 917
brzeski	91 296	-1 945	-2 166	-2 459	-2 820	-3 134	-3 281	-3 324	-19 129
głubczycki	46 805	-1 751	-1 862	-1 998	-2 161	-2 285	-2 333	-2 318	-14 708
kędzierzyńsko - kozielski	95 876	-3 587	-3 877	-4 111	-4 279	-4 375	-4 417	-4 382	-29 028
kluczborski	66 501	-2 069	-2 245	-2 462	-2 692	-2 888	-2 990	-2 988	-18 334
krapkowicki	64 402	-2 040	-2 287	-2 460	-2 611	-2 758	-2 891	-2 949	-17 996
namysłowski	42 630	-768	-904	-1 065	-1 234	-1 378	-1 460	-1 479	-8 288
nyski	138 815	-4 842	-5 112	-5 525	-6 091	-6 616	-6 872	-6 825	-41 883
oleski	64 935	-1 967	-2 129	-2 299	-2 485	-2 651	-2 744	-2 764	-17 039
opolski	132 862	-1 481	-1 997	-2 440	-2 839	-3 173	-3 444	-3 652	-19 026
prudnicki	56 046	-2 087	-2 165	-2 256	-2 370	-2 494	-2 581	-2 588	-16 541
strzelecki	75 366	-2 111	-2 428	-2 698	-2 891	-3 055	-3 172	-3 220	-19 575
miasto Opole	118 970	-3 233	-3 599	-4 051	-4 407	-4 515	-4 391	-4 174	-28 370

Źródło: Obliczenia własne na podstawie: *Prognoza dla powiatów i miast na prawie powiatu oraz podregionów na lata 2014-2050*, GUS, Warszawa 2014.

Tab. 34. Prognozowany przyrost naturalny w powiatach województwa opolskiego w latach 2015 – 2050

Powiaty	2015	2020	2025	2030	2035	2040	2045	2050
brzeski	-165	-230	-294	-369	-451	-502	-521	-520
głubczycki	-145	-190	-225	-265	-301	-324	-325	-316
kędzierzyńsko-kozielski	-322	-418	-489	-544	-588	-607	-610	-597
kluczborski	-175	-231	-280	-337	-391	-426	-434	-430
krapkowicki	-115	-187	-241	-279	-313	-338	-348	-345
namysłowski	-63	-103	-136	-175	-215	-238	-247	-248
nyski	-479	-581	-673	-797	-932	-1021	-1049	-1023
oleski	-157	-213	-258	-306	-351	-382	-395	-395
opolski	-314	-434	-514	-584	-668	-732	-782	-813
prudnicki	-184	-224	-252	-282	-313	-338	-352	-348
strzelecki	-98	-186	-255	-314	-361	-390	-408	-415
miasto Opole	-374	-462	-567	-674	-746	-752	-716	-667

Źródło: Obliczenia własne na podstawie: *Prognoza dla powiatów i miast na prawie powiatu oraz podregionów na lata 2014-2050*, GUS, Warszawa 2014.

Tab. 35. Prognoza ubytku liczby ludności według edukacyjnych i ekonomicznych grup wieku w powiatach województwa opolskiego w latach 2013-2050 (w %)

Powiaty	Ogółem	wiek żłobkowy (0 - 2)	wiek przed-szkolny (3 - 6)	wiek szkoły podstawowej (7 - 12)	wiek gimnazjum (13 - 15)	wiek szkoły średniej (16 - 18)	wiek szkoły wyższej (19 - 24)	wiek przed-produkcyjny (0-17)	wiek produkcyjny (18-59K/64M)	wiek poprodukcyjny (60+K/65+M)
województwo ogółem	-25,9	-46,0	-47,6	-39,8	-45,2	-47,5	-56,7	-44,8	-37,0	29,5
brzeski	-21,5	-45,0	-51,2	-37,4	-42,7	-46,5	-52,2	-43,9	-31,9	38,7
głubczycki	-32,4	-52,8	-56,4	-50,3	-52,7	-57,5	-62,1	-53,3	-43,4	22,5
kędzierzyńsko-kozielski	-31,2	-48,2	-50,0	-43,1	-47,0	-52,9	-59,0	-47,4	-42,2	17,0
kluczborski	-28,4	-47,9	-48,7	-43,4	-51,2	-54,2	-60,8	-48,1	-39,7	30,4
krapkowicki	-28,7	-45,8	-43,6	-42,1	-48,0	-51,5	-58,4	-45,2	-39,2	25,2
namysłowski	-19,9	-42,6	-47,3	-35,2	-41,0	-43,8	-53,1	-41,5	-30,5	42,6
nyski	-31,1	-57,6	-59,8	-51,7	-55,8	-59,4	-64,0	-56,1	-41,9	28,2
oleski	-27,0	-46,2	-44,5	-40,0	-46,4	-51,8	-57,6	-44,7	-39,1	31,5
opolski	-14,5	-37,4	-36,8	-29,2	-34,9	-42,3	-47,9	-34,8	-27,0	53,3
prudnicki	-30,5	-49,5	-50,0	-45,7	-49,4	-53,8	-60,1	-48,9	-40,2	17,4
strzelecki	-26,7	-44,6	-40,0	-34,5	-43,3	-52,1	-55,9	-40,4	-38,3	28,6
miasto Opole	-24,6	-38,6	-42,8	-30,3	-33,9	-40,5	-52,3	-36,7	-35,6	18,1

Źródło: Obliczenia własne na podstawie: *Prognoza dla powiatów i miast na prawie powiatu oraz podregionów na lata 2014-2050*, GUS, Warszawa 2014.

Tab. 36. Prognozowane zmiany udziałów ekonomicznych grup wieku w strukturze ludności w powiatach województwa opolskiego w latach 2013 – 2050 (w %)

powiaty	wiek przed-produkcyjny (0-17)	wiek produkcyjny (18-59K/64M)	wiek poprodukcyjny (60+K/65+M)
brzeski	-5,2	-8,4	13,6
głubczycki	-5,2	-10,5	15,7
kędzierzyńsko-kozielski	-3,7	-10,3	14,0
kluczborski	-4,5	-10,3	14,9
krapkowicki	-3,7	-9,7	13,4
namysłowski	-4,9	-8,5	13,4
nyski	-6,0	-10,2	16,2
oleski	-4,0	-10,8	14,8
opolski	-3,8	-9,7	13,6
prudnicki	-4,4	-8,9	13,3
strzelecki	-3,0	.10,5	13,5
miasto Opole	-2,4	-9,4	11,8

Źródło: Obliczenia własne na podstawie: *Prognoza dla powiatów i miast na prawie powiatu oraz podregionów na lata 2014-2050*, GUS, Warszawa 2014.

ROZDZIAŁ V

KONSEKWENCJE PROCESÓW DEMOGRAFICZNYCH W ASPEKcie STARZENIA SIĘ SPOŁECZNOŚCI REGIONALNEJ Z UWZGLĘDNIENIEM ZRÓŻNICOWANIA ETNICZNEGO

Malejąca liczba ludności i niekorzystna struktura wieku ludności może mieć następujące konsekwencje:

1. w dziedzinie gospodarki spadek liczby osób w wieku produkcyjnym, co ograniczy dostępność wolnych zasobów pracy, konieczna będzie aktywizacja zawodowa seniorów;
2. wydłużenie się życia przyniesie w efekcie do 2030 r. wzrost udziału osób w podeszłym wieku (80 lat i więcej) o 36,6% oraz wzrost kosztów opieki zdrowotnej i społecznej nad osobami starszymi;
3. niekorzystne relacje pomiędzy ludnością w wieku produkcyjnym i poprodukcyjnym przyniosą w konsekwencji pogłębianie się kryzysu Funduszu Ubezpieczeń Społecznych i pogłębiający się deficyt Funduszu Emerytalnego³³;
4. przewidywane są bardzo niskie emerytury z powodu wydłużenia się życia, a także przerw w zatrudnieniu spowodowanych bezrobociem oraz zatrudnieniem na umowach niestandardowych;
5. emeryci płacą niskie podatki, więc wpływy do budżetu podatku PIT będą maleć, z kolei zwiększenie opodatkowania osób pracujących może przyczynić się do osłabienia wzrostu gospodarczego (wzrost kosztów pracy i w efekcie zmniejszenie wydatków na inwestycje);
6. wzrost wydatków na emerytury może ograniczyć prorozwojowe inwestycje i spadek wzrostu PKB;
7. reforma emerytalna przesuująca o 7 lat wiek emerytalny kobiet w konsekwencji ograniczy możliwości sprawowania przez nie funkcji opiekuńczych, co będzie wymagało zwiększenia opieki instytucjonalnej adresowanej zarówno do osób starszych, jak i małych dzieci.

Ad.1. W sytuacji deficytu w podaży pracy i przewidywanego niskiego poziomu życia emerytów konieczna będzie aktywizacja zawodowa emerytów, co oznacza, że powinni oni cieszyć się dobrym zdrowiem umożliwiającym pracę zawodową po osiągnięciu wieku emerytalnego. Należy więc już teraz promować zdrowy styl życia i rozwijać profilaktykę, aby umożliwić zachowanie sprawności fizycznej i psychicznej do późnego wieku i ograniczenie kosztów opieki medycznej i usług opiekuńczych.

Realizacja tego celu wymaga usunięcia barier w postaci ograniczonych możliwości korzystania z komunikacji publicznej, barier architektonicznych czy związanych ze stanem zdrowia³⁴. Bez strefy publicznej przyjaznej seniorom ich aktywizacja może ograniczyć się do względnie młodych emerytów, którzy i tak są aktywni.

Ad.2. Przeciętna długość życia kobiet jest większa niż mężczyzn i w świetle prognozy demograficznej ta tendencja się utrzyma (w 2050 r. przeciętne trwanie życia kobiet wyniesie 87,6, a mężczyzn 81,8 –

³³ Obecnie wpływy ze składek nie pokrywają wydatków na emerytury. Według prognozy ZUS do 2060 r. - do 2028 roku będzie się systematycznie pogłębiał deficyt osiągając w tym roku wartość od 61 mld do 72 mld zł w zależności od wariantu prognozy, następnie będzie spadał, by znowu rosnąć po 2048 r. Zob. Prognoza wpływów i wydatków Funduszu Emerytalnego do 2060 r. ZUS, Warszawa 2013

http://www.zus.pl/bip/pliki/Prognoza_fundusz_emerytalny_2015_2060.pdf

³⁴ *European Innovation Partnership on Active and Healthy Ageing. Action Groups. First Year Achievements*, European Union, 2013, s. 30.

w woj. opolskim odpowiednio 88 i 82³⁵). Zatem w kategorii osób w podeszłym wieku, co prawda będzie maleć współczynnik feminizacji (np. z 201 w 2013 r. do 169 w 2035 r. w grupie wiekowej 80-84 lata), lecz nadal będzie znacząca przewaga kobiet i zwiększy się odsetek starszych kobiet mieszkających samotnie. Wg prognozy, w 2035 r. blisko co trzecie (31,3%) gospodarstwo domowe w woj. opolskim będzie jednoosobowe. Przewiduje się, że więcej będzie takich gospodarstw w miastach niż na wsi³⁶, ponad połowa (53%) to będą gospodarstwa osób powyżej 65 lat – w tym 17,3% powyżej 80 lat³⁷. Osoby starsze, o ograniczonej sprawności doświadczają wykluczenia społecznego. Izolację społeczną można przewyciężyć poprzez stworzenie warunków dla aktywnego życia, dzięki sieciom społecznym i dostępowi do publicznych i komercyjnych usług opiekuńczych. **Jest to szczególnie ważne na obszarach wiejskich zamieszkałych przez mniejszość niemiecką, ponieważ konsekwencją intensywnych procesów migracyjnych jest większy odsetek osób starszych samotnych, które nie mogą liczyć na opiekę ze strony rodziny.** Przewiduje się, że odsetek osób starszych, szczególnie po 80 roku życia korzystających z opieki instytucjonalnej będzie gwałtownie wzrastał, co oznacza większe wydatki publiczne na długoterminową opiekę³⁸.

W późnej starości w zależności od wieku występują choroby zwyrodnieniowe, neurodegeneracyjne i zapalne, których leczenie wymaga organizacji funkcjonalnej opieki medycznej dla osób w podeszłym wieku: oddziały i poradnie geriatryczne, oddziały dzienne, multidyscyplinarne zespoły szpitalne oraz zespoły zapewniające łączność z instytucjami opieki społecznej i opieką domową³⁹. Również opieka nad osobami starszymi wymaga wsparcia w postaci: opłacanych ze środków publicznych opiekunów, dofinansowania rodzin opiekujących się starszymi niesamodzielnymi osobami.

Obecnie opieka medyczna nad osobami starszymi znacznie odbiega od standardów europejskich. Liczba geriatrów na 100 tys. mieszkańców w Polsce wynosi 0,8, podczas gdy w Szwecji 7,7, a Słowacji 3,1. W woj. opolskim w 2014 r. liczba geriatrów na 100 tys. mieszkańców była najniższa w Polsce i wynosiła 0,30, a na oddziałach geriatrycznych było zaledwie 66 łóżek⁴⁰. **Wraz z pogłębiającym się procesem starzenia będą dotkliwie odczuwalne pogłębiające się niedobory kadr medycznych i opiekuńczych.** Dlatego należy już teraz położyć nacisk na zdrowie i rozwój usług medycznych. Konsekwencją procesu starzenia jest wzrost kosztów leczenia osób starszych. W woj. opolskim wydatki na leczenie szpitalne osób starszych w ciągu ostatnich 5 lat wzrosły z 2,3 mln zł do 3,6 mln zł w 2014 r.⁴¹

Dodatkową barierą w rozwoju usług opiekuńczych może być brak *know-how*. Należy uzupełnić obszary wsparcia o szkolenia dla przedsiębiorców w tym zakresie oraz umożliwić transfer technologii ułatwiających osobom starszym samodzielne życie i aktywne funkcjonowanie w społeczeństwie⁴²; warto też wprowadzić upowszechnienie wiedzy i dobrych praktyk za pośrednictwem platformy internetowej. Przewyciężenie wykluczenia cyfrowego osób starszych jest szczególnie istotne dla aktywizacji tych, którzy mają ograniczenia ruchowe, aby mogli korzystać z porad lub świadczyć pracę za pośrednictwem Internetu. Osoby będące w wieku emerytalnym korzystają bardzo rzadko z Internetu - użytkownikami jest 19,7% emerytów i tylko 10,6% osób w wieku 65 i więcej lat. Dodatkowo nic nie wskazuje na to, aby różnice w wykorzystaniu Internetu ze

³⁵ Prognoza ludności na lata 2014-2050, GUS Warszawa 2014, s. 124.

³⁶ Prognoza gospodarstw domowych według województw na lata 2008 – 2035, GUS Warszawa 2010, s. 15.

³⁷ P. Błędowski, *Starzenie się jako problem społeczny. Perspektywy demograficznego starzenia się ludności Polski do 2035 r.* W: (red.) M. Mossakowska, Andrzej Więcek, P. Błędowski, *Aspekty medyczne, psychologiczne, socjologiczne i ekonomiczne procesu starzenia się ludzi w Polsce*, Termedia, Poznań 2012, s. 17-18..

³⁸ *The 2015 ageing report*, European Commission, s. 138.

³⁹ Raport NIK. *Opieka medyczna nad osobami w wieku podeszłym*, Warszawa 2015, s.8. <https://www.nik.gov.pl/plik/id,8319,vp,10379.pdf>

⁴⁰ Tamże, s. 9, 23-24.

⁴¹ Tamże, s. 9.

⁴² Taki zapis znajduje się w Projekcie Przewodnim pt. „Unia Innowacji”.

względem na wiek miały się zmniejszać w krótkiej perspektywie czasowej⁴³. **Natomiast w perspektywie 15-35 lat problemem będzie nie tyle posługiwanie się komputerem, ile deficyt umiejętności w wykorzystywaniu zasobów Internetu.** Dlatego należy zmienić profil nauczania informatyki w szkołach i uwzględnić kształcenie, również osób dorosłych, w zakresie kompetencji cyfrowych, zwłaszcza tych związanych z refleksyjnym i krytycznym wyszukiwaniem i korzystaniem z zasobów sieci internetowych, radzeniem sobie z ewentualnym zagrożeniem oraz umiejętnym wykorzystywaniem możliwości, jakie dają nowoczesne technologie, także w kontekście poruszania się po rynku pracy.

Ad.3. Kryzys Funduszu Ubezpieczeń Społecznych będzie się pogłębiał z powodu obniżenia tempa wzrostu gospodarczego - co prognozuje Komisja Europejska - z 3,4 w 2015 r. do 0,6 w 2050 r. jako konsekwencja kryzysu demograficznego. Obecnie wpływy ze składek nie pokrywają wydatków na emerytury. Według prognozy ZUS do 2060 r., do 2028 roku będzie się systematycznie pogłębiał deficyt osiągając wartość od 61 mld do 72 mld zł w zależności od wariantu prognozy, następnie będzie spadał, by znowu rosnąć po 2048 r.⁴⁴ **Fundusz płac, będzie rósł wolniej od ogólnego wzrostu płac w gospodarce z powodu kurczącej się populacji pracującej, co spowoduje zmniejszenie wpływów do Funduszu Ubezpieczeń Społecznych.**

Ad.4. Obecnie 56,7% emerytów pobiera emeryturę nie większą niż 2000 zł brutto⁴⁵. W Polsce mediana wynagrodzeń wynosi ok. 2,8 tys. zł brutto (2 tys. zł netto). Z danych OECD wynika, że osoby osiągające taki dochód mogą liczyć na emeryturę w wysokości 1670 zł brutto (1300 zł netto). **Większość emerytów będzie żyła w biedzie, co oznacza rozwój sektora usług opiekuńczych, które będą musiały być subsydiowane przez państwo.** Można spotkać się z poglądem, że w konsekwencji starzenia się społeczeństwa wystąpi katastrofalna eksplozja kosztów polityki społecznej⁴⁶, ponieważ obserwuje się słabnącą rolę rodziny w opiece nad osobami starszymi. Tendencja ta już jest widoczna w gminach zamieszkałych przez mniejszość niemiecką, gdzie osoby starsze nie mogą liczyć na dzieci, które przebywają zagranicą.

Obecnie obserwuje się u ludzi młodych lęk przed starością, a także coraz powszechniejszy brak umiejętności obcowania i opiekowania się ludźmi starymi z ich ułomnościami, chorobami, narzekaniem. W opinii wielu młodych, ludzie starzy ze swoją refleksyjnością, wspomnieniami, zapatrzeniem w przeszłość nie nadążają za zmianami, nie są w stanie przyjąć i oswoić nowych wzorów zachowań i przemian obyczajowych. Ponadto kult młodości i zdrowia narzucany przez media sprawia, że starość ze swoją niewydolnością jest postrzegana jako ciężar dla kolejnych pokoleń. Znakiem czasu staje się ryzyko starości - ryzyko utraty prestiżu i zajmowanej pozycji społecznej, ryzyko znaczącego obniżenia stopy życiowej, wreszcie ryzyko uzależnienia do końca życia od opieki społecznej. Dlatego obok działań zmierzających do zmiany tego stereotypu już teraz należy racjonalizować system opieki oraz inicjować i wspierać działalność organizacji pozarządowych zorientowanych na seniorów.

⁴³ D. Batorski, A. Płoszaj, *Diagnoza i rekomendacje w obszarze kompetencji cyfrowych społeczeństwa i przeciwdziałania wykluczeniu cyfrowemu w kontekście zaprogramowania wsparcia w latach 2014-2020*, Warszawa 2012, s. 50.

http://www.euroreg.uw.edu.pl/dane/web_euroreg_publications_files/3513/ekspertyza_mrr_kompetencjcyfrowe_2014-2020.pdf

⁴⁴ Zob. *Prognoza wpływów i wydatków Funduszu Emerytalnego do 2060 r.* ZUS Warszawa 2013.

⁴⁵ *Struktura wysokości emerytur i rent wypłacanych przez ZUS po waloryzacji w marcu 2015 roku*, Warszawa 2015, s. 7

<http://www.zus.pl/files/Struktura%20wysoko%C5%9Bci%20emerytur%20i%20rent%20wyp%C5%82acanych%20przez%20ZUS%20po%20waloryzacji%20w%20marcu%202015%20r.pdf>

⁴⁶ P. Lloyd-Sherlock, *Social policy and population ageing: challenges for north and south*, *International Journal of Epidemiology* (2002) Nr 31 (4) s.754-757.

Tab. 37. Wskaźnik adekwatności - wysokość emerytur w stosunku do średniego wynagrodzenia

Emerytury	2010	2015	2020	2025	2030
Mężczyźni	0,81	0,61	0,62	0,50	0,41
Kobiety	0,47	0,40	0,37	0,33	0,30

Źródło: J. Jabłonowski, Ch. Müller, *Długookresowa ocena stabilności polskiego systemu rentowego oraz jego możliwej reformy*, Warszawa 2014, s. 85.

Prognozy wysokości emerytur są katastrofalne, szczególnie jeśli weźmiemy pod uwagę fakt, że wraz z upływem czasu będzie rósł odsetek emerytów lepiej wykształconych, o większych potrzebach związanych choćby z wypoczynkiem i różnymi formami aktywności. **Niepokojący jest dużo niższy wskaźnik adekwatności kobiet. Dlatego konieczne są działania już teraz na rzecz podwyższenia aktywności zawodowej kobiet.** Przewidywany poziom emerytur pozwoli na zaspokojenie jedynie potrzeb biologicznych. W takiej sytuacji to państwo i samorządy będą musiały zapewnić seniorom godne warunki życia, dobrą opiekę zdrowotną oraz uczestnictwo w życiu społecznym na miarę możliwości.

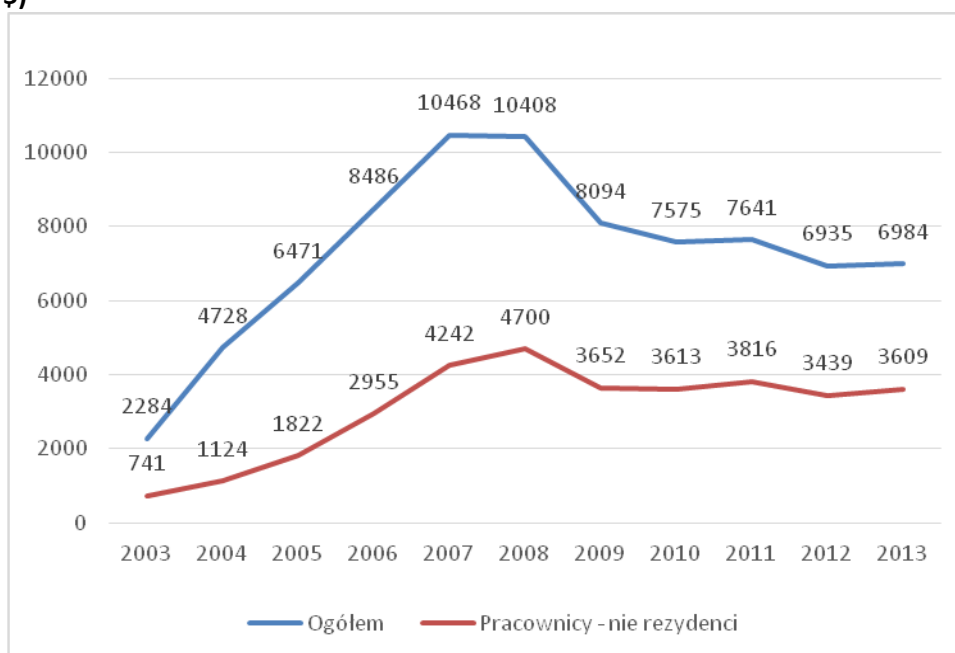
Wydatki na pomoc społeczną dla emerytów będą nieco niższe w gminach zamieszkałych przez mniejszość niemiecką, ponieważ znacząca część mieszkańców pracuje zagranicą. Spośród 106 tysięcy mieszkańców woj. opolskiego (w tym blisko 57 tys. to mieszkańcy wsi) przebywających zagranicą na pobyt czasowy, 74% wyjechało do pracy⁴⁷. Z badań R. Jończego⁴⁸ wynika, że w kategorii ludności autochtonicznej mieszkającej na wsi i zatrudnionej zagranicą, 80% ma pracę stałą, a wśród ludności napływowej ten odsetek jest mniejszy i wynosi 70%. Zatem ok. 10% mieszkańców woj. opolskiego będzie miało emeryturę większą niż przewidywana średnia.

Analizując wysokość transferów zarobków emigrantów czasowych (nie-rezydentów) do Polski z zagranicy można stwierdzić, że od 2009 r. utrzymuje się na mniej więcej stałym poziomie, co może pośrednio świadczyć o pewnej stabilizacji wielkości migracji zarobkowych. Natomiast jeśli weźmiemy pod uwagę wysokość transferów z Niemiec (ryc. 12), to widać wyraźny wzrost transferów od 2012 r., co można interpretować jako wzrost liczby migrantów do Niemiec, natomiast transfery z pozostałych krajów utrzymują się na zbliżonym poziomie. Woj. opolskie w świetle NSP z 2011 r. ma największy udział emigrantów czasowych do Niemiec (61,7%), więc można sądzić, że w ostatnich 2 latach wzrosła liczba migrantów zarobkowych do tego kraju. Jednak nie można dokładnie oszacować wpływu migracji zarobkowych na wysokość emerytur z powodu braku danych dotyczących liczby przepracowanych lat zagranicą w poszczególnych kategoriach wieku. Skala migracji czasowych do pracy zależy przede wszystkim od sytuacji na rynku pracy oraz od warunków życia w kraju. W świetle prognoz Komisji Europejskiej przewidujących spadek PKB *per capita* w Polsce do 2050 r. (ryc. 14) można przypuszczać, że będzie wzrostowa tendencja wyjazdów do pracy zagranicę, szczególnie wśród ludności polskiej.

⁴⁷ *Migracje zagraniczne ludności. Narodowy Spis ludności i mieszkań 2011*, GUS 2013, s. 55.

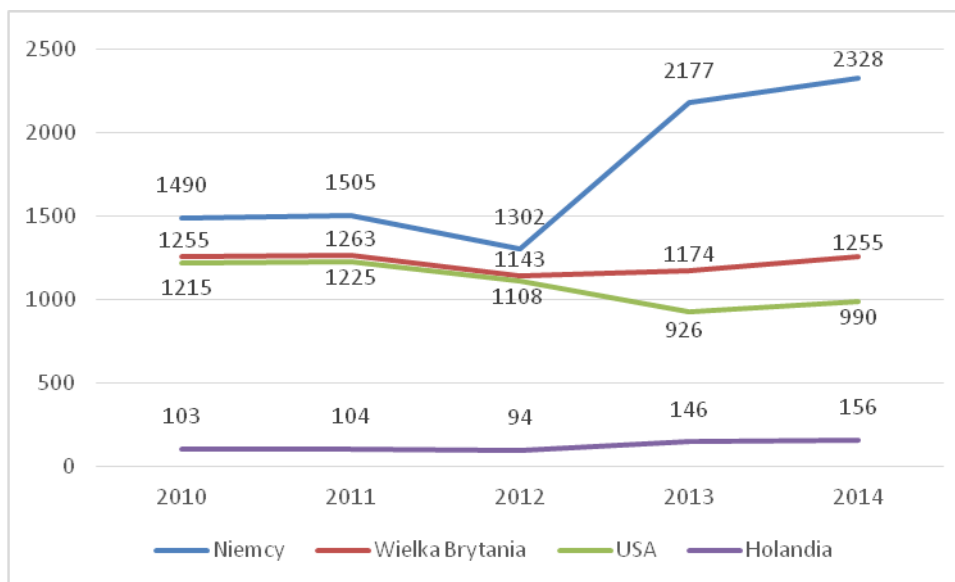
⁴⁸ R. Jończy, *Zagraniczne migracje zarobkowe z województwa opolskiego w latach 2008–2010 oraz ich wpływ na opolski rynek pracy i sferę fiskalną samorządów terytorialnych. Diagnoza i rekomendacje w kontekście rozwoju regionu*, Opole 2011. Ze względu na sposób doboru próby trudno ekstrapolować wyniki na całą populację. Jednakże pokazują one pewną tendencję, że następuje wzrost migracji zarobkowych wśród Polaków, chociaż ich skala jest niższa niż wśród osób z podwójnym obywatelstwem. Autor szacuje, że w 2010 r. 74,5 tys. mieszkańców woj. opolskiego miało stałą pracę zagranicą (w tym 24,6 tys. to mieszkańcy wsi), natomiast 39,5 pracujących zagranicą miało pracę czasową – łącznie 114 tys. Jest to znacznie większa liczba niż wynika ze spisu powszechnego w 2011 r. W świetle spisu 78,4 tys. mieszkańców woj. opolskiego przebywało zagranicą w celach zarobkowych.

Ryc. 11. Transfer finansowy dochodów pracowników do Polski z zagranicy w latach 2003-2013 (w mln \$)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *World Development Indicator*,
<http://search.worldbank.org/data?qterm=workers+remittance+Poland&language=&format=>.

Ryc. 12. Transfer finansowy do Polski z wybranych krajów w latach 2010 – 2014 (w mln \$)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Bank Światowy*,
<http://econ.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTDEC/EXTDECPROSPECTS/0,,contentMDK:22759429~pagePK:64165401~piPK:64165026~theSitePK:476883,00.html#Remittances>.

Jończy oszacował transfer finansowy do województwa opolskiego na 4,2 mld zł w 2008 r. (w tym 1,3 mld zł to dochody przekazywane przez ludność autochtoniczną)⁴⁹. Z kolei badania Jończygo, Kaczmarczyka i Wieruszewskiej wykazały, że transfery finansowe są przeznaczane na codzienne potrzeby, remonty i wyposażenie domów, zakup samochodów, spłatę długów, edukację własną i dzieci, a na inwestycje jedynie ok. 3%⁵⁰. Jednakże z drugiej strony duży odsetek pracujących zagranicą obniża wpływy z podatku PIT do budżetu gmin. W skali województwa opolskiego wpływy do budżetów gmin są o 9% niższe z powodu migracji zarobkowych⁵¹. **Obecnie skutki dla budżetów lokalnych są najbardziej odczuwane w gminach zamieszkałych przez mniejszość niemiecką, gdzie mamy często do czynienia z zamożnymi mieszkańcami i biednymi samorządami. Jednakże w perspektywie niezbyt odległej można spodziewać się, że z podobnym problemem będą konfrontowane gminy zamieszkałe przez ludność polską, o ile nie zostanie ograniczona migracja zarobkowa.**

Massey i inni wskazują na kluczowe aspekty pozytywnego wpływu migracji na rozwój społeczności wysyłającej:

- o ile nierównowaga na rynku pracy w wyniku migracji początkowo przynosi negatywne skutki, to bardzo ważnym pośrednim skutkiem migracji są transfery finansowe z pracy zagranicą, które mogą zdynamizować rozwój gospodarczy, poprzez osłabienie ryzyka i finansowych barier w rozwoju lokalnej produkcji,
- transfery pieniężne pobudzając popyt na dobra i usługi, nawet jeśli nie są inwestowane w działalność gospodarczą, to pośrednio przyczyniają się do powstawania nowych miejsc pracy, poprzez rozwój produkcji i usług,
- eksport pracy nie jest panaceum ani substytutem polityki rozwoju. W najlepszym razie może być użytecznym elementem strategii rozwoju lokalnego, jeżeli koszt eksportu siły roboczej jest relatywnie niski, a potencjalne zyski z transferów finansowych wysokie. Pożądane zatem mogłyby być inwestycje, aby zapewnić eksport pracowników o określonych kwalifikacjach, które dają wysokie dochody zagranicą, a następnie tworzyć warunki sprzyjające i zachęty, aby migranci przekazywali dochody i oszczędności,
- schemat korzyści z transferów finansowych migrantów dla lokalnego rozwoju upadnie, jeżeli rząd nie stworzy takiego otoczenia gospodarczego, które sprzyja inwestowaniu w działalność gospodarczą w ojczyźnie. W sytuacji niepewnych warunków dla rozwoju przedsiębiorczości, inwestowanie w domy, wyposażenie gospodarstw czy samochody, za co migranci są krytykowani, to racjonalna odpowiedź na makroekonomiczną politykę, która nie dostarcza bodźców do rozwoju małej przedsiębiorczości, zniechęcając nie tylko migrantów, ale też tych, którzy zostali i mogliby uzyskiwać zyski ze sprzedaży dóbr i usług. **W świetle powyższego wykorzystanie migracji do rozwoju gospodarczego regionu wysyłającego jest uwarunkowane przez ład prawny w gospodarce oraz finansowanie prac publicznych i**

⁴⁹ Tamże, s. 85.

⁵⁰ P. Kaczmarczyk (red.), *Współczesne migracje zagraniczne Polaków Aspekty lokalne i regionalne*, Warszawa 2008, s. 220; M. Wieruszewska (red.), *Tu i tam. Migracje z polskich wsi zagranicę*, Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 2007, R. Jończy, *Migracje zagraniczne z obszarów wiejskich województwa opolskiego po akcesji Polski do Unii Europejskiej*, Opole-Wrocław 2010, s.262-263.

⁵¹ R. Jończy, *Zagraniczne migracje zarobkowe...*, s. 86.

rozwoju infrastruktury, które zapewnią rentowność inwestycji migrantów w ich społecznościach⁵².

W sytuacji ładu prawnego w Polsce, który nie sprzyja rozwojowi przedsiębiorczości, polscy badacze migracji wskazują z reguły na **negatywne konsekwencje migracji dla społeczności lokalnych i regionalnych**:

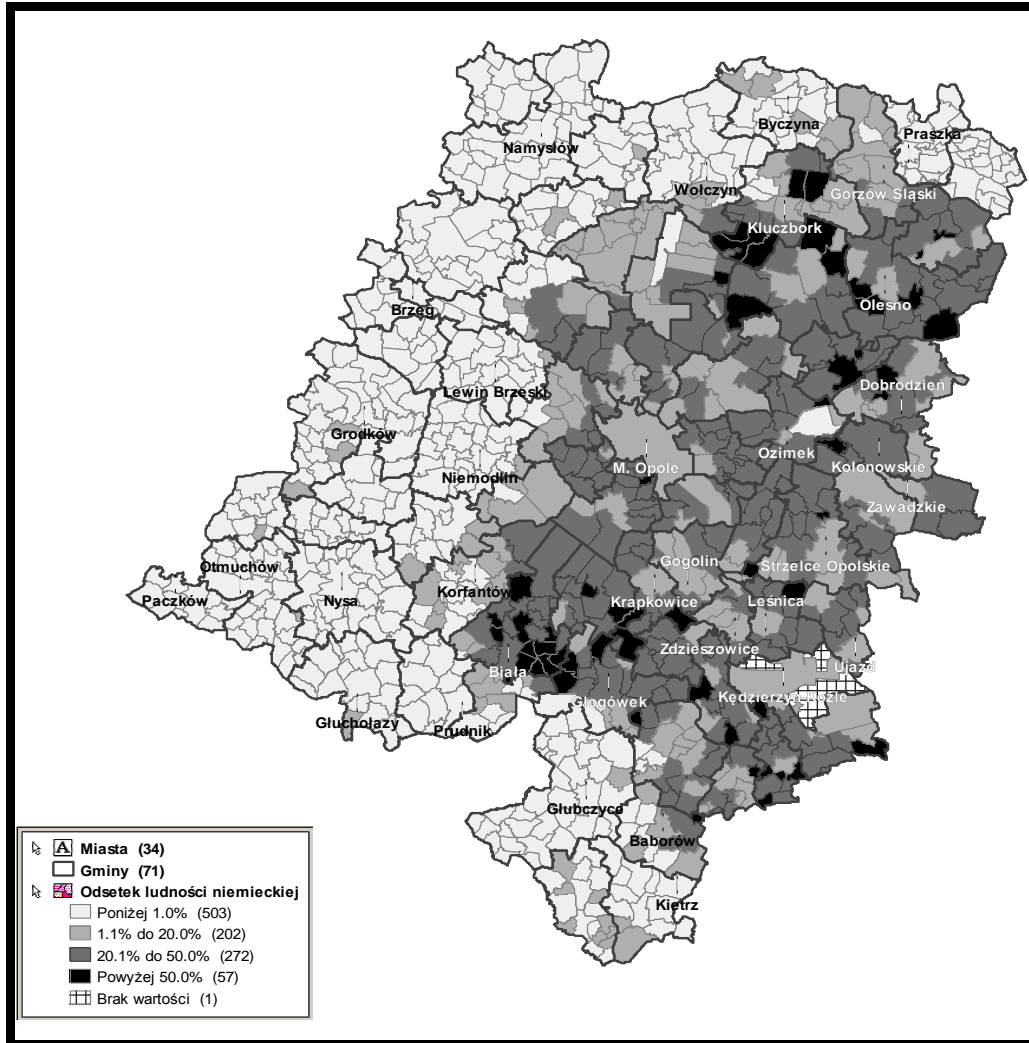
- niedobory siły roboczej o charakterze strukturalnym (trudnym do zneutralizowania w krótkim okresie),
- negatywne konsekwencje dla kapitału ludzkiego, m.in. drenaż mózgów (odpływ wykształconych lub wysoko wykwalifikowanych pracowników) lub praca poniżej kwalifikacji, mogąca prowadzić do ich utraty,
- straty ekonomiczne związane z kosztami kształcenia i ubytkiem kadr wysoko wykwalifikowanych i innych grup pracowników,
- uzależnienie osób, które pozostały w regionie pochodzenia od środków przekazywanych zza granicy, co może powodować spadek aktywności zawodowej i wskaźnika zatrudnienia,
- zaburzenia procesów reprodukcji ludności,
- deformacja struktury demograficznej w regionie,
- postępująca dezorganizacja środowisk zamieszkania i pracy na skutek załamania się licznych więzi społecznych, w tym więzi rodzinnych i pracy oraz procesu dzielenia rodzin,
- załamywanie się na licznych płaszczyznach procesu integracji ludności⁵³.

Takie konsekwencje obecnie są najbardziej widoczne w województwie opolskim na obszarach zamieszkałych przez mniejszość niemiecką. O ile skala migracji zarobkowych nie zostanie zmniejszona, to podobne skutki, ale w jeszcze większym natężeniu obejmą powiaty namysłowski, nyski, prudnicki i brzeski, które są już najbardziej dotknięte procesami depopulacji.

⁵² D. Massey, J. Arango, G. Hugo, A. Kouaouci, A. Pellegrino and J. E. Taylor, *Worlds in Motion. Understanding International Migration at the End of Millennium*, Oxford 2005, s. 272-274.

⁵³ Zob. P. Kaczmarczyk, E. Kępińska, J. Napierała, *Próba oceny „natężenia” migracji w regionach wysyłających przez pryzmat gospodarstw domowych*. W: (red.) P. Kaczmarczyk. *Współczesne migracje zagraniczne Polaków. Aspekty lokalne i regionalne*. OBM WNE UW. Warszawa 2008; M. Mackiewicz (red.), *Prognoza wielkości reemigracji do województwa opolskiego osób pracujących za granicą do 2013 roku*, Wojewódzki Urząd Pracy w Opolu, Opole – Warszawa 2009. Za: M. Szczepański, *Poszukiwanie metod zmniejszania emigracji zarobkowej i wspierania powrotu migrantów na polski rynek pracy*, www.wup.pl.

Ryc. 13. Odsetek ludności niemieckiej w poszczególnych miejscowościach (wg NSP 2002)

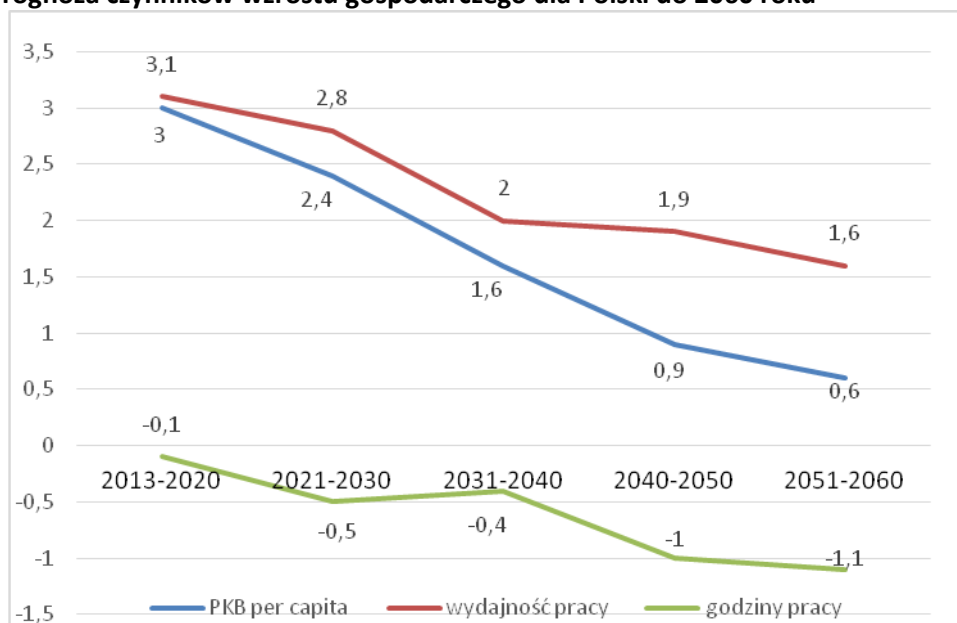
Źródło: K. Szczygielski, *Przestrzenne zróżnicowanie ludności województwa opolskiego w kontekście etnicznym jako potencjalne uwarunkowanie rozwoju regionalnego*, Opole 2009.

ROZDZIAŁ VI

KONSEKWENCJE PROCESÓW DEMOGRAFICZNYCH DLA OPOLSKIEGO RYNKU PRACY ZE SZCZEGÓLNYM UWZGLĘDNIENIEM SYTUACJI OSÓB MŁODYCH

Obecna sytuacja na rynku pracy i prognozowane starzenie się społeczeństwa będzie stanowić wyzwanie dla polityki społecznej. Duży udział zatrudnionych na czas określony oraz na podstawie umów cywilnoprawnych oraz samozatrudnionych wśród pracujących sprawi, że w 2035 roku przy dużym obciążeniu demograficznym (80,08%) będzie znaczący udział emerytów otrzymujących minimalną emeryturę. Zważywszy, że czynnikami wzrostu gospodarczego są: zasoby pracy, wydajność, poziom konsumpcji i oszczędności, to **starzejące się społeczeństwo będzie cechować się niskim poziomem konsumpcji, niewielkimi oszczędnościami, a także mniejszą produktywnością.** Najważniejszą konsekwencją procesu starzenia się i depopulacji będzie mniejsze tempo wzrostu gospodarczego w regionie.

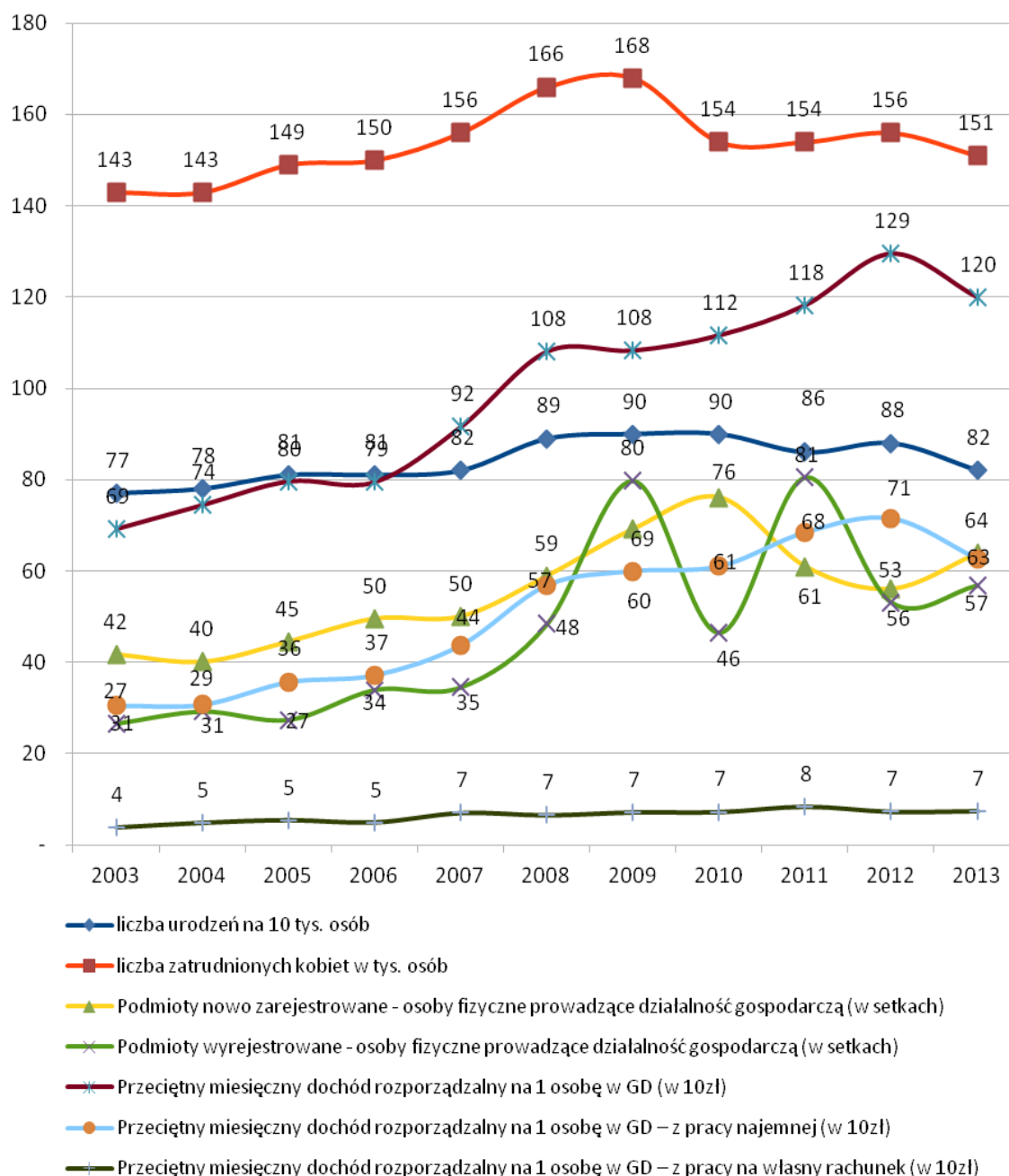
Ryc. 14. Prognoza czynników wzrostu gospodarczego dla Polski do 2060 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *The 2015 Ageing Report. EUROPEAN ECONOMY 8* | 2014, s. 83-85.

Reforma systemu emerytalnego wpłynie na zmianę struktury zatrudnienia. Komisja Europejska prognozuje dla Polski spadek zatrudnienia w wieku 24-54 z 84,6% w 2013 r. do 82,8% w 2060. Natomiast wzrośnie udział zatrudnionych w wieku 55-64 z 44,2% do 64,3%. W krótszej perspektywie do 2023 r. przewiduje się wzrost bezrobocia wśród osób powyżej 60 lat, nawet z 50% w 2013 r. do 60,9% w 2023. Ze względu na to, że negatywne trendy demograficzne w woj. opolskim będą miały większe natężenie niż w innych regionach kraju można oczekiwać, że w konsekwencji nastąpi większy spadek PKB *per capita* oraz produktywność.

Ryc. 15. Charakterystyka aspektów społeczno-gospodarczych w województwie opolskim w latach 2003-2013*

Źródło: Bank Danych Lokalnych.

Negatywne trendy demograficzne uzyskują dodatkowe wzmocnienie z powodu obecnej sytuacji młodych na rynku pracy. Według danych Eurostatu za rok 2012, w Polsce aż 40% młodych pracowników (do 29 lat) jest zatrudnionych na podstawie niestandardowych umów, tj. umów cywilnoprawnych, na czas określony oraz samozatrudnienia. Praca na niestandardowych zasadach nie daje poczucia bezpieczeństwa, możliwości awansu⁵⁴ czy dostępu do kredytu. Niepewność

⁵⁴Employment and Social Developments in Europe 2013.
<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&langId=en&pubId=7684>

przyszłości połączona z niskimi zarobkami nie sprzyja podejmowaniu decyzji o posiadaniu dzieci. Integracja młodych ludzi na rynku pracy jest główną kwestią w dyskursie politycznym. Należy więc wzmocnić starania, aby zbudować ścieżki zatrudnienia młodych i zredukować bezrobocie młodzieży, ponieważ im wyższy udział nietypowych umów, tym większe nierówności społeczne, słabsza klasa średnia, niższa dzietność i większa skala migracji⁵⁵.

Rycina 15 potwierdza słuszność zaliczania przez Eurostat samozatrudnienia do niestandardowych form zatrudnienia, ponieważ w większości przypadków łączy się z bardzo niskimi dochodami, które nie rosną wraz ze wzrostem średniego dochodu, co nie daje poczucia bezpieczeństwa. Szczególnie młodzi ludzie mają trudny start z powodu braku kapitału, doświadczenia i braku klientów. W woj. opolskim liczba pracodawców i osób pracujących na własny rachunek w ciągu 2014 r. wzrosła o 5 tysięcy w stosunku do 2013 r. i wynosiła 56 tysięcy. Udział tej grupy w ogólnej liczbie pracujących w województwie kształtował się na poziomie 14,7%. Ta ostatnia kategoria pracowników znajduje się w gorszej sytuacji niż zatrudnieni na umowę o pracę, ponieważ praktycznie nie podnoszą kwalifikacji, nie korzystają ze szkoleń i najczęściej płacą minimalne stawki na ubezpieczenie społeczne.

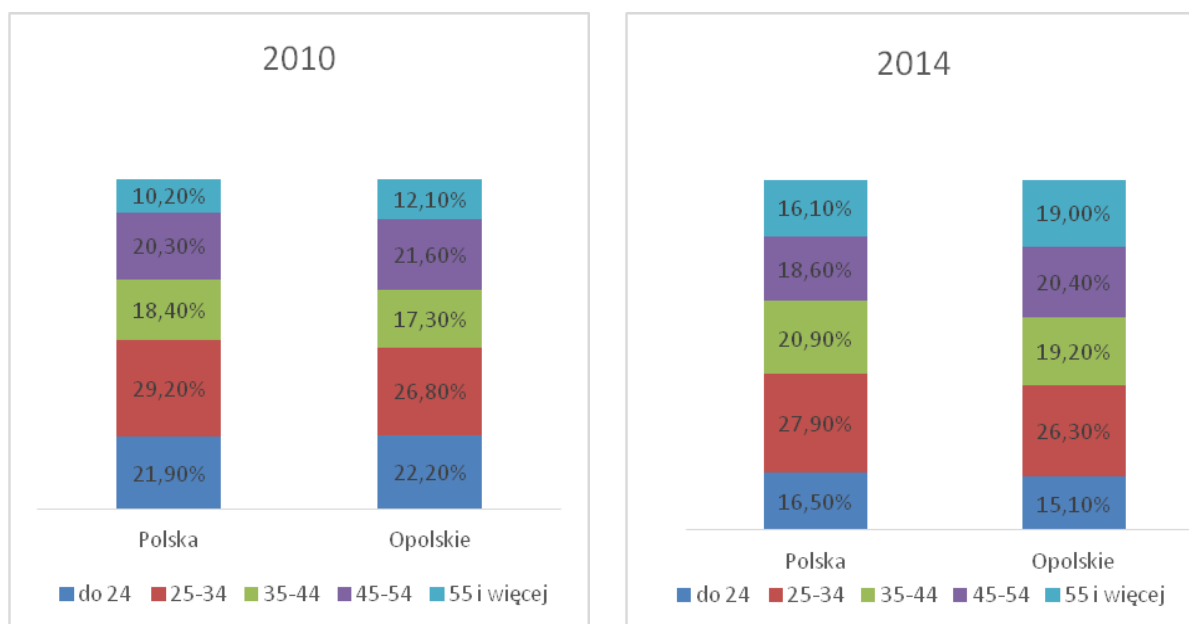
W strukturze pracujących mieszkańców woj. opolskiego według statusu zatrudnienia największy udział miały osoby zatrudnione na podstawie stosunku pracy, czyli pracownicy najemni. Stanowili oni 81,7% ogółu pracujących (więcej o 0,5 p. proc. niż przed rokiem) i liczyli 312 tys. osób. Wśród pracowników najemnych 71,8% miało pracę na czas nieokreślony (stałą) i ich liczba wzrosła w skali roku o 6,7%. Na czas określony zatrudnionych było 28,2% pracowników najemnych, a ich liczba wzrosła o 17,3% w porównaniu z IV kwartałem 2013 r. Natomiast udział pracujących w niepełnym wymiarze czasu pracy kształtował się na poziomie 19,4% - 7,9% dla grupy osób, które przepracowały od 30 do 39 godzin w tygodniu oraz 7,6% dla grupy od 20 do 29 godzin. Mniej niż 20 godzin tygodniowo przepracowało 3,9% badanych osób⁵⁶. Obecnie maleje odsetek zatrudnionych kobiet, utrzymuje się niski poziom wynagrodzeń, szczególnie dotyczy to pracy na własny rachunek, nie został też zahamowany spadek dzietności. Rycina 15 ilustruje zależność między wzrostem zatrudnienia kobiet i wzrostem wynagrodzeń a dzietnością – wzrostowi zatrudnienia kobiet i zarobków towarzyszy wzrost dzietności. **Konsekwencją utrzymującej się niskiej aktywności zawodowej kobiet oraz zatrudnienia na umowach alternatywnych będzie utrzymująca się niska dzietność, co pogłębi procesy depopulacyjne.**

Wskutek tej sytuacji, a także w następstwie bardzo niskich płac, trudno oczekiwać wzrostu konsumpcji i gromadzenia oszczędności, aby zapewnić sobie godną starość. **Brak perspektyw i poczucia bezpieczeństwa stanowią istotny bodziec do podejmowania decyzji migracyjnych przez ludzi młodych. Konsekwencjami tego są szybsze starzenie się społeczeństwa i kurczenie zasobów pracy.** Pomimo tych procesów i narastającego obciążenia demograficznego spadek bezrobocia w regionie wśród ludzi młodych od 24 do 35 lat jest nieznaczny i wynosi zaledwie 0,5% – z 26,8% w 2010 r. do 26,3% w 2014 r.

⁵⁵ Zob. M. Cournoyer, *Western Europe – The growth of part-time and temporary work will cause a “demographic crisis” says the British Sociological Association*, “Job Market Monitor”, <http://jobmarketmonitor.com/2014/05/07/western-europe-the-growth-of-part-time-and-temporary-work-will-cause-a-demographic-crisis-says-the-british-sociological-association/>.

⁵⁶ *Aktywność ekonomiczna ludności w województwie opolskim w IV kwartale 2014 r.*, Urząd Statystyczny w Opolu 2015, s. 7.

Ryc. 16. Struktura bezrobotnych zarejestrowanych wg wieku (stan w dniu 31 grudnia)

Źródło: Raport o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa opolskiego w 2014 r., Urząd Statystyczny w Opolu, Opole 2015, s. 32.

Istotnym czynnikiem hamującym rozwój społeczno-gospodarczy jest obciążenie demograficzne. W niekorzystnej sytuacji pod tym względem znajdują się te powiaty i szczególnie miasta, które obecnie mają najbardziej niekorzystny wskaźnik obciążenia demograficznego: głubczycki, nyski, brzeski. Wskaźnik ten dla Nysy, Kędzierzyna-Koźła czy Głubczyc jest niewiele mniejszy niż prognozowany dla województwa w 2030 roku (61,1).

Tab. 38. Wskaźnik obciążenia demograficznego w 2013 roku według powiatów

Jednostka terytorialna	Wskaźnik obciążenia demograficznego		Jednostka terytorialna	Wskaźnik obciążenia demograficznego	
	Ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku nieprodukcyjnym	Ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym		Ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku nieprodukcyjnym	Ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym
Podregion - nyski	55,5	29	Podregion - opolski	55	29,4
Podregion nyski – MIASTO	57,3	32,3	Podregion opolski - MIASTO	53,8	31,1
Powiat brzeski	56,6	28,3	Powiat głubczycki	57,3	30,9
Powiat brzeski – MIASTO	58,2	31,4	Powiat głubczycki - MIASTO	59,1	32,3
Powiat kluczborski	53,5	28,2	Powiat kędzierzyńsko-kozielski	56,3	31,7
Powiat	54,6	30,6	Powiat	57,8	33,2

kluczborski – MIASTO			kędzierzyńsko- kozielski - MIASTO		
Powiat namysłowski	55,3	27,2	Powiat krapkowicki	51,5	27,3
Powiat namysłowski – MIASTO	57,2	31,4	Powiat krapkowicki - MIASTO	50,2	26,4
Powiat nyski	55,2	29,7	Powiat oleski	54,6	28,9
Powiat nyski – MIASTO	57,1	33,5	Powiat oleski - MIASTO	52,3	29,2
Powiat prudnicki	57,3	30,9	Powiat opolski	50,6	26,1
Powiat prudnicki – MIASTO	59,5	33,4	Powiat opolski - MIASTO	50,1	25,3
Opolskie	54,5	29,2	Powiat strzelecki	52,1	27,7
Opolskie - MIASTO	55,9	31,6	Powiat strzelecki - MIASTO	53,5	29,1
POLSKA	57,6	29,0	Powiat m. Opole	56,1	33,1

Źródło: Bazy Danych Lokalnych GUS

Reforma wydłużająca wymagany wiek, aby osiągnąć uprawnienia emerytalne jest rozłożona w czasie do 2040 r. i na razie w małym stopniu wpływa na sytuację na rynku pracy i poziom aktywności ekonomicznej mieszkańców woj. opolskiego, który jest niższy niż średnio w kraju.

Tab. 39. Aktywność ekonomiczna ludności w wieku 15 lat i więcej w województwie opolskim na tle kraju

Wyszczególnienie	IV kwartał 2013		III kwartał 2014		IV kwartał 2014	
	Polska	woj. opolskie	Polska	woj. opolskie	Polska	woj. opolskie
Aktywni zawodowo w tys.	17414	379	17489	412	17427	407
pracujący	15713	351	16063	382	16018	382
bezrobotni	1700	28	1426	30	1410	26
Bierni zawodowo w tys.	13621	335	13480	345	13543	346
Współczynnik aktywności zawodowej w %	56,1	53,1	56,5	54,4	56,3	54,1
Wskaźnik zatrudnienia w %	50,6	49,2	51,9	50,4	51,7	50,7
Stopa bezrobocia w %	9,8	7,4	8,2	7,3	8,1	6,4

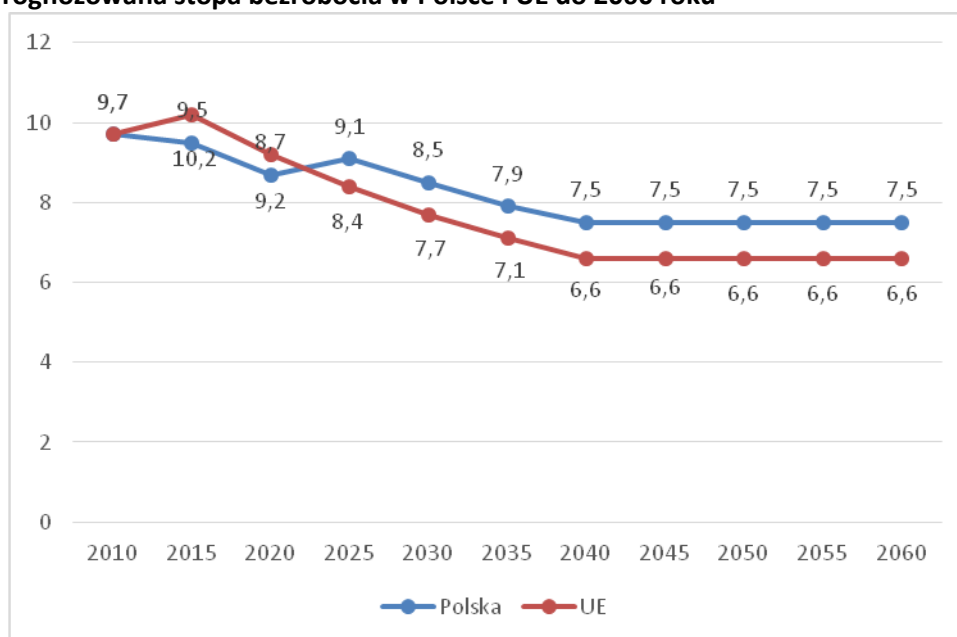
Źródło: Aktywność ekonomiczna ludności w województwie opolskim w IV kwartale 2014 r., Urząd Statystyczny w Opolu.

Wyższym poziomem aktywności zawodowej charakteryzowali się mężczyźni niż kobiety. Współczynnik aktywności zawodowej w IV kwartale 2014 r. wśród mężczyzn wynosił 63,9% wobec 45,2% dla kobiet.

W świetle danych Eurostatu, w Polsce więcej dzieci mają kobiety pracujące. Wśród kobiet, które pracują, wskaźnik dzietności wynosi 1,78, wśród niepracujących – 0,92⁵⁷. Podobnie w wielu krajach, w których jest większa aktywność zawodowa kobiet, jest też wyższy współczynnik dzietności⁵⁸.

W odniesieniu do matek najważniejszym czynnikiem eliminującym je z rynku pracy jest rodzaj umowy o pracę⁵⁹. Wiele młodych kobiet pracuje na podstawie umowy na czas określony. Część pracodawców nie odnawia z nimi takich kontraktów, bo ich zdaniem po urodzeniu dziecka są mniej dyspozycyjne, m.in. z powodu zwolnień lekarskich na chore dziecko. W końcu 2013 r. w rejestrach bezrobotnych w Polsce było ponad 239 tys. kobiet, które po urodzeniu dziecka nie mogły znaleźć pracy; ich liczba sukcesywnie rośnie w ostatnich latach: w 2012 r. było 226 tys. matek w tej sytuacji, a w 2010 roku – 185,2 tys.⁶⁰ Wobec tego, jeśli spada poziom zatrudnienia kobiet, spada również dzietność i pogłębia się kryzys demograficzny. Mogłoby wydawać się, że malejąca liczba ludności przyczyni się do wzrostu wskaźnika zatrudnienia z powodu spadku zasobów pracy. Jednakże według prognozy, do 2025 r. we wszystkich powiatach nastąpi znaczący spadek podaży pracy, co jeśli nie zostanie skompensowane zatrudnieniem osób starszych może spowodować ucieczkę kapitału z regionu i stać się czynnikiem hamującym rozwój gospodarczy. Również prognoza Komisji Europejskiej przewiduje powolny spadek bezrobocia, które w Polsce będzie wyższe niż średnio w Unii Europejskiej i dopiero w 2040 r. ustabilizuje się na poziomie 6,6%.

Ryc. 17. Prognozowana stopa bezrobocia w Polsce i UE do 2060 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *The 2015 Ageing Report. EUROPEAN ECONOMY 8* | 2014.

⁵⁷ *Matka Polka pracująca – czyli jak zwiększyć aktywność zawodową Polek*. Raport, FOR, Warszawa 2010, s.7.

⁵⁸ G. Lanzieri, *Towards a 'baby recession' in Europe? Differential fertility trends during the economic crisis*, Eurostat, Statistics in focus, 13/2013, s.10.

⁵⁹ *Raport z badania. Sytuacja opolskich kobiet na rynku pracy, w tym wracających na ten rynek po urlopach wychowawczych i macierzyńskich*, Dyspersja, OSISG, Warszawa 2001, s. 6, 45 i nast.

⁶⁰ <http://www.psz.praca.gov.pl/main.php?do=ShowPage&nPID=867743&pT=details&sp=CONTENT,objectID,988489>

Tab. 40. Prognoza podaży pracy w powiatach województwa opolskiego w latach 2013 - 2025

powiaty	napływ	odpływ	saldo
brzeski	11 915	16 307	-4 392
głubczycki	5 895	8 730	-2 835
kędzierzyńsko-kozielski	11 157	16 525	-5 368
kluczborski	8 308	11 331	-3 023
krapkowicki	7 754	10 995	-3 241
namysłowski	5 569	7 702	-2 133
nyski	17 158	25 800	-8 642
oleski	8 008	11 182	-3 174
opolski	16 354	22 571	-6 217
prudnicki	7 016	9 706	-2 690
strzelecki	8 850	12 629	-3 779
Opole miasto na prawach powiatu	11 706	21 574	-9 868

Źródło: Obliczenia własne.

Z powyższej prognozy wynika, że spadkowi liczby ludności będzie towarzyszył spadek zasobów pracy i w 2025 roku wyniesie 55 362 osoby. Tak duży ubytek może zostać częściowo zrekompensowany wzrostem zatrudnienia, o ile zostanie rozwinięty system ustawicznego kształcenia umożliwiającego dostosowanie kwalifikacji do potrzeb rynku pracy oraz rozwoju innowacyjnych gałęzi przemysłu, zwłaszcza biogospodarki w powiązaniu z nowoczesnym rolnictwem, wdrażaniem nowych technologii, a także technologii umożliwiających osobom starszym samodzielne życie i aktywne funkcjonowanie w społeczeństwie. Należy liczyć się z koniecznością prowadzenia aktywnej polityki imigracyjnej, aby ograniczyć skutki kryzysu demograficznego dla gospodarki regionu. Perspektywa finansowa 2014-2020 stwarza szansę, aby wykorzystać dostępne środki funduszy unijnych na działania zmierzające do wzrostu zatrudnienia.

Co prawda w świetle prognozy procesy depopulacji w mniejszym stopniu dotyczą powiatów, w których znaczący odsetek stanowi mniejszość niemiecka, to ze względu na lukę pokoleniową wskutek emigracji ludzi młodych w latach 90. XX w., więcej seniorów będzie wymagać instytucjonalnej opieki w 2030 r. Skutki emigracji młodzieży polskiej będą przesunięte w czasie, więc konieczność instytucjonalnej opieki wystąpi również w powiatach zamieszkałych przez ludność polską, co spowoduje zmianę struktury zatrudnienia. Konsekwencją tych procesów będzie przyrost zatrudnienia osób młodych w sektorze usług opiekuńczych i w służbie zdrowia.

Istotne jest również ustanowienie preferencji dla tych obszarów regionu, gdzie procesy starzenia się są najbardziej zaawansowane, a ich skutki widoczne w postaci słabego potencjału instytucjonalnego. Dotyczy to w szczególności powiatów: prudnickiego, głubczyckiego, nyskiego, brzeskiego oraz Prudnika, Nysy, Głubczyc. Obszary te znalazły się w błędnym kole – ubytek i starzenie się ludności przyczynia się do spadku siły nabywczej i w konsekwencji likwidacji wielu instytucji świadczących usługi, przez to następuje spadek atrakcyjności lokalizacyjnej i skutkuje brakiem inwestycji, spadkiem miejsc pracy, co skłania młodych do migracji i w efekcie następuje dalsze starzenie się populacji.

Dobrym wskaźnikiem potencjału jest absorpcja środków unijnych w ramach programów RPO oraz Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka. Jak prezentuje to tabela poniżej, w woj. opolskim występują duże różnice w wykorzystaniu funduszy unijnych w poszczególnych powiatach – najwięcej środków na 1 mieszkańca pozyskuje Opole, na drugim miejscu jest powiat kędzierzyńsko-kozielski, a na trzecim strzelecki. Natomiast powiaty prudnicki, głubczycki, namysłowski wykorzystały

najmniej środków. Jeśli ta tendencja będzie utrzymywała się, to dysproporcje w rozwoju społeczno-gospodarczym w regionie będą się pogłębiać, a proces wyludniania się i starzenia tych obszarów może być szybszy niż zakłada prognoza.

Tab. 41. Projekty realizowane lub w trakcie realizacji w ramach RPO i PO IG w latach 2008-2015*

Powiat	Liczba umów	łączna wartość w zł	Wartość na 1 mieszkańca
brzeski	113	318329314	3461
głubczycki	56	112300975	2 367
kędzierzyńsko-kozielski	160	873122932	8985
krapkowicki	103	277728047	4265
kluczborski	87	233176500	3467
m. Opole	608	1524835422	12692
namysłowski	38	108452276	2529
nyski	136	478092002	3400
oleski	91	190640633	2904
opolski	178	553100463	4152
prudnicki	56	93138785	1639
strzelecki	128	589053634	7743
Razem	1754	4762917349	5083

*W zestawieniu pominięto umowy władz wojewódzkich.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie bazy SIMIK (dane z 30.04.2015).

W świetle prognozy, nie można oczekiwać znaczącego wzrostu wskaźnika zatrudnienia ludzi młodych, w tym kobiet na obszarach podlegających intensywnej depopulacji, szczególnie w sytuacji wydłużenia się wieku emerytalnego do 67 lat. Wsparcie instytucji z obszarów dotkniętych w najwyższym stopniu procesami depopulacji i starzenia się w wykorzystaniu środków Unii Europejskiej na rzecz rozwoju usług, poprawy jakości życia i wzrostu zatrudnienia mogłoby zahamować te negatywne procesy, a nawet przyciągać migrantów.

ROZDZIAŁ VII

KONSEKWENCJE PROCESÓW DEMOGRAFICZNYCH DLA SYSTEMU EDUKACYJNEGO WOJEWÓDZTWA OPOLSKIEGO

Prognozowana niekorzystna struktura wieku ludności i spadek podaży pracy będzie sprzyjać trendom depopulacyjnym. Jednym ze sposobów przeciwdziałania im jest wprowadzanie zmian w obszarze kształcenia ze względu na dwa aspekty: jakość i zakres kształcenia. Obecnie nadaje się priorytetowe znaczenie koncepcji uczenia się przez całe życie, które obejmuje okres dzieciństwa i dorosłości, przy czym kształcenie powinno się odbywać nie tylko w sposób formalny, ale nacisk należałoby kłaść na pozaszkolne formy uczenia się, w tym autodokształcanie⁶¹.

Przewidywany drastyczny spadek liczby dzieci i młodzieży w 2050 roku w konsekwencji wymusi reorganizację sieci szkół znacznie wcześniej⁶².

W konsekwencji:

- przyczyni się do wzrostu bezrobocia osób młodych i wykształconych i migracji młodzieży w poszukiwaniu szans życiowych,
- spadnie zapotrzebowanie na absolwentów uniwersyteckich kierunków nauczycielskich, co zamykanie szkół osłabi dodatkowo coraz gorszy potencjał instytucjonalny powiatów, które dziś mają wysokie wskaźniki depopulacji i obciążenia demograficznego (prudnicki, głubczycki, namysłowski,
- zostanie wymuszona organizacja permanentnego kształcenia dorosłych,
- zostanie podniesiony poziom i elastyczność nauczania,
- zmniejszy się liczba studentów, która może być zrekompensowana przez studentów z zagranicy.

Można wykorzystać tę sytuację, aby poprawić jakość kształcenia uwzględniając strategiczne priorytety Komisji Europejskiej. Przyjmując założenie, że gospodarka regionalna będzie podlegać modernizacji, m.in. dzięki programom promującym innowacyjność – należałoby nie tylko wprowadzać kształcenie praktyczne, ale wspierać uczelnie wyższe, aby stały się ważnymi ośrodkami badawczymi, powiązаныmi przede wszystkim z regionalnymi przedsiębiorstwami.

Edukacja na poziomie podstawowym, gimnazjalnym i średnim powinna w większym stopniu kształcić kompetencje uczniów zgodnie z zaleceniami OECD, tj. kompetencje ekonomiczne i społeczne. „W pierwszym przypadku kompetencje pozwalają: A) zwiększyć produktywność oraz konkurencyjność na rynku, B) podnieść poziom zatrudnienia (właśnie dzięki wykwalifikowanej i zdolnej do adaptacji kadry), C) stworzyć klimat dla innowacyjności i konkurencyjności. Społeczny wymiar kompetencji decyduje natomiast o: A) zwiększeniu udziału jednostek w instytucjach demokratycznych, B) kształtowaniu i wzmacnianiu spójności społecznej oraz sprawiedliwości, C) wzmocnieniu praw człowieka i jego autonomii (szczególnie w sytuacji zwiększających się nierówności w skali świata oraz marginalizacji jednostek)”⁶³.

Ważnym elementem decydującym o wyborze miejsca zamieszkania, obok dostępu do atrakcyjnych miejsc pracy, jest poczucie bezpieczeństwa i zintegrowana wspólnota lokalna. Zatem, aby zahamować procesy migracji wykształconej młodzieży, należy w większym stopniu położyć nacisk na uwzględnienie wielokulturowości regionu na wszystkich szczeblach nauczania, umożliwiając

⁶¹ *Implementing Lifelong Learning strategies in Europe: progress report on the follow-up to the 2002 Council resolution on Lifelong Learning. Acceding and candidate countries*, European Commission 2003. Zob. Ekspertyza ewaluacyjna SSD. Manuskrypt, 2014.

⁶² Nie ma danych dotyczących prognozowanej struktury wieku na poziomie gmin, więc nie można wskazać, w jakich gminach będzie konieczna restrukturyzacja i jaka będzie przewidywana jej skala.

⁶³ Por. *Definition and Selection of Competences*, OECD, Paryż 2005.

uczniom zapoznanie się z historią i kulturą mniejszości niemieckiej i romskiej oraz ukształtowanie otwartych postaw.

Wobec utrzymującej się wysokiej mobilności pracowników w ramach UE konieczne jest ciągle podnoszenie kompetencji językowych. Mniejsza liczba uczniów pozwala na intensywne nauczanie języków obcych. W woj. opolskim szczególne znaczenie ma nauczanie języka niemieckiego, a także angielskiego, który obecnie ma status *lingua franca*.

Jak już wspomniano wyżej, starzejące się społeczeństwo będzie wymagać kompetencji cyfrowych. Dlatego szkoły powinny kształcić w zakresie określonym przez Batorskiego i Płoszaja, który obejmuje zbiór umiejętności, takich jak⁶⁴:

- umiejętności obsługi sprzętu i oprogramowania i korzystania z aplikacji (kompetencje informatyczne),
- umiejętności wyszukiwania informacji w różnych źródłach (zarówno tych elektronicznych, jak i "tradycyjnych") oraz umiejętność wykorzystania i przetwarzania tych informacji (kompetencje informacyjne),
- umiejętność komunikowania się i budowania relacji za pomocą mediów elektronicznych,
- umiejętność zapewnienia bezpieczeństwa w korzystaniu z mediów elektronicznych,
- znajomość regulacji prawnych (przynajmniej na podstawowym poziomie),
- znajomość ekonomiki mediów,
- umiejętność korzystania z elektronicznych mediów w sposób etyczny.

Takie umiejętności pozwolą w przyszłości seniorom lepiej funkcjonować na rynku pracy, ale także będą mogli oni korzystać z usług telemedycznych i innych.

Kolejną konsekwencją procesów demograficznych może być imigracja (np. z Ukrainy) i powroty z emigracji. W tym kontekście, ważnym aspektem, który należy uwzględnić w kształceniu – jest wspieranie dzieci imigrantów, a także tych, które przebywały na emigracji, aby ułatwić im integrację z nowym środowiskiem. W programach nauczania należałoby uwzględnić kwestię zróżnicowania kulturowego i funkcjonujących stereotypów etnicznych. Konieczne także będzie dostosowanie nauczania do kompetencji międzykulturowych uczniów. Nowoczesna gospodarka wymaga kształcenia osób, które będą otwarte na odmienność kulturową oraz pozyskają umiejętność ustawicznego uczenia się, co zapewni większą elastyczność na rynku pracy oraz zwiększy mobilność młodzieży na europejskim rynku pracy.

⁶⁴D. Batorski, A. Płoszaj, *Diagnoza i rekomendacje w obszarze kompetencji cyfrowych społeczeństwa i przeciwdziałania wykluczeniu cyfrowemu w kontekście zaprogramowania wsparcia w latach 2014-2020*, Warszawa 2012, s.10
http://www.euroreg.uw.edu.pl/dane/web_euroreg_publications_files/3513/ekspertyza_mrr_kompetencjocyfrowe_2014-2020.pdf.

ROZDZIAŁ VIII

WNIOSKI W KONTEKŚCIE POLITYKI REGIONALNEJ ORAZ WSPARCIA ODNOWY DEMOGRAFICZNEJ WOJEWÓDZTWA OPOLSKIEGO

8.1. Wnioski ogólne

Jak wynika z prognozy demograficznej podstawową cechą przyszłego rozwoju województwa opolskiego w perspektywie 2050 roku będą głębokie zmiany w stanie i strukturze wieku ludności w czasie oraz układach przestrzennych. Nastąpią niekorzystne zmiany pogłębiające istniejące dysproporcje demograficzne i zaburzenia w ruchu naturalnym.

Prognozowane ubytki ludnościowe związane są z głębokimi przeobrażeniami regionalnej populacji, mającymi miejsce od wielu lat. Gwałtowny spadek liczby urodzeń od 1984 roku (19,5 tys. osób) do 2010 roku (9,2 tys. osób) spowodował spadek liczebności roczników wchodzących w wiek prokreacji i zawierania małżeństw. W latach 1995-2011 ludność miast spadła o 7,5%, a wsi o 7,0%. W 95% miast i wsi nastąpił spadek ludności, a saldo migracji zagranicznych (77,1 tys. osób) było wyższe od przyrostu naturalnego (68,8 tys. osób) na wsi. Tendencje te mają zatem trwały charakter i powodują systematyczne zmniejszanie się liczby ludności województwa opolskiego.

W świetle prognozy, do 2050 roku ludność województwa opolskiego zmniejszy się o 249,9 tys. osób czyli 25,9%. W 2020 roku liczba ludności regionu wyniesie 966,6 tys. osób, w 2030 roku – 902,0 tys. osób, w 2040 roku – 825,8 tys. osób, w 2050 roku – 744,6 tys. osób. Nastąpi spadek udziału ludności w wieku przedprodukcyjnym z 16,3% w 2013 roku do 12,2% w 2050 roku oraz produkcyjnym z 65,1% do 55,3%, wzrośnie natomiast udział osób w wieku poprodukcyjnym – z 18,6% do 32,5%. Spadek zasobów pracy obejmie aż 234,2 tys. osób, a wzrost liczby osób w wieku poprodukcyjnym – 51,7 tys. osób. Wyraźne zmiany wystąpią już w najbliższej perspektywie (2016-2020): nastąpi spadek ludności o 27,9 tys. osób i zasobów pracy o 25,9 tys. oraz wzrost liczby osób starszych o 8,2 tys. osób. Do 2025 roku spadek zasobów pracy wyniesie już ponad 60,0 tys. osób.

Systematyczny spadek ludności dotyczyć będzie wszystkich powiatów: w powiecie brzeskim o 21,5%, głubczyckim o 32,4%, kędzierzyńsko – kozielskim o 31,2 %, kluczborskim o 28,4%, krapkowickim o 28,7%, namysłowskim o 19,9%, nyskim o 31,1%, oleskim o 27,0%, opolskim o 14,5%, prudnickim o 30,5%, strzeleckim o 26,7%, w m. Opolu o 24,6%. A zatem we wszystkich powiatach populacja zmniejszy się. W najbliższej perspektywie (2025) spadek przyrostu rzeczywistego i naturalnego wystąpi w ponad 90% opolskich miast i gmin.

Nastąpią istotne różnice w przebiegu procesów demograficznych na obszarach miejskich i wiejskich z podziałem na ludność rolniczą i pozarolniczą. Do 2050 roku spadek populacji ludności miast wyniesie ponad 30%, a wiejskiej ok. 20%. Czynnikiem kształtującymi różną strukturę wieku i płci miast i wsi będą różnice etniczne, procesy migracyjne, średni wiek rodzenia, poziom wykształcenia ludności, zmiany zachowań prokreacyjnych.

Prognoza demograficzna wskazuje na wzrost współczynnika dzietności z 1,04% w 2015 roku do 1,17% w 2025 roku i 1,35% w 2050 roku. Pomimo pozytywnego wzrostu współczynników dzietności, liczba urodzeń będzie miała tendencje spadku. Jest to rezultatem spadku liczby kobiet w wieku prokreacji. Równocześnie średni wiek rodzenia kobiet zwiększy się z 28,91 lat w 2015 roku do 31,14 lat w 2050 roku.

Prognoza demograficzna do 2050 roku ma zatem strategiczne znaczenie dla dalszego rozwoju Opolszczyzny. Posiada przy tym charakter ostrzegawczy, gdyż z uwagi na brak zastępowalności pokoleń i niską płodność oraz duże znaczenie migracji zagranicznych zachodzi bardzo duże prawdopodobieństwo jej realizacji w przewidywanym kształcie.

Dramatyczna sytuacja demograficzna i kryzys demograficzny będą miały głębokie konsekwencje społeczne i gospodarcze. Będą one charakteryzowały się:

- głębokim niżem demograficznym w edukacyjnych (0-17 lat) i ekonomicznych (18-59/65 lat) grupach wieku oraz znacznym spadkiem młodzieży w wieku szkoły wyższej (19-24 lat),
- wzrostem udziału seniorów (+80 lat) i osób (40%) niesamodzielnych i niepełnosprawnych,
- wchodzeniem społeczności opolskiej w fazę starości demograficznej,
- pogorszeniem relacji demograficznych między pokoleniami (dziadkowie, rodzice, dzieci, wnukowie),
- głębokimi deformacjami demograficznymi związanymi z emigracją zagraniczną i wewnętrzną (wyludnianie się licznych gmin i powiatów, deformacje wieku i płci),
- ubytkiem mieszkańców miast,
- zwiększeniem dysproporcji terytorialnych w zakresie edukacji, napięć na rynku pracy oraz zrównoważonego rozwoju.

W kwestii zmian pozytywnych należy zwrócić uwagę na wzrost przeciętnego trwania życia, poziomu wykształcenia ludności, współczynnika dzietności, spadek śmiertelności noworodków i ludzi młodych oraz postępującą semiurbanizację wsi. Sama prognoza daje dużą szansę na bardziej racjonalne planowanie rozwoju regionalnego w wielu obszarach oraz wzrost znaczenia prewencyjnej polityki społecznej. W tym kontekście, wnioski wynikające z ekspertyzy wskazują m.in. na: konieczność podjęcia zmian skali obciążenia nauczycieli w klasie, konsolidacji uczelni wyższych, zmniejszenia obciążenia kadry profesorskiej dużą liczbą studentów (rewizja systemu dotowania uczelni), podniesienia płac ze względu na ograniczone zasoby pracy, robotyzację prostych procesów wytwórczych lub usługowych, wreszcie ustabilizuje się sieć osadnicza oraz zmniejszy problem braku mieszkań i kwestii „mieszkania z rodzicami”, a wszyscy żłobkowicze i przedszkolaki zostaną objęci opieką, co uwolni pracę kobiet i zwiększy ich aktywność na rynku pracy.

W przypadku województwa opolskiego, odznaczającego się najwyższą w kraju intensywnością emigracji zagranicznej, **prognozę GUS należy analizować w kontekście wpływu nierejestrowanej emigracji** na jej wyniki. W tym znaczeniu trzeba zwrócić uwagę, że:

- dla województwa opolskiego oficjalna statystyka od wielu lat podaje stany ludności znacznie zawyżone, a kategoria ludności faktycznej nie oddaje rzeczywistego stanu ludności,
- populacja województwa opolskiego największą liczebność osiągnęła na przełomie lat 70. i 80. XX wieku, nie przekraczając najprawdopodobniej liczby 1 miliona osób w granicach administracyjnych z lat 1975-1999. Z systematycznym obniżaniem się liczby ludności na tym obszarze mamy do czynienia od połowy lat 80. XX wieku, a nie od 1994 roku jak wskazuje na to ewidencja bieżąca,
- w 2013 roku liczba ludności rezydującej w granicach administracyjnych obowiązujących od 1 stycznia 1999 roku wynosiła zgodnie z zaewidencjonowanym ruchem ludności około 897 tys. osób, natomiast GUS jako podstawę do prognozy przyjął liczbę ludności faktycznej przekraczającą 1 milion mieszkańców (1 004,4 tys.) czyli ponad 107,4 tys. więcej. Różnica ta stanowi 11,97% liczby ludności rezydującej albo 10,69% przyjętego stanu ludności faktycznej. Oznacza to również, że prognozowany przez GUS stan ludności w 2030 roku na poziomie 902 tys. mieszkańców został już osiągnięty ok. 2012 roku,
- przyjmując założenie utrzymania się dotychczasowego trendu zmian, opisującego zmniejszanie się w latach 2002-2011 liczby ludności rezydującej, możliwe jest osiągnięcie rzeczywistego stanu mieszkańców województwa opolskiego poniżej 800 tys. już w 2030 roku, a nie po 2045 roku jak prognozuje GUS dla ludności faktycznej,
- w przypadku województwa opolskiego prognozuje się w okresie do 2050 roku najwyższy w kraju ubytek ludności rzędu ok. 25%. **Gdyby skalę ubytku odnieść do aktualnej liczby ludności rezydującej to perspektywy demograficzne dla województwa opolskiego są jeszcze bardziej pesymistyczne niż wynika to z prognozy dla ludności faktycznej.**

8.2. Wnioski w obszarze polityki regionalnej

Procesy demograficzne wiążą się ściśle z wieloma dziedzinami życia społecznego i gospodarczego. Wpływają na kształtowanie się polityki edukacyjnej, rynku pracy, zatrudnienia, bezrobocia, ubóstwa, wykluczenia społecznego, sytuacji mieszkaniowej, zdrowia, dochodów i wydatków ludności, patologii społecznej i innych problemów społecznych.

Niekorzystny charakter zmian struktur demograficznych wymaga prowadzenia określonej regionalnej polityki społeczno-gospodarczej. W tym kontekście istotne jest **opracowanie doraźnej (do 2020 roku) i długofalowej (do 2050 roku) strategii rozwoju regionalnego**. Programy doraźne wymagają dobrej znajomości sytuacji demograficznej w układach regionalnych w zakresie stanu i struktury ludności w grupach edukacyjnych i ekonomicznych. Duże zróżnicowanie przestrzenne zmian demograficznych w układzie poszczególnych powiatów wymaga ponadto wypracowania lokalnych programów polityki społeczno-gospodarczej.

W obszarze **polityki edukacyjnej** będą miały miejsce istotne spadki liczebności roczników edukacyjnych. Z punktu widzenia jakości kształcenia może to być szansa na podniesienie jakości edukacji, podniesienia profilaktyki zdrowotnej i zdrowia młodzieży powiązanej z powrotem pielęgniarek do szkolnictwa oraz na poprawę jakości infrastruktury edukacyjnej. Istotne zmiany dotyczyć będą szkolnictwa wyższego. Jak wskazano, wiek szkoły wyższej (19- 24 lata) charakteryzuje się wysokim i trwałym spadkiem liczebności do 2050 roku z 72,2 tys. osób w 2015 roku do 34,6 tys. osób w 2050 roku. Jedynie lata 2025-2030 przynoszą nieznaczny przyrost liczebności młodzieży w wieku szkoły wyższej z 50,1 tys. osób w 2025 roku do 53,8 tys. osób. Jednak po 2030 roku nastąpi dalszy znaczący spadek tej grupy wieku. Regionalne szkolnictwo wyższe czekają więc głębokie zmiany w jego strukturze polegające na rozwoju funkcji badawczych uczelni, wzmacnianiu powiązań naukowo-dydaktycznych, przekształcaniu kierunków kształcenia, szerszym powiązaniu kształcenia z praktyką (dualne szkolnictwo), podnoszeniu jakości kształcenia, wzroście konkurencyjności oraz likwidacji lub - być może - łączenia uczelni oraz szkół.

Polityka rynku pracy związana będzie z gwałtownym spadkiem zasobów pracy. W najbliższych latach (2016-2020) rynek pracy będzie charakteryzował się dużym marnotrawstwem kwalifikacji (różnice między zawodem wyuczonym i wykonywanym), zmianami kierunków kształcenia, spadkiem ilościowych wskaźników edukacji w szkolnictwie wyższym i średnim. Jednocześnie będą miały miejsce systematyczne zmiany charakteryzujące się przejściem od rynku pracodawcy do zrównoważonego rynku pracy i rynku pracy pracownika. Rynek pracy pracodawcy (nasycony rynek pracy) po 2020 roku wejdzie w fazę zrównoważonego rynku pracy, a następnie w fazę charakteryzującą się niedoborem pracowników. Kończenie aktywności zawodowej (50+i 60+) przeniesie się o dalsze lata. Problem wieku emerytalnego i dłuższej aktywności zawodowej, przy aktualnie bardzo niskich wskaźnikach aktywności i zatrudnienia, będzie czynnikiem łagodzenia bilansu zasobów pracy i zatrudnienia, a z drugiej strony spowoduje, że znacząco wzrośnie odsetek seniorów uzależnionych od pomocy społecznej.

Migracje zagraniczne i wewnętrzne w dalszym ciągu będą istotnym czynnikiem wpływającym na rzeczywisty stan ludności. Prognozowane saldo migracji zagranicznych do 2050 roku będzie ujemne. Jednocześnie będzie miało miejsce przekształcanie części emigracji czasowej (105 tys. osób) w emigrację stałą, wzrośnie znaczenie sieci powiązań migracyjnych, a potencjał migracji powrotnych zmaleje. Migracje stanowią niebezpieczny obszar napięć społecznych, stąd wymagają trwałych działań regionalnej polityki migracyjnej. Wyczerpywanie się potencjału demograficznego województwa (spadek liczebności roczników 19-24 lat aż o 56,7%), poprawa sytuacji na rynku pracy, wzrost gospodarczy mogą jednak stać się czynnikami ograniczającymi emigrację. Natomiast po 2020 roku w sposób odczuwalny wyłoni się problem **imigracji zasobów pracy**.

Wzrost długości życia należy traktować jako proces pozytywny, jednak **starzenie się regionalnej populacji** stanowi kluczowe wyzwanie dla polityki społecznej z punktu widzenia potrzeby dostosowania jej do zmian demograficznych w układach lokalnych i regionalnym. Problematyka

starości społeczeństwa związana będzie z prowadzeniem określonej polityki zdrowotnej, relacjami międzypokoleniowymi oraz zmienionymi funkcjami pomocy społecznej.

8.3. Zalecenia w kontekście prowadzenia polityki regionalnej oraz wsparcia odnowy demograficznej województwa opolskiego

Zalecenia dla polityki edukacyjnej:

- podnoszenie jakości edukacji,
- wspieranie kształcenia permanentnego (w tym rolników),
- kształcenie w zakresie zakładania własnych firm,
- wykorzystanie istniejącego potencjału szkół przewidzianych do likwidacji,
- realizacja koncepcji szkoły otwartej dla społeczności lokalnej,
- wprowadzenie programów nauczania ułatwiających integrację imigrantów i reemigrantów,
- kształcenie umiejętności cyfrowych w zakresie korzystania z Internetu,
- podnoszenie kompetencji językowych uczniów i studentów (języki niemiecki i angielski),
- rozwój infrastruktury sportowej – aktywny wypoczynek,
- poprawa bezpieczeństwa w szkołach,
- zwiększenie wskaźnika skolaryzacji studentów (19-24 lat) o 5-6% do 2035 roku,
- organizacja czasu wolnego dzieci i młodzieży (sport, rekreacja, turystyka),
- rozwijanie różnych form edukacji dla seniorów.

Zalecenia dla polityki demograficznej i rodzinnej:

- przygotowanie młodego pokolenia do życia w rodzinie,
- rozwój poradnictwa rodzinnego,
- podnoszenie współczynnika dzietności kobiet z poziomu wartości 1,1 do 1,3 do 2035 roku,
- wydłużenie urlopów macierzyńskich, pewność zatrudnienia po urlopie macierzyńskim,
- tworzenie międzyzakładowych przedszkoli i upowszechnienie opieki przedszkolnej,
- wzrost znaczenia doraźnej opieki w stosunku do rodzin niepełnych i niesamodzielnych.

Zalecenia dla polityki mieszkaniowej:

- analiza warunków i potrzeb mieszkaniowych młodego pokolenia,
- ułatwienie dostępu do samodzielnego mieszkania,
- rozwój różnych form budownictwa (budownictwo społeczne, zakładowe),
- mieszkanie dla każdej rodziny,
- realizacja regionalnej polityki mieszkań chronionych (rodziny niepełnosprawne, niesamodzielne),
- mieszkania dla imigrantów.

Zalecenia dla polityki rynku pracy i migracyjnej:

- osiągnięcie zrównoważonego rynku pracy (stopa bezrobocia 8%),
- rozwój doradztwa zawodowego z punktu widzenia kształcenia na potrzeby rynku pracy,
- rozwój permanentnego kształcenia,
- wzrost miejsc pracy dla absolwentów szkół wyższych (staże),
- monitorowanie rynku pracy absolwentów szkół wyższych i średnich.
- wzrost wskaźników zatrudnienia, szczególnie kobiet do 2025 roku o 6 - 8 %,
- utrzymanie na rynku pracy młodych pracowników,
- upowszechnienie społecznych zasad zarządzania (Społeczna Odpowiedzialność Biznesu CSR),
- ograniczenie zatrudnienia młodzieży na podstawie umów cywilno-prawnych,

- ograniczenie wykluczenia z rynku pracy,
- upowszechnienie stypendiów socjalnych, zakładowych i społecznych,
- wypracowanie regionalnej polityki migracyjnej.

Zalecenia dla polityki ochrony zdrowia i polityki wobec osób starszych:

- monitorowanie stanu zdrowia,
- edukacja zdrowotna,
- promocja zdrowia, poradnictwo,
- aktywność zdrowotna,
- dostępność niesamodzielnych seniorów do służby zdrowia,
- rozwój usług pielęgniarstwa,
- zmniejszenie zagrożeń warunków pracy,
- rozwój infrastruktury zdrowotnej, jej specjalizacja i dostępność,
- bezpieczeństwo drogowe,
- integracja seniorów w społeczeństwie,
- ograniczenie wykluczenia społecznego seniorów.

BIBLIOGRAFIA

The 2015 Ageing Report. European Economy 8|2014.

Aktywność ekonomiczna ludności Polski. III Kwartał 2014, GUS, Warszawa 2015

<http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rynek-pracy/pracujacy-bezrobotni-bierni-zawodowo-wg-bael/aktywnosc-ekonomiczna-ludnosci-polski-iii-kwartal-2014-r>

Aktywność ekonomiczna ludności w województwie opolskim w IV kwartale 2014 r., Urząd Statystyczny w Opolu 2015

Batorski D., A. Płoszaj A., *Diagnoza i rekomendacje w obszarze kompetencji cyfrowych społeczeństwa i przeciwdziałania wykluczeniu cyfrowemu w kontekście zaprogramowania wsparcia w latach 2014-2020*, Warszawa 2012,

http://www.euroreg.uw.edu.pl/dane/web_euroreg_publications_files/3513/ekspertyza_mrr_kompetencjacyfrowe_2014-2020.pdf

Błędowski P., *Starzenie się jako problem społeczny. Perspektywy demograficznego starzenia się ludności Polski do 2035 r.* W: (red.) M. Mossakowska, Andrzej Więcek, P. Błędowski, *Aspekty medyczne, psychologiczne, socjologiczne i ekonomiczne procesu starzenia się ludzi w Polsce*, Termedia, Poznań 2012

Cournoyer M., *Western Europe – The growth of part-time and temporary work will cause a “demographic crisis” says the British Sociological Association*, “Job Market Monitor”,

<http://jobmarketmonitor.com/2014/05/07/western-europe-the-growth-of-part-time-and-temporary-work-will-cause-a-demographic-crisis-says-the-british-sociological-association/>

Dybowska J., *Migracje a stan ludności województwa opolskiego*, [w:] *Spółeczeństwo Śląska Opolskiego 1945-2011-2035. Aspekty społeczne, demograficzne i rynku pracy*, Opole-Warszawa 2012

Dybowska J., *Nierejestrowana migracja a stan ludności Polski*, [w:] *Procesy gospodarczego i społecznego rozwoju wobec wyzwań współczesnego świata*, red. M. Bucka, Z. Mikołajewicz, Uniwersytet Opolski. Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Oddział w Opolu, Opole 2014

Dybowska J., *Przemiany demograficzne w regionie o nasilonej migracji zagranicznej na przykładzie województwa opolskiego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2013

Dybowska J., Widera K., *Demograficzne uwarunkowania i skutki depopulacji w województwie opolskim*, 2014, (maszynopis)

Employment and Social Developments in Europe 2013.

<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&langId=en&pubId=7684>

European Innovation Partnership on Active and Healthy Ageing. Action Groups. First Year Achievements, European Union 2013

Fihel A., B. Solga, *Demograficzne konsekwencje emigracji poakcesyjnej* [w:] *Dekada członkostwa Polski w UE. Społeczne skutki emigracji Polaków po 2004 roku*, red. M. Lesińska, M. Okólski, K. Slany, B. Solga, Ośrodek Badań nad Migracjami, Warszawa 2014

Gołata E., *Jakość spisów nowej generacji*, „Wiadomości Statystyczne” 5/2014

Gołata E., *Spis ludności i prawda*, „Studia Demograficzne”, 1(161)/2012

Jabłonowski J., Ch. Müller, *Długookresowa ocena stabilności polskiego systemu rentowego oraz jego możliwej reformy*, Warszawa 2014

Jończy R., *Zagraniczne migracje zarobkowe z województwa opolskiego w latach 2008–2010 oraz ich wpływ na opolski rynek pracy i sferę fiskalną samorządów terytorialnych. Diagnoza i rekomendacje w kontekście rozwoju regionu*, Opole 2011

Kaczmarczyk P., E. Kępińska, J. *Próba oceny „natężenia” migracji w regionach wysyłających przez pryzmat gospodarstw domowych*. W: (red.) P. Kaczmarczyk. *Współczesne migracje zagraniczne Polaków. Aspekty lokalne i regionalne*. OBM WNE UW. Warszawa 2008

Lanzieri G., *Towards a ‘baby recession’ in Europe? Differential fertility trends during the economic crisis*, Eurostat, *Statistics in focus*, 13/2013

Lloyd-Sherlock P., *Social policy and population ageing: challenges for north and south*, *International Journal of Epidemiology* (2002) Nr 31 (4)

Ludność. Stan i struktura demograficzno-społeczna. Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011, GUS, Warszawa 2013

http://stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/LUD_ludnosc_stan_str_dem_spo_NSP2011.pdf

Ludność w województwie opolskim. Stan i struktura demograficzno-społeczna. NSP 2011, Urząd Statystyczny w Opolu, Opole 2011.

<http://opole.stat.gov.pl/publikacje-i-foldery/spisy-powszechne/ludnosc-w-województwie-opolskim-stan-i-struktura-demograficzno-spoeczna-narodowy-spis-powszechny-ludnosci-i-mieszkan-2011,7,1.html>

Mackiewicz, M. (red.), *Prognoza wielkości reemigracji do województwa opolskiego osób pracujących za granicą do 2013 roku*, Wojewódzki Urząd Pracy w Opolu, Opole – Warszawa 2009.

Massey D. S., J. Arango, G. Hugo, A. Kouaouci, A. Pellegrino and J. Edward Taylor, : *Worlds in Motion. Understanding International Migration at the End of Millennium*, Oxford 2005

Matka Polka pracująca – czyli jak zwiększyć aktywność zawodową Polek. Raport, FOR, Warszawa 2010

Migracje zagraniczne Ludności. NSP 2011, GUS Warszawa 2013

<http://stat.gov.pl/spisy-powszechne/nsp-2011/nsp-2011-wyniki/migracje-zagraniczne-ludnosci-nsp-2011,13,1.html>

Prognoza ludności na lata 2014-2050, GUS, Warszawa 2014

http://stat.gov.pl/download/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5469/1/5/1/prognoza_ludnosci_na_lata2014_-_2050.pdf

Prognoza gospodarstw domowych według województw na lata 2008 – 2035, GUS Warszawa 2010

Prognoza wpływów i wydatków Funduszu Emerytalnego do 2060 r. ZUS Warszawa 2013,

http://www.zus.pl/bip/pliki/Prognoza_fundusz_emerytalny_2015_2060.pdf

Procesy demograficzne w byłych województwach dolnośląskich w latach 1957-1997, red. M. Cieślak, Akademia Ekonomiczna we Wrocławiu, Wrocław 1999

Raport NIK. Opieka medyczna nad osobami w wieku podeszłym, Warszawa 2015

<https://www.nik.gov.pl/plik/id,8319,vp,10379.pdf>

Raport o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa opolskiego w 2014 r., Urząd Statystyczny w Opolu, Opole 2015

Rauziński R., *Współczesne migracje zagraniczne na Śląsku Opolskim*, Politechnika Opolska, Opole 1999

Rauziński R., Szczygielski K., *Poziom wykształcenia społeczeństwa Śląska Opolskiego na tle kraju w świetle sytuacji demograficznej w latach 2002-2011*, Polska Akademia Nauk, Politechnika Opolska, Opole 2014

Rauziński R., Szczygielski K., *Współczesne problemy demograficzne Śląska Opolskiego*, PIN-Institut Śląski w Opolu, Opole 2013

Sakson B., *Wpływ „niewidzialnych” migracji zagranicznych lat 80. na struktury demograficzne Polski*, SGH, Warszawa 2002

Sobczyk I., *Czynnik demograficzny w rozwoju społeczno-gospodarczym Polski*. II Kongres Demograficzny w Polsce, Gdańsk 2007

Solga B., *Miejsce i znaczenie migracji zagranicznych w rozwoju regionalnym*, Politechnika Opolska, Opole 2013

Solga B., *Foreign migration in the context of development and regional migration policy*, “Bulletin Institute for Western Affairs”, nr 109/2012, Institute for Western Affairs, Poznań 2012

Szczepański M., *Poszukiwanie metod zmniejszania emigracji zarobkowej i wspierania powrotu migrantów na polski rynek pracy*, www.wup.pl

Szołtys D., R. Stępień, *Narodowy spis powszechny ludności i mieszkań w 2011 r.*, „Wiadomości Statystyczne”, 11/2011

Szczygielski K., *Przestrzenne zróżnicowanie ludności województwa opolskiego w kontekście etnicznym jako potencjalne uwarunkowanie rozwoju regionalnego*, Opole 2009

Szczygielski K., *Społeczno-gospodarcze konsekwencje prognozy demograficznej do 2035 roku – aspekt etniczny*, [w:] *Społeczeństwo Śląska Opolskiego 1945-2011-2035. Aspekty społeczne, demograficzne i rynku pracy*, Opole-Warszawa 2012

Trwanie życia w 2012 r., GUS Warszawa 2013

<http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/trwanie-zycia/trwanie-zycia-w-2012-r-2,7.html>

Wyniki Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2011. Podstawowe informacje o sytuacji demograficzno-społecznej ludności Polski oraz zasobach mieszkaniowych, GUS Warszawa marzec 2012

http://stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/lu_nps2011_wyniki_nsp2011_22032012.pdf

Wyniki wstępne Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2011, GUS, Warszawa 2011,
http://stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/lud_wyniki_wstepne_NSP_2011.pdf

ANEKS

Tab. 42. Prognoza demograficzna województwa opolskiego na lata 2014 – 2020 – 2025 – 2050. Podstawowe dane

Wyszczególnienie	Lata			
	2014	2020	2025	2050
Ludność (w tys.)	1004,4	966,6	935,9	744,6
Ludność miast (w tys.)	523,4	498,1	478,0	359,9
Ludność wsi (w tys.)	481,0	468,5	457,9	384,6
Współczynnik dzietności	1,07	1,01	1,17	1,35
Średni wiek rodzenia	28,56	29,52	29,95	31,4
Oczekiwana długość życia				
mężczyzn	75,5	75,3	76,6	82,5
kobiet	80,9	82,1	83,3	87,4
Saldo migracji				
wewnętrznych	-892	-557	-515	-466
zagranicznych	-2439	-1800	-1697	-1491
Urodzenia	8227	7092	6382	4560
Zgony	10267	10542	10569	10683
Przyrost naturalny	-2040	-3450	-4187	-6123
Ludność w wieku 0 – 17 (w %)	16,3	15,3	14,8	12,2
Ludność w wieku 18 – 60/65 (w %)	65,2	64,2	62,5	55,3
Ludność w wieku 60+/65+ (w %)	18,8	20,5	22,7	32,5

Źródło: Prognoza ludności na lata 2014 – 2050, GUS, Warszawa 2014.

Tab. 43. Prognoza spadku ludności województwa opolskiego w latach 2016 - 2050

Lata	Spadek liczby ludności
2016 - 2020	- 27 881
2021 - 2025	- 30 771
2026 - 2030	- 33 824
2031 - 2035	- 36 880
2036 - 2040	- 39 322
2041 – 2045	- 40 576
2046 - 2050	- 40 663
Razem 2016 - 2050	- 249 917

Źródło: Obliczenia własne na podstawie: Prognoza ludności na lata 2014 – 2050, GUS, Warszawa 2014.

Tab. 44. Prognoza liczby ludności według edukacyjnych i ekonomicznych grup wieku w województwie opolskim w latach 2013-2050

Lata	2013*	2015	2020	2025	2030	2035	2040	2045	2050	2013 - 2050 w %
Ogółem	1 004 416	994 504	966 623	935 852	902 028	865 148	825 826	785 250	744 587	-25,9
Żłobkowy (0 - 2)	25 761	23 528	21 462	19 513	17 395	16 122	15 537	14 945	13 905	-46,0
Przedszkolny (3 - 6)	37 454	36 505	30 255	27 915	25 103	22 583	21 247	20 572	19 616	-47,6
Szkoły Podstawowej (7 - 12)	51 118	52 271	53 868	45 288	41 666	37 504	33 819	31 840	30 775	-39,8
Gimnazjum (13 - 15)	28 661	26 511	26 063	26 470	22 165	20 546	18 390	16 618	15 711	-45,2
Szkoły średniej (16 - 18)	30 594	29 552	24 617	27 840	22 801	21 390	19 625	17 478	16 075	-47,5
Szkoły wyższej (19 - 24)	79 868	72 190	57 713	50 096	53 770	47 384	42 296	38 649	34 574	-56,7
Przedprodukcyjny (0-17)	164 129	158 091	147 883	138 223	121 901	110 949	101 945	95 510	90 669	-44,8
Produkcyjny (18 - 60K/65M)	653 410	646 038	620 119	585 532	560 479	533 750	504 786	461 020	411 886	-37,0
Poprodukcyjny (60+K/65+M)	186 877	190 375	198 621	212 097	219 648	220 449	219 095	228 720	242 032	29,5

* - dane rzeczywiste

Tab. 45. Prognozowany udział grup wieku w strukturze ludności ogółem w latach 2013 – 2050 (w %)

Grupy wieku	2013*	2015	2020	2025	2030	2035	2040	2045	2050	Wzrost lub spadek w latach 2013 - 2050 w %
Przedprodukcyjny	16,3	15,9	15,3	14,8	13,5	12,8	12,3	12,2	12,2	-4,2
Produkcyjny	65,1	65,0	64,2	62,6	62,1	61,7	61,1	58,7	55,3	-9,7
Poprodukcyjny	18,6	19,1	20,5	22,7	24,4	25,5	26,5	29,1	32,5	13,9

* - dane rzeczywiste

Tab. 46. Prognozowany ruch naturalny w województwie opolskim w latach 2015 - 2050

Ruch naturalny	2015	2020	2025	2030	2035	2040	2045	2050
Urodzenia	7 701	7 085	6 386	5 701	5 334	5 152	4 932	4 564
Zgony	10 292	10 544	10 570	10 627	10 964	11 202	11 119	10 681
Przyrost naturalny	-2591	-3459	-4184	-4926	-5630	-6050	-6187	-6117

Źródło: Obliczenia własne na podstawie: *Prognoza dla powiatów i miast na prawie powiatu oraz podregionów na lata 2014-2050*, GUS, Warszawa 2014

Tab. 47. Prognoza zmian liczby ludności według edukacyjnych i ekonomicznych grup wieku w województwie opolskim w latach 2016 - 2050

Grupy wieku	Stan w 2015r.	Wzrost lub spadek w przedziałach lat							
		2016 - 2020	2021 - 2025	2026 - 2030	2031 - 2035	2036 - 2040	2041 - 2045	2046 - 2050	2016 - 2050
Ogółem ludność	994 504	-27 881	-30 771	-33 824	-36 880	-39 322	-40 576	-40 663	-249 917
Żłobkowy (0 - 2)	23 528	-2 066	-1 949	-2 118	-1 273	-585	-592	-1 040	-9 623
Przedszkolny (3 - 6)	36 505	-6 250	-2 340	-2 812	-2 520	-1 336	-675	-956	-16 889
Szkoły Podstawowej (7 - 12)	52 271	1 597	-8 580	-3 622	-4 162	-3 685	-1 979	-1 065	-21 496
Gimnazjum (13 - 15)	26 511	-448	593	-3 578	-1 619	-2 156	-1 772	-907	-9 887
Szkoły średniej (16 - 18)	29 552	-4 935	2 017	-4 828	-1 411	-1 765	-2 147	-1 403	-14 472
Szkoły wyższej (19 - 24)	72 190	-14 477	-8 138	1 722	-6 386	-5 088	-3 647	-4 075	-40 089
Przedprodukcyjny (0-17)	158 091	-10 208	-9 660	-16 322	-10 952	-9 004	-6 435	-4 841	-67 422
Produkcyjny (18 - 60K/65M)	646 038	-25 919	-34 587	-25 053	-26 729	-28 964	-43 766	-49 134	-234 152
Poprodukcyjny (60+K/65+M)	190 375	8 246	13 476	7 551	801	-1 354	9 625	13 312	51 657

Źródło: Obliczenia własne na podstawie: *Prognoza dla powiatów i miast na prawie powiatu oraz podregionów na lata 2014-2050*, GUS, Warszawa 2014.